

Bidrag til belysning af asphyxien og døden : navnlig fra et hygienisk og forensisk synspunkt / af P.A. Schleisner.

Contributors

Schleisner, Peter Anton, 1818-
Royal College of Surgeons of England

Publication/Creation

Kjøbenhavn : I commission hos den Gyldendalske Boghandel, 1868.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/y4a7jwgx>

Provider

Royal College of Surgeons

License and attribution

This material has been provided by This material has been provided by The Royal College of Surgeons of England. The original may be consulted at The Royal College of Surgeons of England. where the originals may be consulted. This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

13

Bidrag til Belysning

af

Asphyxien og Døden,

navnlig

fra et hygieinisk og forensisk Synspunkt.

Af

P. A. Schleisner,

Dr. med., Stadslæge i København.

Kjøbenhavn.

Commission hos den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

G. S. Wibes Bogtrykkeri.

1868.

Bilag til Belysning

af

Asphyxien og Døden.

af

Dr. med. og fysisk og kemisk Sygeplejerske

af

P. A. Schlemmer.

Dr. med. og fysisk og kemisk Sygeplejerske

Kjøbenhavn

Forlagshandelen hos den offentlige Boghandel i Hoved

og i alle de danske Bøgerhandlere

1884

1245-10

Forværende Afhandling var oprindelig bestemt til Optagelse
i et af Professor Hornemann udgivne Tidsskrift »Hygiei-
ske Meddelelser og Betragtninger«; men paa Grund dels
af dens større Omfang og dels af den forøgede Interesse,
som dette Spørgsmaal har faaet ved den hos os for nylig
i Tidningspressen førte Discussion, har jeg foretrukket at lade
den udkomme som selvstændig Brochure, idet jeg iøvrigt
kun bemærke, at den nærmest er bestemt for Læger.

11 December 1867.

Forfatteren.

ertrængende Afhandling var oprindelig bestemt til Optagelse
af Professor Hornemann indgivne Tidsskrift. Hvilket
de Meddelelser og Betragtninger; men paa Grund deraf
denne store Omfang og dels af den forfattede Interesse,
at dette Spørgsmaal har faaet ved den hos os for nylig
afholdte forste Discussion, har jeg fortrækket at lade
den udkomme som selvstændig Brochure, idet jeg forvigt
bemærke, at den nærmest er bestemt for Læser.

1 December 1867

Forfatteren.

Indhold.

	Pag.
I. Om Hyppigheden af Skindød og Upaalideligheden af de derom meddelte Efterretninger	1
II. Værdien i diagnostisk Henseende af de forskellige Dødstegn . .	12
III. Nødvendigheden af, at Døden konstateres ved lægevidenskabeligt Skjøn; den franske Organisation med médecins vérificateurs; den engelske civile Registration — Coroners Institutionen; Hyppigheden af voldsomme Dødsmaader i England; Forgiftningsdøden; det Mangelfulde ved Grundlaget for vort medico-legale Retsvæsen	24
IV. Om det i sanitær Henseende Farlige ved at tilstede en forlænget Tidsfrist mellem Døden og Jordfæstelsen; de hos os gjældende Lovbestemmelser desangaaende	53
V. Om Begrebet Asphyxi eller Skindød i strengere Forstand; Lægernes Opfattelse af Liv — Sygdom — Død; de forskellige Oplivningsmetoder; Selskaber til Redning af Drukne og andre Skindøde	67

Inhalt.

«Le conseil de conserver les morts jusqu'à la putréfaction est le conseil le plus funeste à l'humanité, qu'on ait pu concevoir.»

(Louis: Lettres sur la certitude des signes de la mort. p. 170).

Som bekjendt gives der i Lægevidenskaben enkelte dunkle eller i hvert Fald mindre tilstrækkelig oplyste Afsnit, med Hensyn til hvilke der som oftest finder en ikke ringe Uoverensstemmelse Sted mellem den lægevidenskabelige Opfattelse og den, der har gjort sig gjældende hos den store Almenhed. Til disse Partier hører bl. A. Læren om den vryriske Magnetisme, om sympathetiske Kure, tildeels om Mandskræksygen, o. s. v. o. s. v. — og fornemlig Læren om Skindød. Lægevidenskaben tør ikke vise Drøftelsen af en Art Gjenstande fra sig, hvad den heller ikke nogeninde har gjort, og det saameget mindre, som der anaaende enkelte Punkter paa dette Gebeet kan finde Uoverensstemmelse Sted blandt Lægerne selv, og som der herom udbredte Anskuelser, der som oftest maa betegnes som »populære Vildfarelser«, meget hyppig danne Grundlag for en Opinion, der kan blive saa almindelig, at den paa mangfoldige Maader hæmmer Lægen hans Virksomhed, og saa stærk, at den kan aftvinge Lovgivningsmagten eller Administrationen mindre heldige sanitære Foranstaltninger. Blandt de ovennævnte Gjenstande er Læren om Skindød, med Alt hvad dertil knytter sig, upaatvivlelig den, der først og fremmest turde egne sig til en omhyggelig Prøvelse, fordi den, afseet fra Sagens humane Side, har en saa stor Betydning baade i forensisk og hygieinisk Henseende. Den Literatur, der

findes herom, er allerede meget rig; men naar man nærmere har gjort sig bekjendt med den, vil man snart gjøre den Erfaring, at de Afhandlinger, som beskjæftige sig hermed, ere af høist forskjelligt Værd. En stor Deel af de paagjældende Forfattere have behandlet deres Emne med en høi Grad af Letsindighed og saa godt som uden mindste Spor af Kritik (Bruhier, Leguern, Lenormand o. fl. A.). Andre have vel anvendt noget mere Kritik, men en bestemt Tendents eller Tilbøieligheden til at meddele pikante Efterretninger har gjort deres Fremstilling noget eensidig; ikkun Faa have behandlet Sagen med den videnskabelige Alvor og Upartiskhed, som den upaatvivlelig kræver, og til disse vil jeg navnlig henregne Louis, vor Landsmand Sommer, Bouchut, og den bekjendte hollandske Retslæge van Hasselt*). Det er navnlig til disse, at jeg i flere væsentlige Puncter (m. H. t. Dødstegnene) har henholdt mig ved Behandlingen af det foreliggende Spørgsmaal**).

*) Louis. Lettres sur la certitude des signes de la mort. Paris 1752.

Sommer. Dissertatio de signis, mortem hominis absolutam ante putredinis accessum indicantibus. Pars I & II. Hauniæ 1833.

Bouchut. Traité des signes de la mort etc. Paris 1849. Prisbelønnet af l'Institut de France.

van Hasselt. Die Lehre vom Tode og Scheintode. Bd 1. Braunschweig 1862.

**) Jeg har til denne Classe af Skribenter ikke turdet henregne Josat (De la mort etc.), hvad jeg senere skal motivere.

I.

Det Punkt, som det først og fremmest gjælder om at faae oplyst, er, om levende Begravelse virkelig forekommer saa hyppigt, som flere Forfattere og fornemlig den store Almeenhed synes at antage. De fleste af de paagjældende Efterretninger skrive sig fra en ældre Tid, og det er med Hensyn til disse forbundet med stor Vanskelighed, som oftest endog umuligt, at faae de meddelte Facta tilstrækkelig oplyste og constaterede. Imidlertid har dog Bouchut været i stand til nærmere at belyse trende af disse historiske Efterretninger, som hidindtil atter og atter ere blevne gjenoptagne og troede af mangfoldige medicinske Skribenter. Jeg sigter her navnlig til den bekjendte Historie om Philip den Andens Læge Vesal, som ifølge Beretningerne skulde have været i Færd med at foretage Obductionen af et Lig, da dette vaagnede under Dissectionskniven, samt til noget lignende, der skulde være hændet en anden ubekjendt læge under Obductionen paa Abbed Prévost. B. oplyser ved historiske Undersøgelser, at begge disse Beretninger saavne al Grund*). B. har endvidere paataget sig med Hensyn til flere af den Art Fortællinger, der skrive sig fra en nyere Tid, at forfølge dem til deres oprindelige Kilde, og det er saa, hvad det er værd at lægge Mærke til, — i alle disse

*) Besynderligt nok har ikke destomindre Josat (*De la mort et de ses caractères*. Paris 1854) atter opkøbt disse Historier (p. 141).

Tilfælde lykkedes ham ved autentiske Meddelelser fra de locale Autoriteter at constatere Urigtigheden af de meddelte Efterretninger. En lignende Erfaring haves ogsaa udenfor Frankrig, og bl. A. gjendriver saaledes van Hasselt en Historie, som i sin Tid vakte megen Opsigt, og endog fra Dagbladene gik over i de medicinske Tidsskrifter (*Gazette des hôpitaux*, 6 Oct. 1849), om en i Utrecht afdød Cholerapatient, der var bleven begravet uden at være afklædt, med en Banknote i Lommen, og derfor blev opgravet, men efter Døden skulde have vendt sig i Ligkisten og opspist 3 af sine Fingre*). Den samme Erfaring er jo ligeledes gjort hertillands, idet af de 5 Tilfælde af Skindød, som en Indsender havde meddeelt i Nr. 243 af Dagbladet for iaar, de 4, hvor det endnu var muligt at erholde tilstrækkelige Oplysninger, ere blevne gjendrevne som urigtige.

Hertil kommer fremdeles den Betragtning, at dersom virkelig Skindød forekom saa hyppig, da maatte vel Lægerne være de Nærmeste til at gjøre en saadan Erfaring, navnlig Lægerne fra de større Hospitaler, der som bekjendt altid have Ligstuer, hvor de afdøde Patienter hensættes, indtil Begravelsen eller Obductionen kan finde Sted. For Paris's Vedkommende har man imidlertid baade fra Velpeau og Josat, som begge have anstillet Efterforskninger desangaaende, Vidnesbyrd om, at noget Saadant aldrig har fundet Sted i Paris' mange Hospitaler*). van Hasselt anfører det Samme for Utrechts Vedkommende, og jeg tør tilføie, at det ikke er mig bekjendt, at noget Lignende nogensinde skulde være indtruffet paa Kjøbenhavns Hospitaler, idet jeg tillige skal gjøre opmærksom paa, at hvis noget Saadant virkelig indtraf, da vilde dette gjøre en saadan Opsigt i Lægeverdenen, at det neppe nogensinde vilde blive glemt. Men som afgjørende i denne Retning

*) van Hasselt l. c. p. 72.

**) Josat l. c. p. 270.

maa endelig den Erfaring ansees, som man har fra Tydskland. I Tydskland, hvor en vis udskeiende Phantasie saae ofte har givet sig tilkjende ikke blot i videnskabelige Undersøgelser, men ogsaa ved Fastsættelsen af flere administrative, navnlig hygieiniske, Foranstaltninger, har man i sin Tid, fornemlig efter Hufelands og Metzgers Raad, ladet sig forlede til at oprette Lighuse af en særegen Construction. Disse ere saaledes indrettede, at de deri hensatte Lig ved Snore om Hænder og Fødder sættes i Forbindelse med et sægt Klokkeapparat, hvorved den mindste Bevægelse strax kan bemærkes af den stadig tilstedeværende Vagt. Saadanne Ligestuer ere oprettede i Weimar, Berlin, Mainz, München, Augsburg, Frankfurt a. M., Bamberg o. fl. St. Ifølge authentiske Beretninger har man nu derfra gjort den Erfaring, at der iblandt mere end 46000 Lig, som paa denne Maade i Løbet af c. 20 Aar ere blevne iagttagne i Tydsklands Lighuse, ikke er indtruffet et eneste Tilfælde af Skindød eller Gjenoplivelse*).

Man vil efter det ovenfor Anførte kunne bedømme, hvor megen Tiltro der bør skjænkes enkelte af de herhenhørende Forfattere, f. Ex. Bruhier, der mener, at Antallet af de levende Begravede er større end Selvmordernes, eller Leguern og Lenormand, der have udregnet, at der i 13 Aar i Frankrig ere blevne 20,000 levende begravede**).

*) Josat l. c. p. 205; van Hasselt l. c. p. 74.

**) Den ovennævnte Paastand tillægges Bruhier af van Hasselt (p. 73). I den paa Universitetsbibliotheket værende 2den Udgave af hans Værk: *Dissertation sur la incertitude des signes de la mort etc.* Paris 1759 T I & II, har jeg ikke kunnet finde dette Udsagn, hvorimod B. gjentagne Gange omtaler, at det er »Noget, som hændes hver Dag«, at det »er langt hyppigere, end Nogen skulde formode o. s. v.« Formodentlig er B. bleven noget forsigtigere i sin 2den Udgave, efter at den første var blevet stærkt kritiseret af flere dalevende franske Læger. Hos Sommer (l. c. p. 3) anføres dette Udtryk som benyttet af en tydsk Læge Unzer i et tydsk Tidskrift. Jeg har med Forsæt saavidt muligt søgt at undgaae tydske

Naar man noget næriere gennemlæser de forskjellige Beretninger om Skindøde, der meddeles af de respective Forfattere, vil man ligeledes finde, at den største Deel af disse Beretninger slet ikke have noget med Skindød at gjøre, idet de nemlig kun ere Meddelelser om særegne Sygdomsformer hos Personer, der af uvidende Paarørende ere blevne ansete for Døde, men som af den tilkaldte Læge ere blevne erkjendte og tagne i Behandling som Patienter. Hertil henhører største Delen (efter v. Hasselt de 132) af de af Bruhier meddelte 189 Tilfælde, hvoraf flere igjen ere blevne reproducerede af Fontenelle, Bouchut og mangfoldige Andre. De øvrige af den Art meddelte Historier datere sig fra meget usikre Kilder (Avis-historier), og flere ere saaledes udpyntede eller dramatiserede, at man uden nærmere Undersøgelse kan slutte sig til deres Upaalidelighed. Hertil hører bl. A. Fortællingen om den Officier, som blev begravet i Saintes i Frankrig med militær Honneur, men kom tillive ved Pelotonilden, og som, efterat være befriet af Ligkisten, i Spidsen for sit Compagni (i Ligskjorte?) marcherede tilbage til Sørgehuset; endvidere Historien om Victorine d'Olmond, der efter at være tvunget til at indgaae et Ægteskab med sin Villie, døde kort efter sin Nedkomst, blev opgravet af sin første Elsker, gift med ham og dømt for Bigami o. s. v.*).

Det er derfor ikke til at undres over, at Majoriteten af Lægerne betragter hele Læren om Skindød som et Fo-

Kilder, i hvilke man iøvrigt vilde kunne finde talrige Illustrationer til at belyse dette Thema. Kun som et Curiosum skal jeg meddele, at nogle ældre tyske Forfattere (M. Ranft og Ph. Rohrius: de masticatione mortuorum, Leipzig 1679) have udfundet en særegen Kategori af Skindøde, der ikke lade sig nøie med at opspise deres egne Lemmer, men ligesom Vampyrer ogsaa angribe de nærmest liggende Lig. Forklaringen af dette Phænomen, — som af og til spøger endnu, — vil man kunne faae hos enhver Graverkarl; men denne er rigtignok meget prosaisk.

*) v. Hasselt l. c. p. 69; Bouchut l. c. p. 309 (af Causes célèbres); Bruhier l. c. T. I. p. 94 har en aldeles lignende Historie, kun med den Forskjel, at det andet Ægteskab blev stadfæstet.

ster af en sygelig Phantasie, og at flere ansete Retslæger og Hygieinikere (bl. A. Gaultier de Claubry, Varrentrapp o. fl. a.) holde sig overbeviste om, at der ikke gives et eneste sikkert konstateret Tilfælde af Skindød*). Skulde jeg udtale min personlige Mening om dette Punkt, da vil jeg yttre mig derhen, at jeg ikke troer, at noget Saadant finder Sted nutildags under ordinære Forhold, hvor en Patient dør af en sædvanlig Sygdom i sin Seng; derimod anseer jeg det ikke for umuligt, at noget Lignende kan passere ved »pludselige« eller »voldsomme« Dødsfald hos Personer, der forinden have været fuldkommen sunde, samt at det maaskee er passeret under usædvanlige Forhold, navnlig paa store Valpladse og under morderiske Epidemier, hvor Dødsfaldenes overvældende Mængde har betaget Administrationen den Koldblodighed og Ro, der udfordres, for at Ligsynet skal kunne udføres paa tilbørlig Maade. Man vil ogsaa bemærke, at blandt de mangfoldige meddelte Beretninger af den Art henhøre de faa, der synes

*) Den Commission, som i den allernyeste Tid i Paris har været nedsat af Conseil de salubrité du département de la Seine (Baube, Beaude, Guérard, Larrey, Lasnier, Tardieu, Vernois og Dévergie) til at drøfte dette Spørgsmaal, foranlediget ved de i det franske Senat derom stedfundne Forhandlinger, bemærker med Hensyn til dette Punkt (Annales d'Hygiène publ. April-Heftet 1867 p. 308), at der kjendes et autentisk Tilfælde, nemlig det, der omtales af den berømte Chirurg Louis. Der sigtes her rimeligviis til den Meddelelse, som Louis giver (l. c. p. 56) om en ung Pige, der døde pludselig efter sin Nedkomst, efter at være bleven optaget paa Salpetrièren, og som af Opvartningskonen blev anmeldt som død, hvisaarsag hun, uden at blive undersøgt af Lægerne, blev hensat i Ligstuen. Der er saa meget mindre Grund til at drage L's Meddelelse i Tvivl, som L., der skrev sin Afhandling for at imødegaa Winsløv og Bruhier, var overmaade skeptisk i dette Punkt. Dette synes saaledes at være det eneste autentiske Tilfælde i Frankrig, som er blevet konstateret af en paalidelig Læge; at dette for meer end 100 Aar siden kan være passeret i Paris, under de daværende Forhold, kan ikke være paafaldende.

at fortjene Tiltro, til en af disse Kategorier*). Men selv med denne Begrændsning tør det vistnok forudsættes, at Faren for Begravelse af Skindøde under saadanne extraordinære Forhold nutildags maa være overordentlig ringe, naar man tager Hensyn til den Omsorg, der i vore civiliserede Tider vises de Saarede paa Valpladsen, samt til at Epidemierne i vore Dage langt fra optræde med den overvældende Voldsomhed og Ondartethed som i tidligere Aarhundreder.

Forinden jeg forlader dette Afsnit, maa det iøvrigt bemærkes, at dette Spørgsmaal, som i Slutningen af Middelalderen synes at have spillet en vis Rolle, gentagne Gange har været gjort til Gjenstand for omhyggelige Undersøgelser, navnlig i Frankrig. Det skyldes en Dansk, vor berømte Landsmand I. B. Winsløv (der som bekjendt var Professor i Anatomie ved det medicinske Facultet i Paris, hvor han forblev til sin Død) først at have givet Stødet hertil. I 1740 forsvarede W. en latinsk Afhandling: »An mortis incertæ signa minus incerta a Chirurgicis quam ab aliis experimentis?«, hvori han stærkt udtaler sig om Dødstegetenes Upaalidelighed. Denne Afhandling blev oversat paa Fransk af Bruhier, illustreret med en Mængde derhenhørende Historier, og senere bearbejdet yderligere af B. i hans 2den Udgave (i 2 T.). B's Arbejde gjorde en overordentlig Opsigt; hans Memoire om et Reglement for Begravelser blev tilstillet de i Paris værende udenlandske Gesandter, og Bogen skaf-

*) Jfr. Chadwick's Report on the results of a special inquiry into the practice of interments in towns, London 1843 p. 88, hvor der af Retslægerne Dr. Paris og Dr. Gordon Smith findes Udtalelser om lignende Tilfælde. Som en curiøs Historie af den Art kan endvidere nævnes den bekjendte om den adelige Kriger fra Normandiet, François de Civille, der selv har meddelt sin Biographie, og som til sin Navneunderskrift pleiede at tilføie: trois fois mort, trois fois enterré, t. f. ressuscité par la grâce de Dieu (hos Bruhier, Bouchut o. fl.) Hans Historie kan idetmindste for en Deel være sandfærdig.

de Forfatteren en Mængde rosende Udtalelser fra forskellige af de daværende lærde Selskaber i Frankrig. Imidlertid fremkaldte dette Arbejde ogsaa meget alvorlige Indsigelser fra dalevende Læger, og navnlig en særdeles vel skrevet Afhandling af den berømte Chirurg Louis, som herved først lagde Grunden til en alvorlig videnskabelig Prøvelse af Dødstegnene, — som jeg tidligere har citeret. Senere kom Spørgsmaalet frem frem ved den af Prof. Manni i Rom udsatte Priis, der blev vunden af Bouchut, og senest endelig ved de for nyere Tid i det franske Senat fremkaldte Discussioner desangaaende. I sin latinske Afhandling (som ligeledes findes trykt hos Louis) har Winslöv i Begyndelsen af den 5te thesis henviset den Bemærkning — »ipsum me ferali bis additum involucro, prima vice puerum, adolescentem secunda, judicante medico.« Dette Udtryk, som Josat har gjort til, at W. 2 Gange har været levende begravet (l. c. p. 142), omtales ligeledes hos Bouchut som Nr. XXIV af de af ham meddelte Exempler paa Skindød; men B. gjør meget rigtigt opmærksom paa, hvor beklageligt det er, at W. ikke har meddelt yderligere Details herom, »fordi hans Meddelelse vilde have havt 1000 Gange mere Værd, end alle de øvrige Historier, som ere laante af ubekjendte Kilder.« Josat mener derfor, at W. har erholdt denne Underretning af sin Amme om et Factum, som han selv ikke har kunnet undersøge. I de biographiske Optegnelser angaaende W. i de forskjellige Skrifter, som findes paa Universitetsbibliotheket, som jeg i dette Øiemed har eftersøgt, har jeg forgjæves søgt at stræbt mig for at faae dette Factum yderligere oplyst. Jeg har kun fundet en eneste Antydning af W. selv i hans ubekjendte Brev til Brodersønnen, hvori han søger at forklare sin Overgang til Katholicismen, og hvori han bl. A. fortæller, »at hans Moder har havt stor Møie med ham udi hans mange Svagheder og Sygdomme, hvilke han snart død var undergiven, fra Barndommen af indtil det 14de eller 15de Aar.« Iøvrigt er den Charakteristik, som de forskjellige Biographier have givet af W., netop saadan,

at man kan forstaae, at W. paa dette dengang noget dunkle Gebeet af Lægevidenskaben mere har ladet sig lede af Følelsen end af Forstanden. Holberg, som i længere Tid havde Omgang med W. i Paris, bemærker i sin Autobiographi (Levins Udgave af H's trende Ep. 1857, pag. 48), »at han altid fornåm hos W. en stor Enfoldighed tilligemed hans Lærdom; — thi han var af det Gemyt, at han letteligen undertiden kunde lade sig indtage af udvortes ringe Ting etc. etc.« Ligeledes bemærker H. i sin 137te Epistel, hvor han omtaler W.'s og Turennes Overgang til Katholicismen, »at med al den Capacitet, som fandtes hos enhver af dem især, vare de destingverede ved en særdeles naturlig Simplicitet, ja saadan, som man med sophistisk Theologi let kunde besnære.« Til et lignende Resultat kommer man ved at efterlæse Andres Domme, f. Ex. den, der udtales af W.'s Slægtning Jacob Birkerød, som ligeledes besøgte W. i Paris, og som bemærker, »at han ikke var af de mest Raffinerede«, samt udtaler den Mening, at W. neppe vilde have gjort saa stor Lykke i Paris, naar ikke netop paa den Tid Anatomien der havde været saa lidet kjendt. Hertil skal endnu føies en tydsk Dom af Gruner, som i Almanach für Aerzte for Aaret 1785 pag. 43—44 kalder W. »ein durch Bossuet bekehrter simpler u. abergläubischer Mann.« Med Hensyn til denne sidste Dom maa imidlertid bemærkes, at W. paa sin Tid ansaaes for Europas første Anatom, ogsaa ifølge samtidige tydske Forfatteres Vidnesbyrd (Zimmermann og Haller), samt at hans Hovedværk, *Exposition anatomique de la structure du corps humain*, Paris 1732, som flere Gange er udkommet paa Fransk baade i Paris og i Holland, er blevet oversat paa Latin, Tydsk, Engelsk og Italiensk. Ved at gjenneumlæse den biographiske Eloge, som blev holdt over Winsløv i det franske Académie des sciences, faaer man Indtryk af W. som en høist elskværdig og samvittighedsfuld Personlighed; det Eneste, der lægges ham til Last, var hans overordentlige og usædvanlige Beskedenhed, der var saa stor, at naar man ikke lod ham tale

rest, maatte man altid vente, at han gik over til den Andens Mening. (Jfr. Det skandinaviske Literaturselskabs Skriftsaml., 11te Aargang 1815, p. 133 ff.; endv. Bendtz: Authentiske Efterretninger om J. B. Winsløv's Overgang til den katolske Religion, Horsens 1846; Samlinger til den danske Medicinalhistorie Bd. 1, p. 221; Worm's Lexicon over danske og norske lærde Mænd, Bd. 2 p. 597; Riegels Forsøg til Kirurgi's Historie. 1786, Bilag 4, 5 etc.; Histoire de l'acad. des sciences for 1760, Paris 1766 p. 165, med et Elogie). Det turde af alt Ovenstaaende vistnok fremgaae, at den af Bouchut udtalte Formodning er rigtig; dog vil jeg endnu, for saavidt mulig at frigjøre vor berømte Mand's Minde fra Beskyldningen for Letsindighed i at saa alvorlig videnskabelig Undersøgelse, tilføie en lille Udtale af Fortalen til Bruhier's Værk, 2den Udgave, hvoraf det fremgaaer, at W. har forsmaaet at benytte alle de Fæniker og Historier, som Bruhier har opvartet med, og som for en stor Deel ere blevne skrevne paa W's Regning. Endvidere maa man ikke glemme, at W., da han skrev sin Mandling, allerede var 71 Aar; han døde 1760, 91 Aar gammel.

II.

Aarsagen til at Troen paa Skindød har faaet en saa stor Udbredelse, maa fornemmelig søges i den meer eller mindre begrundede Antagelse om Dødstegnenes Upaalidelighed, i Mangelen paa tilstrækkelig sagkyndigt Ligsyn samt endelig i de meer eller mindre fuldstændige Lovbestemmelser, der findes i de forskjellige Lande om Begravelsesterminen. Vi skulle undersøge ethvert af disse Punkter noget nøiere.

Hvad Dødstegnene angaaer, da har man (og deriblandt enkelte Læger) med stor Bestemthed paastaaet, at de alle vare meer eller mindre skuffende, og at der ikke gaves noget sikkert Dødstegn med Undtagelse af den indtrædende Forraadnelse. Uden her nærmere at indlade mig paa, om hvorvidt der overhovedet gives noget enkelt pathognomisk Tegn paa nogen Sygdom overhovedet lige saa lidt som paa Døden, maa det selvfølgelig fastholdes, at aldrig nogen Læge danner sin Diagnose af et enkelt Tegn alene, men af flere i Forening, af det samlede Totalbillede og Diagnosen af Døden maa i Sammenligning med Diagnosen af de fleste Sygdomsformer ansees for overordentlig let og simpel. Idet jeg ikke i denne Undersøgelse, hvis Øiemed fornemlig er et reent praktisk, og hvor jeg ikke har isindt at levere en Lærebog over et enkelt medicoforensisk Afsnit vil indlade mig paa en Kritik af samtlige Dødstegn, skal jeg kun nærmere berøre nogle af de væsenligste, hvortil

g regner følgende 3: Ophør af Hjerteslaget, Ligletterne og Dødsstivheden.

Hjerteslagets Ophør er allerede fra gammel Tid blevet anset for et sikkert Dødstegn. Imidlertid gjorde man efter Stethoskopets Opdagelse snart den Erfaring, at i enkelte Sygdomsformer, hvor Hjertets Virksomhed var betydelig nedsat, kunde Hjerteslaget forsvinde for den paalagte Haand, medens det endnu tydeligt lod sig iagttage ved Auscultationen. Det skyldes Bouchut nøiere ved Stethoskopets Hjælp at have præciseret dette Dødstegn. B. efter-
 sidste saaledes paa den ene Side, at Hjerteslaget og Hjerte-
 tuden altid ved Stethoskopet lode sig høre i alle Tilfælde

Besvimelser, Asphyxier og lethargiske Tilstande, hvor Hjertets Virksomhed var reduceret til et Minimum og oftest ikke følelig for Haanden, samt oplyste dette yderligere ved forskellige Experimenter, anstillede paa Dyr. Paa den anden Side søgte han, navnlig gennem klinisk Erfaring, at bekræfte, at Hjerteslagets Ophør eller, som han nærmere udtrykker det: *«l'absence prolongée, une ou deux minutes, sans battements de cet organe à l'auscultation»*, var et sikkert Dødstegn*). Den Commission, der i 1848 blev nedsat af det franske Académie des sciences (Duméril, Andral, Magendie, Serres og Rayer) for at bedømme Bouchut's afhandling, erklærede sig fuldkommen enig med B. om betydningen af dette Tegn, hvilket man yderligere søgte at bekræfte ved flere af Commissionens Medlemmer selv anstillede forsøg paa Dyr, navnlig ved Forgiftning med saadanne Gifte, der specielt antoges at have Indvirkning paa Hjertets Virksomhed, Curare og Digitalin. Ikkun fandt Commissionen, at det Udtryk, som B. i sin indsendte Memoire havde benyttet, *«absence prolongée»* ikke var tilstrækkelig præcist, og foreslog i stedet derfor *«pendant l'intervalle de cinq minutes»*. Commissionen besluttede iøvrigt eenstemmigt at tilkjende B. Prisen.

Hjerteslagets Ophør, konstateret ved Stethoskopet, er

*) 1. c. p. 193.

ganske vist et meget vigtigt Dødstegn, saa meget vigtigere som det er et af de tidligst indtrædende. Imidlertid maa det indrømmes, at B. — maaskee forledet ved sin mindre heldige Inddeling af Dødstegnene i »nærmere« og »fjernere« — har stillet dette Tegn formeget i Forgrunden eller lagt en altfor udelukkende Vægt derpaa, hvilket har fremkaldt forskellige Indsigelser fra flere af hans Landsmænd og foranlediget, at dette Dødstegn senere er kommet noget Miskredit. Man vil saaledes, navnlig i enkelte Tilfælde af Cholera (Josat), have lagt Mærke til, at Hjertelyden for Stethoskopet i flere Minutter kunde udeblive, ligesom Brache og Depaul have meddeelt flere Tilfælde af Asphyxi hos Nyfødte, hvor ethvert Tegn af Hjertets Virksomhed i 15 til 30 Minutter manglede. Ihvorvel nu Bouchut ikke vil antage flere af de imod ham reiste Indsigelser for gyldige, og ihvorvel man med Rette kan indvende, at det i saa Henseende meget kommer an paa, med hvor stor Omhyggelighed de Paagjældende have anstillet deres Undersøgelser eller om de overhovedet have havt den fornødne Færdighed i at benytte dette Instrument, saa maa alene den Betragtning, at dette Dødstegns Sikkerhed meer eller mindre afhænger af Undersøgerens tekniske Færdighed, være tilstrækkelig til ikke at indrømme dette Tegn alene saa stor Vigtighed, som B. har gjort. Men paa den anden Side gaaer det heller ikke an at erklære B.'s Mening for »aldeles urigtig«, saaledes som en agtet Collega, Dr. Ingerslev, for nylig har gjort i den i Dagspressen derom førte Discussion. Thi i en øvet Læges Haand vil det af B. hævdede Tegn altid have et overordentlig stort Værd. Baade Bouchut og v. Hasselt gjøre iøvrigt med Rette opmærksom paa, at Auscultationen, hvor den skal benyttes til Bestemmelsen af dette Dødstegn, maa anvendes med stor Omhyggelighed at det saaledes er nødvendigt at auscultere i tilstrækkelig lang Tid og paa forskellige Steder af Brystkassen, deels henimod Leverregionen, deels undertiden paa Ryggen (Tilfælde af Dislokation eller Ektopi). Af enkelte af de a

. meddelte Tilfælde af Asphyxi kan man ogsaa slutte sig til, at der ofte udfordres et meget fint Øre for at opfange de svage Hjertelyde fra Dybden af Brystkassen. Efter Brascher og Løwenhardt skal ved Asphyxi hos Nyfødte Hjerteraget undertiden kunne høres eller vel endog føles tydeligt i Regionen mellem Leveren og Mellemgulvet, medens det ikke er til at høre i selve Hjerteregionen (v. Hasselt l. c. p. 83). Iøvrigt er det ikke uden Interesse, at Sir Benjamin Brodie, der paa Grund af sin Stilling som mangeaarigt Committee-Medlem af »The royal humane society« i England gaaet for en stor Autoritet i denne specielle Retning, allerede i 1843, altsaa 5 Aar før hiin af den ovennævnte Commission afgivne Dom, udtaler sig derhen: »at der ikke er nogen Tvivl om, at Hjertet aldrig vedbliver at fungere længer end 4 eller 5 Minuter efter Respirationens fuldstændige Ophør«. Han bemærker desuden, at det ikke altid er let, nøiagtigt at bestemme selve det Moment, da Aæden indtræder, fordi i enkelte Tilfælde Aandedragene kunne gjentage sig med meget lange Mellemrum, og medeller saaledes, at han engang har iagttaget en døende Person, som han antog for død, da der efter et Minuts Mellemrum viste sig et nyt Aandedrag; derpaa kom der i 1 eller 2 Aandedrag hurtigt efter; derpaa et andet langt Mellemrum o. s. f. (Chadwick l. c. p. 86). Denne Iagttagelse ville vistnok de fleste Læger have gjort, og Detaillen derom meddeles fuldstændigt af Bouchut i hans Beskrivelse Agonien *).

*) Til de Læger, som stærkt have bestridt Hjerteslagets Ophør som Dødstegn, hører ogsaa Josat. Skjøndt hans Værk paa Titelbladet bærer Indskriften »couronné par l'Institut«, kan jeg dog ikke betragte det som noget alvorligt videnskabeligt Arbeide. Man bliver allerede noget betænkelig ved at see ham p. 54 hylde den Mening, at Skjæg og Negle kunne voxe efter Døden, men endmere ved at gjennemlæse hele hans Fremstilling af Dødstegnene, der er i høieste Grad mangelfuld og overfladisk. Dette foranledigede mig til nøiere at undersøge, hvorledes det egentlig forholdt sig med denne Pris-

Næst efter Hjerteslagets Ophør maae Lighypostasen og Ligpletterne ansees for et særdeles vigtigt Dødstegn. Besynderlig nok have de forskjellige franske Forfattere, der behandle dette Emne, ikke lagt saa stor en Vægt herpaa som andre Retslæger, hvilket vel hovedsagelig har sin Grund deri, at Ligpletterne, ihvorvel de kunne begynde at vise sig et Par Timer efter Døden, i Reglen først blive udviklede noget senere (efter v. Hasselt gennemsnitlig endog først 10—15 Timer efter Døden) end den Tid, da Dødsattesten almindeligvis udstedes af de franske Læger. Ogsaa imod dette Tegns Gyldighed har man reist

belønning, og jeg fandt da i «Comptes rendus des séances de l'Académie des sciences» T 35, 1852 pg. 914, — hvor Commissionsdommen findes aftrykt, — at den sædvanlige «commission des prix de médecine et chirurgie» kun har bedømt «un travail relatif aux maisons mortuaires établies dans plusieurs villes de l'Allemagne». Commissionen bemærker: «den Mening og den Slutning, som J. har uddraget heraf ved at foreslaae lignende Anstalter etablerede i alle Frankrigs Byer, kan ikke admitteres. Men J.'s Arbeide indeholder dog med Hensyn til Organisation af disse Etablissementer saadanne Oplysninger, som med Fordeel kunde benyttes, hvis Regeringen troede at burde oprette «des dépôts mortuaires» i de større Byers befolkede Qvarterer, for at unddrage Familier, som boe i et fælles Værelse fra at komme i Berøring med Uddunstningerne fra et mere eller mindre decomponeret Lig.» Commissionen har d'après cette considération tilstaaet J. un encouragement af 1000 Frs. For dem der ikke ere bekjendte med Forholdene, maa det bemærkes, at der det franske Academi gjøres Forskjel mellem den egentlige Priisbelønning (le prix) — récompense — og encouragement. Det synes saaledes, at J. har faaet denne «Opmuntring» væsenligt paa Grund af det Udbytte, han har havt af sin Reise i Tydskland for at studere de derværende Etablissementer, og det maa vistnok ansees for mindre correct, naar han paa Titelbladet af det samlede Værk har benyttet Academiets Navn, fordi han derved har gjort dette lærde Selskab medansvarligt for flere af de af ham fremførte uholdbare Paastande. J.'s Værk, hvis Titel vist har duperet Flere, har iøvrigt for en væsenlig Deel dannet Grundlaget for et andet men endnu mere overfladisk og kritikløst Arbeide af en ubekjendt fransk Læge le Bon, — som man fornylig har anseet for egnet til at blive omplantet paa dansk Grund.

forskjellige Indvendinger. Man har saaledes indvendt, at Ligpletterne kunne forvexles med virkelige Blodudtrædninger (Sugillationer), efter Stød, Tryk o. s. v., en Forvexling, som imidlertid en Læge vanskelig vil kunne gjøre sig skyldig i, og som i hvert Fald i Tvivlstilfælde meget snart vil opklares ved et Indsnit gennem Huden, da der aldrig nogensinde i Ligpletten findes Spor af størknet eller udttraadt Blod. Ligeledes har man paastaaet, at de vilde kunne forvexles med de cyanotiske marmorerede Pletter og Striber, som undertiden kunne forekomme fortrinsvis paa Lemmerne i flere Asphyxier, navnlig ved Forgiftning med Kulilteluft; men herved maa bemærkes, at disse sidste Pletter ikke forekomme udelukkende paa de bageste Partier af Legemet, men ogsaa paa Forsiden. Jeg stemmer derfor fuldkommen overeens med Sommer i, at man ikke kan forvexle Ligpletterne med nogensomhelst anden Art Hudsygdom, og det uagtet det ikke vilde være vanskeligt at anføre flere Exempler end de af S. meddelte paa enkelte Sygdomstilfælde, hvor der i levende Live for en Tid kan danne sig Decolorationer paa Huden af en skuffende Lighed med Ligpletter (som jeg navnlig engang i et Tilfælde af ondartede Kopper, lige kort før Eruptionen, har bemærket paa begge Forarmene). Den vigtigste Indvending er imidlertid den, at Ligpletterne i enkelte Tilfælde, navnlig ved Død af Forblødning, ganske skulle kunne udeblive (De-
 vergie — Taylor). Casper og Engel ville imidlertid aldrig have savnet Ligpletterne ved Forblødningsdød, og saavidt min Erfaring gaaer, maa jeg aldeles slutte mig hertil*).

*) Blandt flere herhenhørende Tilfælde, som jeg bestemt erindrer, skal jeg saaledes fremhæve en legal Obduction, som blev foretaget her i Byen ifjor, da en Arbeidsmand var bleven dræbt ved et Knivstik i Halsen, hvilket havde overskaaret begge Grene af den store Halspulsaaer paa høire Side. Dette var et særdeles udpræget Tilfælde af Forblødningsdød, og ikke desto mindre fandtes ved den halvanden Dag efter Døden foretagne Obduction aldeles tydelige Ligpletter i samme Grad og Udbredning som sædvanlig. At stærkt

Hvad endelig angaaer Dødsstivheden, da maa denne ligeledes ansees for et særdeles værdifuldt Dødstegn, hvilket i den Grad er Tilfældet, at de fleste Retslæger tillægge dette Tegn absolut objectiv Gyldighed. Denne eiendommelige Tilstand, der i Reglen indtræder fra 6 til 12 Timer efter Døden (efter Sommer aldrig tidligere end 10 Minutter, og aldrig senere end 7 Timer efter Døden) og er af forskjellig Varighed, angriber ligesaavel Strækkemusklerne som Bøiemusklerne, og frembringer, som oftest i en vis Rækkefølge, en Stivhed af Ledemodene og samtlige Muskler, uden at Muskelbundterne derved blive fortykkede og forkortede som ved Contracturer paa Levende. Dødsstivhedens Vigtighed som Dødstegn er først bleven oplyst af Louis, ved lagttagelser paa meer end 500 Lig, og senere have navnlig Nysten og Sommer, ligeledes ved talrige Undersøgelser og lagttagelser, paa en særdeles udtømmende Maade nærmere belyst dette Phænomen. Man har fornemlig indvendt mod dette Tegn, at det kunde forvexles med den tetaniske Contractur paa Levende. Men en saadan Forvexling vil neppe kunne gjøres af en Læge, selv uden at dertil behøves nogen særdeles vidtgaaende Undersøgelse. Afseet fra, at det dødsstive Lem har et andet Udseende og er anderledes at tage og føle paa end det af Stivkrampe contraherede Lem, er der den væsenlige Forskjel, at den udviklede Dødsstivhed ophører ved en kraftig Bøining af det stive Ledemod, medens det af Stivkrampe contraherede Lem efter Bøiningen lidt efter lidt vender tilbage til sin forrige Stilling. Endelig har man paastaaet, at Dødsstivheden i enkelte Tilfælde aldeles skulde udeblive, saaledes undertiden efter Typhus, Vattersot, narkotiske Forgiftninger, især efter giftige Svampe (Maschka), ved Død af Lynild og i Kvælningsdøden. De mest erfarne Retslæger, Casper,

udviklede Ligpletter fortrinsvis skulde antyde voldsom og pludselig Død (Taylor: Medical jurisprudence 1861 p. 236), er efter min Erfaring neppe begrundet.

v. Hasselt, Kussmaul o. fl A., udtale sig imidlertid aldeles bestemt herimod og paastaae, at der i saadanne Tilfælde maa have ligget en falsk eller unøiagtig lagttagelse til Grund. Sommer helder ligeledes til denne Anskuelse, og idet han betegner dette Tegn som et absolut Dødstegn, accentuerer han stærkt, »at det ikke kan forvexles med nogen anden menneskelig pathologisk Tilstand« — hvad vistnok enhver Retslæge maa godkjende*). S. synes iøvrigt at antage, at en tetanisk Sammentrækning af Lemmerne kan gaae umiddelbart over i Dødsstivheden, hvilket imidlertid bestrides af Andre (Kussmaul), idet de paastaae, at der finder et ganske kort Tidsrum af Relaxation Sted. Jeg skulde være tilbøielig til at slutte mig hertil, idet jeg tillige skal antyde, at den Hurtighed, hvormed Dødsstivheden udvikler sig efter Døden, kan give en Slags Formodning om visse Arter af Forgiftningsdød. I hvert Fald er det Værd at lægge Mærke til, at Dødsstivheden under sin Udvikling kan fremkalde forskellige livløse eller passive Sammentrækninger paa flere Dele af Liget, som kunne skuffe en ikke sagkyndig lagttager, saaledes f. Ex. en Nærmelse af Underkjæben til Overkjæben, en Sammenknytning af Haandens Fingre (vigtigt i forensisk Henseende til Bestemmelse, om Mord eller Selvmord har fundet Sted i Tilfælde, hvor et Lig findes med et Mordvaaben i Haanden). Disse secundære Sammentrækninger ere af flere Læger navnlig blevne bemærkede paa Choleralig, og sandsynligvis daterer sig herfra den saa hyppige populære Tale om skindøde Choleralig**).

De ovenanførte 3 Dødstegn maae ansees for tilstrækkelige

*) Mende, Casper og v. Hasselt omtale kun een Undtagelse fra den almindelige Regel, nemlig ufuldbaarne Fostre, hvor Dødsstivhed ikke skal indtræde; men ogsaa denne Undtagelse bestrides af Kussmaul.

**) Londe (Lettre sur la mort apparente. Paris 1854) har ikke taget Hensyn hertil, og de af ham omtalte Tilfælde (p. 14) ere derfor uden al Betydning.

til at constatere Døden, og jeg tager saaledes ikke i Betænkning at udtale, at naar samtlige disse Tegn, eller blot 2 af dem i Forening, ere tilstede, da er Døden sikker.

Jeg forbigaaer her de talrige andre meer eller mindre værdifulde Dødstegn, saasom Ligkulden, Forandringen i Ansigtstrækkene, Applaneringen af de fyldige bløde Dele, hvorpaa Liget hviler, de karakteristiske Forandringer ved Øiet, (hvortil Sommer som et nyt Dødstegn har føiet den eienommelige Farveforandring af Øieæblets fibrøse Hinde) o. s. v. o. s. v.. Ligesledes vil jeg her ikke opholde mig ved et Dødstegn, der ellers maa ansees for at have stor objectiv Gyl-dighed, nemlig Ligets Uimodtagelighed for Indvirkning af den galvaniske Strøm (efter indtraadt Dødsstivhed). Dette Tegn maa nemlig ansees for mindre praktisk, fordi en Læge vanskelig, hver Gang han skal udstede en Dødsattest, kan føre et elektro-magnetisk Rotationsapparat med sig. Af samme Grund skal jeg heller ikke videre omtale de forskjellige foreslaaede eller benyttede Dødsmaalere (Thanatometre), hvoraf det mest bekjendte er det af Nasse benyttede, som grunder sig paa den stadige Aftagen af Temperaturen i Legemets indre Dele, navnlig i Maven, indtil den omgivende Lufts Varmegrad er naaet.

At disse Dødstegn maae være paalidelige, er fremdeles en Følge af, at de, navnlig de 2 sidste, antyde, at Legemets Vædske nu have begyndt at rette sig efter andre Love end dem, de hidtil have været undergivne i den levende Organisme, og saaledes danne disse Tegn paa en Maade Overgangen til den først indtrædende Forraadnelse. Lighypostasen bestaaer nemlig deri, at Blodet efter Døden, følgende Tyngdens Love, søger til de bageste (nederste) Dele af Legemet, til Læderhudens Capillærkar-Net; men desuden er Blodet undergaaet en Decomposition, der giver sig tilkjende ved dets Tyndflydenhed og ved den Farveforandring, der medfører Decolorationen paa Huden, og ligeledes lægger sig for Dagen i de forskellige Nuancer

af Imbibitionsrødme paa Karrenes indre Vægge, — et Phænomen, som især bliver fremtrædende henimod den begyndende Forraadnelse *).

Dødsstivheden, hvis Forklaring stedse har ligget Physiologerne og Retslægerne paa Hjerte, har i den senere Tid faaet en forøget Interesse, navnlig ved den Rolle, som den nyere Physiologi tildeler Muskelsystemet, idet man nu er tilbøielig til at betragte dette som det egentlige Værksted, hvor Respirationen eller Udvexlingen med den gennem Lungerne optagne Ilt finder Sted (Cl. Bernard). Dette mærkelige Phænomen, som tidligere er blevet forklaret paa høist forskjellig Maade, dels som en vital Act (Nysten), dels som en physisk (Sommer), eller som den fra Nerveindflydelsen frigjorte Muskel-Elasticitet (Stannius), eller som en forskjellig Aggregationstilstand af Muskelfibrernes Molecular-Dele (Pelikan) o. s. v. o. s. v., synes dog nu endelig at have fundet sin tilfredsstillende Løsning. Dette skyldes fornemlig Wiener-Lægen Brücke, som forklarer dette Phænomen ved en Coagulation af den fibrinholdige Vædske, som i levende Live indeholdes i Muskelvævet. B.'s Forklaring, som i Begyndelsen blev angrebet af Flere (Pelikan, Kussmaul o. fl. A.), synes nu, navnlig ved Dubois-Reymonds og Kühnes Undersøgelser, at være godtgjort. Det er saaledes blevet eftervist (Dubois-R.), at Muskelsaften, hvis sure Reaction efter Døden man allerede længe havde kjendt (Mælkesyre), i levende Live reagerer neutral eller alkalinsk, hvilket er blevet bestyrket af Kühne, der fandt, at den sure Reaction i Regelen holder Skridt med

*) Blandt de talrige Obductioner, jeg i sin Tid har havt Leilighed til at foretage, har jeg ingensinde truffet saa mange og forskellige Nuancer af Imbibitionsrødme paa Karvæggene som i den pyæmiske Barselfeber, hvor dette Tegn, der kan iagttages meget kort efter Døden, i Forbindelse med andre tilsvarende, er et Kriterium for, at Blodets Decomposition allerede er begyndt i levende Live. (Jfr. P. Schleisner: Barselfeberens og den pur. Infections Pathologie, oplyst ved Observationer og chemiske Analyser 1846 p. 61 ff.).

Begyndelsen og Udviklingen af Muskelstivheden. Skjøndt de derhen hørende chemiske Undersøgelser ikke ere ganske afsluttede, synes dog selve Processen nu at maatte forklares ved en Coagulation af det i Muskelfibrerne indeholdte Muskelplasma (Myosin — Syntonin), altsaa som en chemisk Proces, der er analog med den tilsvarende Coagulation af Blodfibrinen, som altid indtræffer efter Døden. Det er derfor med Rette at Cl. Bernard, som fuldstændig har accepteret denne Forklaring, betegner Dødsstivheden som Musklernes Død, et Udtryk, der allerede er blevet benyttet af Sommer, og som altsaa kan sammenstilles med Blodcellernes Død, hvormed man ret betegnende har udtrykt Blodfibrinens Coagulation. Ved hele denne Tydning, der bestyrkes ved den saakaldte post-mortale Varmeudvikling, har dette Dødstegn faaet en større og fyldigere Betydning, end det tidligere havde*).

Disse tvende sidste Dødstegn danne saaledes Overgangen til det først indtrædende Forraadnelsestegn, der som bekjendt bestaaer i en blaagrøn Farvning af Huden, navnlig i Lyskerne og paa Underlivet, en Decoloration, der tilskrives

*) Cl. Bernard *Leçons sur les propriétés des tissus vivants*, Paris 1866 p. 255 ff. Jfr. iøvrigt herom: Nysten *Recherches de physiologie etc.* Paris 1811 p. 384 ff.; Brücke i *Joh. Müller's Archiv für Physiologie* 1842 p. 112 ff.; Dubois-Reymond i *Erdmanns Journal f. pr. Chemie Bd. LXXVII* p. 206; Pelikan *Beiträge zur gerichtlichen Medicin etc.* 1858 p. 191; Kühne i *Archiv für Anatomie, Physiologie u. wiss. Med.* 1859 p. 748 ff. samt i hans *Lehrbuch der phys. Chemie* 1866 p. 282, o. s. v. o. s. v. samt endelig Kussmaul's værdifulde Afhandling i *Prager Vierteljahrsschrift* 1856 2 Bd. p. 67. Kussmaul, der med Rette fremhæver Nysten's og Sommer's betydningsfulde Arbejder, hvilke han betegner som »bahnbrechende Untersuchungen«, kan aldeles ikke forstaae, hvorledes det har været muligt, at Josat har kunnet byde det franske Academie et saadant Arbejde som det af ham leverede. Forklaringen hertil er af mig ovenfor givet. J. har aldeles ikke opfattet det Charakteristiske ved Dødsstivheden, som han synes at sætte i Classe med en sædvanlig Muskel-Contractur.

andvirkningen paa Muskernes Blodrødt af den i Bug-
hulheden udviklede Svovlbrinte (Rokitansky) — eller
maaaskee af Ammoniaken.

Man vil af det ovenfor Anførte indsee, at Døden med
Sikkerhed lader sig constatere inden den ind-
traadte Forraadnelse, og jeg skal tilføie, at det i
hygieinisk Henseende er heldigt, at det forholder sig saa,
hvad jeg i det Følgende vil faae Anledning til nærmere at
udvikle*).

*) Adjunct Heise, som ved sine Inserater i »Dagbladet« først har
bragt denne Sag frem for Offentligheden, har med stor Sikkerhed
udtalt sig om Forraadnelsen som det eneste sikre og utvivlsomme
Dødstegn. Dette behøver forbaabentlig nu ikke nogen videre Gjen-
drivelse. Med al Anerkjendelse af den Følelse, der vistnok har
ligget til Grund for Hr. H.'s Indlæg, skal jeg iøvrigt bemærke, at
det vist maa ansees for mindre heldigt at bringe den Art Gjen-
stande frem i Dagspressen, naar man ikke i Forveien er udrustet
med den tilbørlige Sagkundskab; thi man opnaaer derved kun at
vække Uro og Frygt i mangfoldige Gemytter. De »populære Vild-
farelser« paa Lægevidenskabens Omraade ere allerede blandt det
større Publikum tilstede i saa stor Mængde, at der virkelig ikke
er nogen sær Opfordring til yderligere at forøge disses Tal.

III.

Det følger af det tidligere Udviklede, at Døden kun med Sikkerhed kan konstateres af en Læge. Herom ere Alle enige, og alle Forfattere, der have behandlet dette Emne, have derfor meget stærkt udtalt sig for Nødvendigheden af, at Ingen blev begravet, uden at der var tilveiebragt Syn og Attest fra en autoriseret Læge. Dette lader sig imidlertid i flere Lande vanskeligt udføre, deels som Følge af de spredte Befolkningsforhold, og deels paa Grund af de dermed forbundne Omkostninger. Bouchut har saaledes udregnet, at en dertil sigtende Foranstaltning vilde koste Frankrig aarlig 5,668,000 Fr.*). Ikke destomindre er B. af den Formening, at denne Foranstaltning, der allerede i længere Tid har været indført i de franske Kjøbstæder, ogsaa burde gennemføres for Landdistricternes Vedkommende. Vægtige Stemmer have senere støttet denne Udtalelse, idet man navnlig har udhævet, at Gjennemførelsen heraf ikke blot var beregnet paa Betryggelse imod den mulige Begravelse af Skindøde, men at den tillige var af den allerstørste Betydning for Staten, saaledes i flere retslige Forhold (Arvesager, Livsassurancesager o. s. f.), i forensisk, og navnlig i hygieinisk Henseende, — hvilket Sidste i den Grad er Tilfældet, at Hygieinen, som Erfaringen fra England har viist, maa siges at være udgaaet fra og

*) l. c. p. 226.

især nemlig at støtte sig til Statistiken af Dødsaaarsagerne. Midlertid maa det ikke undre, at den franske Regering hidindtil har havt Betænkelighed ved at indføre en saa indgribende Foranstaltning, og det er først i den allerseneste Tid, paa Grund af de Discussioner, som derom have fundet Sted i Senatet, at denne betydningsfulde Forholdsregel er bleven indført over hele Landet, ved et Circulære d. 24de Decbr. 1866 fra Indenrigsministeren til Præfecterne, hvilket støtter sig til det i Senatet afgivne Votum af 2den Sept. 1863. Den væsenligste Bestemmelse i dette Circulære er den: at Mairen i hver Commune skal udvælge een eller flere Læger (*docteurs en méd. ou en chir.*) eller i Mangel deraf »*Officiers de santé*» (Læger af anden Grad), hvem det overdrages at constatere de Dødsfald, som i Overeensstemmelse med Loven ere blevne anmeldte hos Mairen, samt at disse Læger skulle beediges. (*Annales d'Hygiène publ.* April-Heftet 1867 p. 322).

Ved dette Circulære fra Indenrigsministeren, og uden at Sagen, saavidt mig bekjendt, har været forhandlet i Deputeretkamret, har man altsaa overført den i Paris stedsindende Organisation paa Landdistricterne, dog med den Forandring, at man har udeladt de særlige, vistnok ogsaa aldeles overflødige, *médecins inspecteurs de la vérification*. Ubesynderlig nok berøres Omkostningsspørgsmaalet ikke med et Ord i Circulæret; formodentlig er dette Punct overladt til de respective Communes Afgjørelse. I Paris har Constateringen af Dødsfaldene opnaaet en meget udviklet og detailleret Organisation (Jfr. foruden de almindelige Bestemmelser i Code Napoléon art. 77, 78, 79, 80, 81 etc. forskellige Circulærer og Bestemmelser af Seinepræfecten, saaledes Best. af 31 Decbr. 1821, Circ. 1 Juli 1836, Best. 15 April 1839, ditto 14 Oct. 1839, 25 Jan. 1841, Circ. 25 Juli 1844 etc. s. fr.). Der findes i hvert af Paris's 12 Arrondissementer 4 *médecins vérificateurs de décès*; desuden er der til yderligere Sikkerhed og Control udnævnt for hele Byen blandt de mere ansete Læger 4 *médecins inspecteurs*, og endelig

en Comité d'inspection de la vérification des décès, sammensat af Seine-Præfecten som Præsæs, forskjellige Medlemmer af Municipalraadet, 2 Læger (hvoriblandt Facultetets Decanus) og nogle andre tekniske Medlemmer, i det Hele 11 Medlemmer. Denne Comitee skal samles idetmindste een Gang maanedlig i Hôtel de ville for at raadslaae angaaende de modtagne Rapporter fra médecins inspecteurs, som ligeledes ere Medlemmer af Comiteen med raadgivende Stemme. Honoraret for les médecins vérificateurs er fastsat til 2 Francs for Udstedelsen af hver Dødsattest. Der kan imidlertid — som jeg senere skal berøre — gjøres adskillige væsenlige Indvendinger mod hele denne Organisation.

I England, der tidligere kunde regne sig det til Ære at være det eneste Land i Europa, som havde gennemført en sagkyndig (lægevidenskabelig) Constatering af saavidt mulig samtlige Dødsfald, bliver dette opnaaet paa en dobbelt Maade, dels nemlig ved Institutionen af the Coroners og dels ved den civile Registration af Dødsfaldene. Coroners-Institutionen, der i England gaaer meget langt tilbage i Tiden (indtil Edvard I), og hvis Virkemaade fra Tid til anden, og navnlig for kort siden, har modtaget forskjellige Forbedringer, har til Opgave at undersøge og constatere alle pludselige og voldsomme Dødsfald. Skjøndt den oprindelig er indført for at undersøge og efterspore skjulte Forbrydelser, er det en Selvfølge, at denne Institution maa give en stor Betryggelse mod mulig Begravelse af Skindøde, fordi, som allerede tidligere antydet, Skindød i Særdeleshed maa antages at kunne indtræffe ved den Art af Dødsmaader. Der fandtes i England og Wales i 1856 ialt 324 Coroners (hvoraf en stor Deel Læger), og Omkostningerne i samme Aar til denne Institution beløb sig til 67,000 £, hvoraf 29,068 medgik til selve Honoraret for the Coroners. Den civile Registration, som væsenlig blev fremkaldt ved det store Antal af frie Religionssamfund, der findes i England uden at henhøre under Statskirken, blev for England og Wales indført ved »the act for registering births, deaths and marriages«, af 17

ang. 1836, hvilken senere er bleven udvidet ogsaa til Skotland og Irland. Ved denne Lov er der overalt i England oprettet bestemte Districter, hver med sin Registrar, hvortil man fornemlig har valgt visse communale Embedsmænd, der sortere under the Poor Law commissioners, som derest med Hensyn til Constateringen af Dødsfaldene ifølge §§ 25 ere henviste til at skaffe sig Underretning hos den behandelende Læge. Ihvorvel der mod denne Institutions Maskineri er gjort en Deel Indvendinger, navnlig mod det besynderlig Permissive i den engelske Lovgivning, der saa ofte har et may, hvor man skulde vente et shall, og man saaledes med Rette maa undres over, at Registrar-Certificatet ikke er gjort til udtrykkelig Betingelse for, at Begravelsen kan finde Sted, at de Dødfødte slet ikke registreres o. s. v., maa det dog paa den anden Side indrømmes, at dette Institut under den ualmindelig talentfulde Ledelse af den berømte Statistiker Dr. W. Farr, — der om end ikke af Navn saa dog i Virkeligheden er Generalregistraturens Chef, — har opnaaet en stor Fuldkommenhed. Dette Resultat er navnlig bevirket ved en klog Benyttelse af Lovens §§ 7 og 25, men skyldes tillige den velvillige Interesse, hvormed samtlige Landets Læger, i Erkjendelse af den store Betydning, som denne Lov maatte faae for den offentlige Sundhedspleie, have ydet deres Medvirksomhed. Til Beviis paa, at Dødsfaldene nu i England for den størstørste Deel constateres ved sagkyndigt Skjøn, har Farr i Generalregistrarens 21de og 27de Rapport meddelt nogle ikke uinteressante Oplysninger (pp. 212 og 175 ff.). Af fremgaaer af de Undersøgelser, som F. i den Anledning har ladet anstille, at af 100 registrerede Dødsfald for det Landets Vedkommende vare de 79 constaterede ved Dødsattest fra Læger, 4 ved Coroners og 17 registrerede uden Attest fra lægevidenskabelig Haand, hvoriblandt 6 paa Grund af, at de Paagjældende vare døde uden Lægehjælp. I London stillede Forholdet sig endnu gunstigere, idet af 100 Dødsfald de 92 vare constaterede ved Læger, 1 ved Coroners og kun 3 registrerede uden Lægeattest,

hvoriblandt i formedelst Mangel paa Lægehjælp*). Trods dette gunstige Resultat er Farr fremdeles betænkt paa at faae de endnu tilstedeværende Mangler hævet, for yderligere at udvikle denne Institution, idet han for ganske nylig (den 27de Rapport.) har gjort Forslag til Oprettelsen af en særegen »medical registration« for den Brøkdel af Dødsfaldene der hidtil er bleven registreret uden foregaaende sagkyndigt Skjøn, — hvorved denne Institution, der nu koster 41,350 £ om Aaret, antages at ville gaae op til 91,350 £. Efter den Anseelse og Indflydelse, som Dr. Farr har, tør det vistnok forudsættes, at denne væsenlige Forbedring vil blive gennemført, og forhaabentlig tør det da forventes, at Englands Bank ikke vil undslaae sig for at godkjende Register-Certificaterne som gyldig Dødsattest, hvad den hidtil har vægret sig ved.

Naar man sammenligner det franske og det engelske System for Registreringen af Dødsårsagerne, som jeg i det Ovenstaaende kortelig har skizzeret, da troer jeg, at man ubetinget bør give det engelske Fortrinet. Organisationen med de særlig dertil udnævnte og beedigede *médecins vérificateurs*, der skulle danne deres Diagnose uden at have haft den Afdøde under Behandling, maa unegtelig føre til mange Feiltagelser, hvad der ogsaa gjentagne Gange i Frankrig er blevet fremhævet (jfr. bl. A. Bergerons Rapport sur la statistique des décès du 3ème arrond. de Paris 1864 pag. 5, samt en ikke uinteressant Artikel af

*) Dette forbausende Resultat, hvortil vistnok intet andet Land i Verden kan opvise Mage, maa saa meget mere vække Forundring som Antallet af dem, der aarlig i England dør af Usselhed og Sult (*privation*) — en hos os for Tiden vistnok aldeles ukjendt Dødsårsag — ikke er saa ganske ringe. Denne tilsyneladende Modsigelse maa imidlertid forklares ved den skrigende Modsætning, der i England fremfor i noget andet Land finder Sted mellem de forskellige Samfundsclasser, saa at man der, navnlig i London, kan træffe Repræsentanterne for de største Formuer i Europa, med Side om Side ogsaa Exempler paa den største menneskelige Usselhed og Armod.

W. Tite: On the comparative mortality of London and Paris, i the Journal of the statistical society of London, 1864 pag. 479). Men hele Institutionen er desforuden i den største Grad saarende og generende for de respective Familier, meget kostbar, og forudsætter endelig en Mistillid til hele den franske Lægestand, som næsten er uforklarlig. Det engelske System er langt simplere og sikkrere med Hensyn til Bestemmelsen af Dødsårsagerne, og Betyggelsen for Opdagelsen af skjulte Forbrydelser er jo ved the Coroners Inquest i fuldt Maal tilstede. Det er derfor ikke uden Grund, at Farr (27de Rpt. pag. 182) bemærker, at han ikke, for at efterligne en fremmed Praxis, har isinde at forbyde Principet om Tillid til den engelske Huuslæge (*the principle of confidence in the medical attendants on families*). Vi troe, at dette Udsagn i fuldeste Maal kan anvendes om den danske Lægestand, og dette med saa meget mere Grund, som denne i sin Heelhed staaer paa et høiere menneskabeligt Trin end den engelske, navnlig end de engelske Surgeons og general practitioners, — hvilket selvfølgelig medfører en større Bevidsthed om Ansvar. Skulde den danske Organisation give et aldeles sikkert Resultat med Hensyn til Bestemmelsen af Dødsårsagerne, da maatte der til føies som et nødvendigt Supplement den Betingelse, at enhver Declaration, som afgaves hos Mairen om Dødsfald, skulde være ledsaget af en Attest fra den Læge, der havde behandlet den paagjældende Patient indtil Sygdommens dødelige Udgang, — hvilket, saavidt jeg veed, ogsaa er blevet bragt i Forslag; men i saa Fald maa man dog i det mindste ansee hele Apparatet med médecins vérificateurs som overflødig, medmindre man vil betragte dem som et særligt civils Registratur. Idet man derfor vel kan glæde sig over, at den sagkyndige Constatering af Dødsårsagerne i Frankrig er bleven almindelig gennemført, maa man dog ogsaa ønske, at den paapegede Mangel ved denne vigtige Arrangestaltning kunde blive ændret. At dette vil skee, har man Grund til at vente, thi den franske Nation har et særligt Øie for Vigtigheden af Statistiken, og faa Fransk-

mænd have vistnok glemt det træffende Udtryk af Napoleon I: la statistique est le budget des choses, sans budget point de salut public. (cfr. den bekjendte Anekdote om Napoleon I og Præfecten Beugnot, i Bulletin de la commission centrale de statistique T. 4. Bruxelles 1851, pag. 261).

Her i Landet, hvor vore jevne og simple Forhold ikke have opfordret til at skjænke Constateringen af Døden en saadan Omhu og Opmærksomhed som i de fleste større Stater, blive som bekjendt kun de i Kjøbstæderne stedfundne Dødsfald konstaterede ved en Læge, imedens dette for Landets Vedkommende skeer ved de af Amtmanden udnævnte Ligsynsmænd*). Det følger af sig selv, at det paa Landet foretagne Ligsyn af usagkyndige Mænd maa være i høi Grad mangelfuldt, og det Kgl. Sundhedscollegium har derfor ogsaa allerede i 1846 henvendt sig til det daværende Cancelli med Forslag om at indføre, idetmindste en deeltviis, Forbedring i det forhaandenværende Ligsyn paa Landet; men efterat Cancelliet havde indhentet Amtsraadenes Betænkning derover, og disse samtlige havde erklæret sig derimod, blev Sagen opgivet. Siden 1846 er der imidlertid indtraadt meget betydelige Forandringer i vore Landboforhold, idet Landdistricterne nu ere langt bedre forsynede med Læger end

*) Besynderlig nok er Pl. 13 Jan. 1832 ikke i sin Tid bleven udvidet til Hertugdømmet Slesvig, idet der ikke der finder noget lovbehalet Ligsyn Sted. I min tidligere Stilling som Medicinalinspecteur for Hertugdømmet Slesvig var det mig derfor magtpaaliggende, jo før jo heller at faae denne Mangel hævet, og paa min Foranledning blev derfor ogsaa et fuldstændigt »Udkast til en Forordning for Hertugdømmet Slesvig angaaende Ligsyn og Udfærdigelse af Dødsattester til Betryggelse mod Skindødes Begravelse samt til Opdagelse af saadanne Tilfælde hvor Dødsarsagen maatte fortjene retslig Undersøgelse« forelagt den slesvigske Stænderforsamling, — saavidt jeg mindes i 1854; — men denne Forsamlings slesvigholstensksindede Majoritet forkastede dette som overhovedet ethvert sanitært Lovforslag, der blev forelagt, — fordi man derved frygtede en for stor Tilnærmelse til Kongerigets Institutioner.

idligere, og selve Landbefolkningen paa Grund af den stedse tiltagende Velstand er langt mere tilbøielig til at søge Lægehjælp end forhen. Jeg skulde derfor være tilbøielig til at troe, at en sagkyndig Constatering af Dødsfaldene paa Landet baade uden stor Vanskelighed og tillige uden megen Bekostning vil kunne bringes tilveie, idetmindste for Øernes Vedkommende. Hvorvidt det samme vil kunne indføres ogsaa i Jylland, derom drister jeg mig ikke til at have nogen bestemt Mening; men denne Sag er i ethvert Fald af en saa stor Vigtighed, at den egnede sig til næiere Undersøgelse*).

Idet jeg saaledes ikke videre skal indlade mig paa dette Spørgsmaal i Almindelighed, skal jeg derimod nærmere omtale en enkelt Side af Sagen, der ganske sikkert trænger til en næiere Belysning. Jeg sigter her for-

*) Iblant de mange interessante Bidrag, hvormed i sin Tid det medicinske Selskabs statistiske Comitee, under Ledelse af sin talentfulde Formand Fenger, har forsynet vor medicinske Statistik, findes imidlertid et, som neppe kan have undgaaet at forekomme flere paafaldende. Ifølge Comiteens 4de og 5te Halvaarsberetning (Bibl. for Læger 1849 Januar-Heftet p. 3 ff.) meddeles der nogle Oplysninger, hvoraf fremgaaer en Deel Sandsynlighed for, at den betydelige Brøk $\frac{2}{3}$ af Landbefolkningen og $\frac{2}{5}$ af Kjøbstadsbefolkningen hertillands skulde døe uden Lægehjælp. Dette Resultat turde dog neppe være rigtigt. F. henviser selv til det mangelfulde Materiale, idet kun Lister vare indsendte fra 60 Læger med i det Hele 1172 rubricerede Dødsfald, og man kan vistnok hertil føie, at de resp. Læger formodentlig kun have indsendt Lister over de Dødsfald, hvor de have fulgt den paagjældende Sygdom fra Begyndelsen til Enden. Dette er nu paa Landet i flere Tilfælde ikke muligt, idet Lægen ofte kun hentes 1 à 2 Gange i hver Sygdom. En nøiagtig Oplysning om dette Punkt vilde iøvrigt være af sær Interesse, da det blandt Andet vilde kunne afgive et af de bedste Kriterier for vor Befolknings Velstand og Oplysning. I de autoriserede Mortalitetstabeller findes ikke noget særeget Rubrum for »Død uden Lægebehandling«. Imidlertid har jeg i den særlige Protokol over Københavns Dødsårsager, som jeg fører ved Siden af den autoriserede, havt Opmærksomheden henvendt paa dette Punkt, og jeg skal her meddele Resultatet, ihvorvel det kun er

nemlig til Constateringen af alle voldsomme og pludselige Dødsmaader, hvis nøiagtige Bestemmelse ikke blot med Hensyn til Betryggelse for Skindød, men navnlig i forensisk og hygieinisk Henseende er af en saa stor Betydning. Som jeg ved en tidligere Leilighed har havt Anledning til at bemærke (Hygieinisk Tidsskrift 4de B. pag. 219), ere de paagjældende Anordninger hos os i høi Grad mangelfulde (Canc. Sk. 25 Mai 1839 og Canc. Sk. 14 Jan. 1845), deels fordi der i dem kun tages Hensyn til Selvmordere og »dødfundne Personer«, og deels fordi det ifølge disse Anordninger ikke er blevet gjort Retsbetjenten til Pligt at tilkalde Lægen ved de foretagne Ligsyn. Ihvorvel nu denne, om jeg saa maa sige, næsten barnlige Tilstand, hvori vort medico-legale Retsvæsen befinder sig, og som navnlig giver sig tilkjende ved, at der savnes et bestemt Reglement for Foretagelsen af legale Obductioner — som Tilfældet er i de fleste andre Lande — at der som oftest ikke rettes bestemt formulerede Requisitioner til Retslægen, samt at der ikke ved Forundersøgelsen lægges den tilbørlige Vægt paa de ved denne Leilighed saa nødvendige Formaliteter

for eet Aar, 1866. I dette Aar fandtes blandt samtlige Dødsfald (4291) 75 angivne som Døde uden Lægebehandling; af disse vare de 63 døde i 1ste Livsaar (hvoraf atter 27 i den 1ste Maaned) og efter Aarets Qvartaler fandtes 24 i første, 20 i andet, 13 i tredje og 18 i fjerde. Den største Del af de i 1ste Livsaar uden Lægebehandling døde Børn vare fremdeles uægte, nemlig 65 pC. Forholdet i de Hele til samtlige Dødsfald bliver altsaa 1,7 pC. Naar man sammenligner dette Forhold med det tidligere af Farr for London opgivne (jfr. p. 27), da bliver det altsaa noget ugunstigere for Kjøbenhavns Vedkommende. Jeg skal ikke negte, at jeg ikke havde ventet dette Resultat, idet jeg tvertimod havde formodet, at Kjøbenhavn paa dette Punkt vilde have afgivet det gunstigste Forhold fremfor nogen anden Hovedstad, navnlig naar man tager Hensyn til de hos os saa jevnt udbredte Velstand, uden noget stærkt fremtrædende industrielt Proletariat, og fornemlig til, at Adgangen til fri Lægehjælp og Medicin i Fattigdistricterne — ifølge mit Kendskab til de fleste andre Hovedstæder — hos os er saa let og liberal som vistnok ikke noget andetsteds. Imidlertid bør det erindres, at min Meddelelse kun grunder sig paa eet Aar.

— i høi Grad taler for den danske Befolknings Moralitet, og hvorvel det heller ikke er rimeligt, at de saakaldte hemmelige Forbrydelser hertilands skulle være meget hyppige, saa maa det dog erindres, at de større Hovedstæders raffinerede Forbrydelser ogsaa i de senere Aar have vundet Indpas hos os*).

Efter min Formening bør derfor ethvert Dødsfald af en voldsom og usædvanlig Charakter o: Selvmordere, dødsdømte Personer, alle Folk, der ere døde uden Vidne, samt endelig Alle, der ere omkomne ved en ulykkelig Hændelse, Skjødsløshed eller Uagtsomhed (morts accidentelles), saasom ved Drukning, tilfældig Forgiftning, Nedslag af Lyn, Ild, Ihjelfrysning, Nedfald og Knusning, Kvælning ved irrepirable Gasarter o. s. v., paa det Nøieste konstateres ved paagkyndigt (lægevidenskabeligt) Skjøn. Ved et saadant Skjøn bør det formeentlig ikke beroe ved en i sædvanlig Form udstedt Dødsattest; men der bør foretages en nøiagtig legal og nødvendig Besigtelse af Liget, i Henhold til hvilken Skjønnen afgives, og i alle Tilfælde, hvor denne udvendige Besigtelse kunde give Anledning til at formode, at Døden var indtraadt under mistænkelige Omstændigheder, maatte det være Lægens Pligt at forlange en legal Obduction.

En saadan Foranstaltning, hvorved jeg ingenlunde sigter til at indføre en complicerede engelske Coroners-Institution, lod sig efter de nuværende Forhold uden stor Vanskelighed gennemføre, ligesom den formeentlig ei heller vilde være forbunden med særdeles

*) Jeg sigter her til den Livsassurancesag, der i Aar er bleven paadømt ved Criminal- og Politiretten, idet 3 Personer vare satte under Tiltale som mistænkte for at have foranlediget den forsikkrede Persons Død ved Drik. En lignende Sag, skjøndt under mindre graverende Omstændigheder, — hvor jeg ligeledes havde Leilighed til at foretage den paagjældende Obduction — har fremdeles i Aar verseret for Criminalretten; men Resultatet er mig ubekjendt. — Skjøndt den slesvigske Lovgivning i saa mange Retninger var langt mere antiqveret end den kongerigske, var den med Hensyn til Forundersøgelsen ved medico-legale Besigtelser fuldstændigere end vor, idet den krævede, at baade Retsbetjenten og Actuaren (Retsskriveren) skulde være tilstede.

betydelige Omkostninger; men selv om saa var, anseer jeg den for at være af en saa stor Betydning, at et Land, der gjør Fordring paa at have en velordnet Retspleie, vanskelig kan undslaae sig for at lade den skee Fyldest.

Ved en saadan Foranstaltnings Indførelse vil det fornemlig være af Vigtighed, om man iforveien kunde bestemme, hvor stort et Antal der af den Art Dødsfald aarlig indtræffer her i Landet. Dette lader sig imidlertid nu vanskelig gjøre. Selv for Kjøbstædernes Vedkommende lader en saadan Beregning sig ikke udføre, fordi det Materiale, der haves i de indsendte Lister over Dødsaarsagerne i Kjøbstæderne, hidindtil ikke er blevet bearbejdet. Da jeg imidlertid anseer denne Sag for at være af saa overveiende Betydning, skal jeg til nærmere Oplysning herom meddele nogle af de derhenhørende Forhold fra andre Lande, navnlig fra England.

I England, hvor denne Statistik som Mortalitetsstatistiken overhovedet er meest udviklet, omkommer der aarlig efter the Coroners Returns (ifølge den Gjennemsnitsberegning for 5-Aaret 1852—56, der findes i Generalregistrarens 19de Rapport p. 162 ff.) tilsammen 13,710, hvoraf 12,323 ved ulykkelige Hændelser og Uagtsomhed (accident or negligence), 1,083 ved Selvmord, og 304 ved Mord, Manddrab og Barnemord. Heri er endda ikke medregnet de voldsomme Dødsmaader, der ere en Følge af Umaadelighed i Drik, Sult, Mangel paa Die, Forsømmelse og Kulde, hvilke Dødsmaader i Generalregistrarens Rapporter for 1857 ere blevne henregnede til Kategorien »voldsom Død«, medens de nu opføres under 1ste Classes 3die Underafdeling; thi regnes disse med bliver efter den af mig anstillede Beregning for 5-Aarene 1849—53 det aarlige Gjennemsnitstal 14,033, hvilket i 5-Aarene 1859—63 endog steg til 16,854. Af de ovennævnte 12,323 Personer, der ifølge the Coroners Beretning vare anførte som døde ved tilfældig voldsom Død, ere: Omkomne ved Jernbaneuheld 475 Personer; ved Befordring med Heste 877; ved Uheld i Kul- og andre Miner 1129; ved Explosion af Damp- og andre Maskiner 280; ved Knusning og Slag opstaaende

paa anden Maade 670; ved Brænding og Skolden 2,584, (hvoriblandt 435 brændte ved at Klæderne have fanget Ild, og 46 skoldede ved Nydelse af kogende Vand); ved Nedfald fra Stilladser, Vinduer, fra Høider i Terrænet, nedad Trapper og ned i Skibslaster 1056; ved Nedfald af tunge Legemer 327; ved Drukning (hvor endda de i rum Sø Omkomne ikke ere medregnede) 2,287, hvoraf igjen 117 ved Badning, 43 ved at falde overbord fra Baade og 53 ved Stranding; ved Kvælning af Fødemidler og Sengklæder 2239; ved Ihjelliggen 106; ved Heste og andre Dyr 225; ved Skud- og andre Saar 281; ved andre mechaniske Læsioner 1180; ved Explosion af Krudt og andre brændbare Stoffer 336; ved Lynild 20; ved Kvælning med irrespirable Gasarter 338; kvalte paa anden Maade 338 o. s. v. o. s. v.

Denne Oversigt giver et Indblik i det engelske Folks hele sociale Liv, større og fyldigere end det, som selv en vidtløftig Beskrivelse af Folkets Sæder og Skikke vilde kunne give. Man seer saaledes bl. A., at det er med meget store Offre, at England kjøber den Priis, at være det i industriel og materiel Henseende meest udviklede Folk i Europa; og idet forholdet sig virkelig saa, som W. Farr etsteds har bemærket, at dette store Antal af voldsomme Dødsfald for England har den samme Betydning, som om det hvert Aar førte den meest blodige Krig. Men idet Statistiken har tidst at afsløre denne Side af det engelske Liv, har den derved tillige formaaet at sætte Lovgivningen og Administrationen istand til at træffe saadanne Forholdsregler, hvorved disse Ulemper Aar for Aar, for en Deel idetmindste, kunne formindskes og forebygges. Dette er i den Grad Tilfældet, at de mangfoldige hygieiniske Foranstaltninger, som i denne Retning træffes i England, maae siges at være baserede paa de Resultater, der ere indvundne ved Dødeligheds-Statistiken, — hvorom Generalregistrarens forskellige Rapporter bære saa mange og saa talende Beviser.

Et Forhold, der blandt de engelske voldsomme Dødsmaader fortjener en ganske særegen Omtale, er Tallet paa

dem, der ere døde af Gift, hvilket Tal ifølge den samme Coroners return beløb sig i Gjennemsnit aarlig til 401. Detaillen heraf har jeg fremstillet i nedenstaaende Tabel.

Døde ved Forgiftning i England. Aarligt Gjennemsnit af Aarene 1852—56.		Totalsummen af dødelige Forgift- ninger om Aaret	Deraf: Tilfældige For- giftninger.	Deraf: Selvmords- Forgiftninger.	Deraf: Criminelle Forgiftninger.
Ved Laudanum		88,6	64,0	24,0	0,6
• Opium		33,8	29,2	4,6	
• Arsenik		27,0	14,6	11,6	0,8
• Blysalte		23,2	23,2		
• Blaasyre		18,6	3,6	15,0	
• Godfroys Cordial		16,4	16,4		
• Bittermandelolie		15,0	4,6	10,2	0,2
• Svovlsyre		14,6	10,8	3,0	0,8
• upassende Medicin		13,6	13,4	0,2	
• Oxalsyre		13,0	3,2	9,8	
• Mercur		10,0	8,8	1,2	
• for store Doser af Medicamenter . .		6,4	6,4		
• Morphin		1,8	1,6	0,2	
• Strychnin		1,0	0,4	0,4	0,2
• nuxvomica (Rævekage)		0,6	0,2	0,4	
• upassende Fødemidler		0,6	0,6		
• Sublimat		0,4		0,4	
• Cyankalium		0,4	0,2	0,2	
• Salpetersyre		0,4		0,4	
• Saltsyre		0,4		0,4	
• Tobak		0,4	0,4		
• Campher		0,2		0,2	
• Chinin		0,2	0,2		
• Jernvitriol		0,2	0,2		
• Phosphor		0,2		0,2	
• Aconit		0,2	0,2		
• Natskygge		0,2	0,2		
• Taxus baccata (Yew)		0,2	0,2		
• Morrisons Piller		0,2	0,2		
• Slangebids		0,2	0,2		
• Stramonium (ved Røgning)		0,2	0,2		
Paa anden og uangiven Maade		113,2	82,2	29,2	1,4
		401,4	286,0	111,4	4,0

Ihvorvel denne Oversigt i en vis Retning er noget ufuldstændig, forsaavidt som den anvendte Gift i en stor Deel af de stedfundne dødelige Tilfælde ikke findes næiere specificeret, frembyder den dog i flere Henseender en stor Interesse. Naar man betænker, at her kun er Tale om de dødelige Tilfælde, idet alle Forgiftningstilfælde, der ikke have medført Døden (vel mindst det 3 til 4 dobbelte Antal), samt endelig alle chroniske Forgiftninger ikke ere medregnede, da er det indlysende, at de aarlige Forgiftningstilfældes Antal i England er overordentlig stort. Men endmere overraskende er den Oplysning, man tillige heraf faaer, nemlig at de tilfældige Forgiftninger udgjøre den langt overveiende Deel, næsten $\frac{3}{4}$. Af den anførte Tabel vil det ses, at dette ikke fortrinsviis hidrører fra en overveiende Brug af Gifte i tekniske Øiemed. Derimod vil det sees, at Laudanum (Opiumsdraaber), Opium og Morphin, Blassyre, Mercur, i Forbindelse med forskjellige Arcana (saasom Godfroys Cordial og Morrison's Piller), samt upassende Medicin og for store Doser af Medicamenter udaf det aarlige Middeltal af 286 have udgjort det betydelige Tal 1143. Dette mærkelige Resultat er begrundet i de særlige engelske Forhold, navnlig i Mangelen paa en betryggende Kvaksalverlov, samt i — at Apothekervæsenet i England er en fri Næring.

Jeg har saa meget mindre taget i Betænkning, paa dette Sted at opholde mig noget længere ved dette Forhold, som Kvaksalverloven og Materialisternes Handelsret netop for Tiden hos os høre til de brændende Spørgsmaal. Den Erfaring, man har gjort i England, turde derfor være os et Fingerpeg om, ikke at indføre nogen indgribende Reform i de bestaaende Forhold. Saa meget mere turde dette være nødvendigt, som der ogsaa i denne Retning findes en temmelig vidt udbredt »populær Vildfarelse«, ikke blot blandt det større Publikum, men ogsaa blandt enkelte juridiske Autoriteter, idet man ved en feilagtig Analogi-slutning har overført Theorien om Frihandel og den almin-

delige Concurrence paa Lægevæsenet og Medicamenthandelen, — hvor denne Theori ikke har hjemme. Jeg tvivler paa, at det danske Publicum for en Priis af c. 100 Forgiftnings-tilfælde om Aaret vil købe den skuffende Udsigt til den saakaldte billige Medicin, som Forfægterne af Apothekernæringens Frigivelse holde En for Øie. Iøvrigt maa det bemærkes, at den engelske Regering, efter at være bleven gjort opmærksom paa disse Forhold gennem den ovennævnte Statistik, ivrigt har søgt at raade Bod derpaa. En Frugt heraf er Loven af 1858 »the Act to regulate the qualifications of practitioners in medicine and surgery«; og det er ikke uden Interesse, at Emanationen af denne Lov allerede synes at kunne spores, forsaavidt som Gjennemsnitstallet for samtlige Dødsfald ved Gift, der i 5-Aaret 1849—53 var 425, strax sank ned til 391 ifølge Beregning af Femaaret 1859—63. Tilbage staaer endnu at ordne Apothekervæsenet efter det i Nordtydskland og hertillands gjældende lovbundne Mønster, hvorpaa der ogsaa i England med stor Iver arbeides hen.

Til yderligere Oplysning om Forgiftningsdøden, skal jeg endnu berøre en anden ikke uinteressant Slutning, der ligeledes lader sig uddrage af den engelske Giftstatistik. Ved at gjøre en Sammenligning mellem denne og den tilsvarende franske, som imidlertid kun omfatter den criminelle Forgiftning, vil man lægge Mærke til, at der finder en meget betydelig Forskjel Sted. I Frankrig (Tardieu: *Étude médico-légale et clinique sur l'empoisonnement*. 1867 p. 162) har der i 12 Aar, fra 1851 til 1862, fundet 617 criminelle Forgiftninger Sted, hvoraf 190 ere endte dødelige. De anvendte Gifte have bestaaet: i 232 Tilfælde af Arsenik, i 170 af Phosphor, i 77 af Kobbervitriol, i 33 af Spanskgrønt, i 30 af Svovlsyre og i 23 af spanske Fluor. Alle de øvrige Gifte, saasom Opium, Helleboras, Brækvinsten etc. etc., ere kun anvendte faa Gange. Man seer altsaa heraf, at medens Opium i England indtager den første Rang i de tilfældige, Selvmords- og tildeels de criminelle Forgiftninger, er Arseniken i

Frankrig vedbleven at spille den samme fremragende Rolle ved Forgiftninger i forbryderisk Øiemed, som den har havt lige siden Middelalderen, da den som bekjendt udgjorde hovedbestanddelen i Borgia'ernes »Cantarella« og i det senere saa berygtede »Aqva Tophana«. Det fremgaaer tillige af en af T. anførte Detail, at Brugen af Arsenik i Frankrig i dette Øiemed er i stadigt Aftagende, medens Brugen af Phosphor er i Tiltagende, idet de første 6 Aar give 175 Forgiftninger med Arsenik og 67 med Phosphor og de sidste 6 Aar derimod 68 med Arsenik og 103 med Phosphor*). At der overhovedet — saa besynderligt det end maa forekomme — heri synes at herske en vis Mode i de forskjellige Lande, fremgaaer temmelig sikkert af de øgtnok sparsomme Meddelelser, man har derom andetstedsfra. Ifølge en Oplysning fra den preussiske Retskemiker Dr. Sonnenschein maae saaledes i Preussen de fleste Forgiftninger, $\frac{9}{10}$, nutildags antages at udføres ved Blaasyre og Cyankalium (Deutsche Klinik Nr. 13 1867 p. 119).

Det vigtigste Udbytte af den engelske Giftstatistik er imid-

*) Grunden til, at Opium i England saa hyppig giver Anledning til dødelige Forgiftninger, maa dels søges i, at dette stærkt virkende Medicament uden nogensomhelst Recept kan erholdes i enhver Chemist's shop, og dels i den Uskik, som gaaer i Svang, navnlig i Fabrikdistricterne, at berolige skrigende Børn med Opiumsdraaber. (Jvf herom W. Farr's interessante Artikel: Mortality of children etc. i the Journal of the Statistical Society 1866 Vol XXIX pag. 9, samt Mr. Simon's 4th Report of the med. Officer of the privy Council p. 32 ff.). Iøvrigt vil man i flere toxikologiske Haandbøger finde Antallet paa de tilfældige Forgiftninger i England anført endnu større end af mig opgivet. Dette er foranlediget ved Taylors Meddelelser. I sin iøvrigt fortræffelige Haandbog (On poisons etc. Second edition. 1859 p. 236 ff.) har T. dels benyttet nogle ældre Coroners returns og dels en Bearbejdelse af Mr. Wilson af Generalregistrarens Rapporter for 1848—53. Ved nærmere at undersøge disse Opgivelser, har jeg fundet, at W. til Totalbeløbet for hele Landet har føiet det særlige aarlige Antal for London (i næste Columne), hvorved hans aarlige Middeltal er blevet 60 for stort. Fra Taylor's Bog er denne Feil gaaet over i flere andre Haandbøger.

lertid, som allerede ovenfor antydet, det, at Hygieinens Opmærksomhed herved er bleven henledet paa den overhaandtagende Hyppighed af tilfældige Forgiftninger, hvis Talrighed de fleste Læger hidtil neppe have anet. Iøvrigt er dette ikke at undres over, naar man tager Hensyn til den tiltagende Udvikling af de mangfoldige Industrigrene, der saa ofte under de forskjellige Processer, der her komme til Anvendelse, maae benytte stærkt virkende Giftstoffer; og Toxikologen van Hasselt har allerede behandlet denne Giftlærens ætiologiske Side, idet han inddeler de tilfældige Forgiftninger i: oekonomiske, tekniske og professionelle (Handbuch der Giftlehre etc. deutsch von Henkel, Braunschweig 1862).

At den Art Forgiftninger hertillands ikke ere saa ganske sjeldne, har jeg Grund til at formode, og jeg skal b. A. for Københavns Vedkommende — idet jeg iøvrigt forbeholder mig ved given Leilighed at komme tilbage til denne Sag — henlede Opmærksomheden paa, at der, ifølge den mig gjorte Meddelelse, fra et af vore større Materialist-Firmaer, som fornemlig afsætter Giftstoffer til Industri-drivende, i Aarene 1865 og 66 tilsammen er blevet afsat følgende betydelige Quantiteter til teknisk Brug: 396 \mathcal{M} rød Arsenik (Realgar, Svovlarsenik), til Handskeskindsberedning, 120 \mathcal{M} hvid Arsenik til Shawlsvadsk, 50 \mathcal{M} ditto til Hagelstøbning, 33 \mathcal{M} ditto til Broncering, 13 \mathcal{M} 7 Lod Sublimat til Galvanoplastik, Nysølv's Fabrikation og Broncering, 10 \mathcal{M} ditto til Fyrværkeribrug, 29 Lod rød Qviksølville, til Porcellæns-maling og Forgylldning o. s. v. Regner man nu hertil de meget betydelige Quantiteter af Phosphor, der anvendes i Svovlstikkefabrikerne og af Kammerjægerne (til Rottepiller og Rottesalve), den ikke ringe Mængde Arsenik, der bruges til Kreaturvadsk, samt de Masser af giftige Farvestoffer, der anvendes af Malerne og i Farverierne, da kan man nogenlunde gjøre sig et Begreb om, at de stærkeste Gifte i ikke ringe Mængde komme omkring i Handel og Vandel. Men især skal jeg henlede Opmærksomheden paa et Punkt, som de forskjellige Toxiko-

doger ikke synes at have havt tilstrækkeligt Øie for, og det er de tilfældige Forgiftninger paa anden Haand, — de allerfarligste — som man kunde kalde de collective Forgiftninger, og som opstaae ved Nydelsen af saadanne Dyr's Kjød, eller enten ved Indgivelse af stærkt virkende Medicamenter eller paa anden Maade ere blevne forgiftede. Efterretningerne herom, der navnlig maae søges i Veterinærskrifter, ere endnu temmelig sparsomme, ihvorvel man i England har begyndt at henvende Opmærksomheden paa dette Punkt. Jeg skal bl. A. omtale et Tilfælde fra Tydskland, hvor 107 Personer meer eller mindre Grad bleve syge efter Nydelsen af Døxekjød, og hvor det viste sig, at Dyret havde været sygt og havde faaet en Dosis af 2 Unzer Brækviinsteen (*Centralreinigung für die ges. Veterinärmedizin 1854. — British & For. med.-chir. Review April Heftet 1865 i Artiklen »Sanitary science and Legislation«*). Af alle Dyr er imidlertid Svinet det, som hyppigst er udsat for Forgiftning, og ihvorvel Trichinosen nu synes udelukkende at have absorberet al Opmærksomhed med Hensyn til dette besynderlige Dyr's hygieineske Forhold, er det ligesuldt sikkert, at der ogsaa er iagttaget Forgiftningstilfælde efter Nydelsen af giftigt Svinekjød. Noget bestemt Exempel herpaa fra vort Land kan jeg ikke meddele, men derimod skal jeg anføre Resultatet af en Undersøgelse, som paa min Foranledning i dette Foraar blev foretaget med Sundhedspolitiets Assistance af de herværende Lossepladse, og som ikke kunde være ganske uden Interesse. Det viste sig da, at omtrent de 11 Ihændehavere af disse Pladse, som tilsammen beholdt 646 Sviin, angave de 10, at dødelige Forgiftninger indtraf meget hyppigt, idet de i det Hele i 1865 havde mistet c. 50 Sviin. De vare saa fuldkommen fortrolige hermed, at de havde givet de respective Vognmandskudske, der besørge Dagrenovationen, bestemte Forholdsregler med Hensyn til Affaldet fra visse Fabrikker. De oplyste endvidere, at der meget hyppig blandt det udkjorte Affald fandtes Eesker med Rottepillen og Rottesalve (Phosphor); engang fandtes endog en heel Foustage af Phosphorstikker (for-

dærvede ved Fugtighed), og en Enkelt af de Paagjældende angav, at han for nogle Aar siden paa een Dag havde mistet 16 Sviin, i hvilket Tilfælde det senere oplystes, at dette hidrørte fra Affald fra en i Byen værende Svovlstikkefabrik. Alle vare enige om, at disse Forgiftninger især fandt Sted kort efter hver Flyttedag, paa en Tid, hvor alt Unødvendigt feies ud af de respective Huse; og iøvrigt beskreve de Symptomerne, der pleiede at optræde, som temmelig eensartede og meget acut forløbende. For at overbevise mig om, at her ikke forelaae en mulig Forvexling med Miltbrand, der hos os væsenlig kun opstaaer hos Svin og ligeledes undertiden kan forløbe særdeles acut, eller maaskee med en acut Trichinose, — thi Rotter findes i stor Mængde paa alle Lossepladse, — blev der givet Ordre til, at de næst indtrædende Dødsfald blandt Svinene skulde anmeldes for Sundhedspolitiet, og det viste sig da i disse Tilfælde, at Døden var fremkaldt ved Phosphorforgiftning; i det ene Tilfælde behøvedes ikke engang nogen nøiere chemisk Undersøgelse, thi Maveindholdets karakteristiske Lugt og dets Lysning i Mørke angav tilstrækkelig Forgiftningens Beskaffenhed. Heldigvis forløbe disse Tilfælde saa acut og paa en saa karakteristisk Maade, at de vanskelig kunne miskjendes, og Kjødet bliver tilmed saa misfarvet, at det umulig kan afsættes i Handelen; derimod er det ikke sikkert, at jo et og andet Svin, som fik en mindre Dosis, og som overlevede den første acute Forgiftning, kunde slippe igjennem til Slagtning. Fra et sanitært Synspunkt burde det derfor vistnok neppe tillades at holde Svin paa Lossepladse; men at sætte dette igjennem, vil være forbundet med overmaade store Vanskeligheder *). Til yderligere Oplysning om Forgiftninger

*) Sundhedspolitiets Opmærksomhed var allerede tidligere bleven henvendt paa denne Sag, navnlig ved en Politirapport, som indkom i Slutningen af 1865, efter Anmeldelse af en Gaardmand paa Amager, der i Løbet af 14 Dage havde mistet 13 Søer og 25 Grise, som han bestemt formeente ved Phosphorforgiftning, ved Brød, besmurt med Rottesalve. Skjøndt jeg ved disse Oplysninger udsætter mig

ved Phosphor, hvis Minimal-Dosis endnu ikke er fuldstændig
 oplyst, skal jeg sluttelig meddele, at en Beboer i Københavns
 umiddelbare Nærhed ifjor mistede et ikke ringe Antal Fjerkræ,
 foranlediget ved, at noget Feieskarn, hvori fandtes ganske en-
 kelte høist ubetydelige Krummer og Smuler af Brød, som havde
 været besmurt med Rottesalve, var udkastet i Hønsegaarden. At
 Egget Lignende ofte hændes paa Landet, hvor Rottepillen bruges
 er en stor Maalestok, hyppig paa en høist uforsigtig Maade,
 som Prof. Hornemann i »Hygieiniske Meddelelser« tidligere
 har gjort opmærksom paa, og jeg har Grund til at troe, at det Tab,
 som herved foranlediges, ikke blot af Fjerkræ, men ogsaa
 andre Slagtecreaturer, ikke er saa ganske ringe. Au-
 tentiske Meddelelser om saadanne Tilfælde fra Colleger
 paa Landet vilde med Hensyn til denne Sags nøiere Be-
 retning ikke være uden Interesse.

I sin Haandbog: *On poisons*. 1859, p. 240 meddeler
 Pylor, efter en fransk Kilde, en Giftstatistik for Danmarks
 Folkkommende, hvori han blandt 99 Forgiftningstilfælde op-
 tæller 74 ved Svovlsyre og Salpetersyre, 16 ved Arsenik
 og s. v., samt undrer sig over det store Antal Døde ved
 Urter (vor Urtebods »Poleervand og Skedevand«). Saavidt
 skønnes, kunne disse Tilfælde kun referere sig til Selv-
 forgiftninger; jeg formaaer ikke at supplere disse Oplys-
 ninger for hele Landet, idet jeg desværre maa indrømme, at vor
 Giftstatistik er i høj Grad ufuldstændig. For Københavns
 Folkkommende kan jeg meddele, at der i Aarene 1866 og
 1867 har været 11 Tilfælde, der have givet Anledning til
 undersøgelse fra Sundhedspolitiets Side, ifølge indhentet Er-

klæring for yderligere at bidrage til, at Svinekjød, dette saa vigtige Næ-
 ringsmiddel for Almuen — som en tydsk Forfatter ikke upassende
 har benævnet »den animalske Kartoffel« — end mere kommer i
 Miskredit, har jeg dog fra et hygieinisk Standpunkt ikke troet at
 turde tilbageholde dem. Det vil altsaa skønnes, at Svinekjød paa
 3-dobbelt Maade kan blive farligt, ved at meddele Trichiner, Milt-
 brand og Gift (navnlig Phosphor, Arsenik og Antimon). Af disse
 anseer jeg den ucomplicerede Trichinose, hvis Dødsmaade endnu
 langt fra er tilstrækkelig oplyst, for mindst farlig.

klæring fra forskjellige Autoriteter. Af disse har 1 været en fuldbyrdet Selvmordsforgiftning (Cyankalium), 1 forsøgt do. (Sølverglød), 1 forsøgt Giftmord (regulinsk Qviksølv) og 1 formodet saadant, som viste sig at være ugrundet. De andre 7 have været tilfældige Forgiftninger, hvoraf 1 ved uforsigtig Anvendelse af Salmiakspiritus, til Oplivning efter et epileptisk Anfald, (en iøvrigt meget sjelden Art af tilfældig Forgiftning), der foranledigede Døden; de øvrige have kun givet Anledning til ubetydelige Forgiftnings-Symptomer, hvoraf 1 ved arsenikholdigt grøntfarvet Glandspapir, 1 ved arsenikholdige Parfumeriartikler, og endelig 4 Tilfælde, efter Nydelsen af Oxekjødssuppe, Knapost, Sødmælksost og Gaasesteg (i hvilke Tilfælde der ikke ved Analysen fandtes nogen metallisk Gift, men hvor der dog turde være Formodning, enten om en tilfældig Indblanding af en vegetabilsk, eller om en af de saa vanskeligt opdagelige animalske Gifte).*) Desuden ere nogle enkelte, ligeledes ubetydelige, tilfældige Forgiftninger komne til min Kundskab, hvoriblandt et ved Forvexling af Tanddraaber, som blev givet indvendig, uden at disse Tilfælde have været Gjenstand for Anmeldelse til Sundhedspolitiet, ligesom ogsaa flere industrielle Gjenstande, med Iblanding af mere eller mindre skadelige Giftstoffer, uden at der har foreligget noget bestemt Tilfælde af derved bewirket Forgiftning, ere blevene underkastede Undersøgelse fra Sundhedspolitiets Side**).

*) I denne Oversigt er kun taget Hensyn til de Forgiftningstilfælde der have været Gjenstand for nærmere Undersøgelse. At der har fundet flere Forgiftningstilfælde Sted her i Byen, fremgaaer bl. A. af Politidirecteurens Aarsberetning for 1866, ifølge hvilken der i dette Aar alene indtraf 6 Selvmordsforgiftninger, 3 fuldbragte og 3 forsøgte.

**) Imedens det fremgaaer af det ovenfor Udviklede, at de tilfældige Forgiftninger i den senere Tid, navnlig i Lande med en stærk industriel Udvikling, have faaet en stor Betydning for Hygieinen, forholder det sig omvendt med et andet beslægtet Forhold, de saakaldte Vareforfalskninger. Som bekjendt er Initiativet til Undersøgelse heraf efter en stor Maalestok udgaaet fra England (A. Hassall); men man er i den senere Tid allerede meget kommen

Ligesom Forgiftningsdøden er meget hyppig i England, ælder det Samme upaatvivlelig om samtlige voldsomme dødsmaader, der neppe i et saadant Forhold forekomme i noget andet Land, end ikke i Belgien. Naar man undersøger

tilbage herfra, og jeg skal i saa Henseende henvise til den kyndige Forfatter af Artiklen «Sanitary Science and Legislation» i British and Foreign Med.-chir. Review. Jan. — April. Heftet 1865, der med Rette gør opmærksom paa de store Overdrivelser, der have fundet Sted i denne Retning. Sagen er den, at man her bestemt maa sondre imellem, hvad der er skadeligt for Sundheden og hvad ikke. I hygieinisk Henseende er det temmelig ligegyldigt, om Caffé forfalskes med Cikorie eller ristet Mel, Sukker med Stivelse o. s. v., o. s. v.. Ikkun for enkelte Næringsmidlers Vedkommende, saasom Brød og Mælk, kan der være Tale om, at en Tilsætning, selv af uskadelige Stoffer, under visse Forhold kan siges i den Grad at forringe disse Products Næringsværdi, at de kunne ansees for mindre tjenlige eller indirect skadelige for Sundheden; men hvor Meget end enkelte Pharmaceuter eller Chemikere ønske at gjøre ud af disse Sager, maa Bedømmelsen heraf alene overlades Lægen. De fleste af den Art Vareforfalskninger ere altsaa Sundhedspolitiet uvedkommende, og kunne ikkun efter Angivelse som Bedrageri-Sager egne sig til retslig Tiltale. Naar der derfor i den seneste Tid har været gjort Forslag til ogsaa hos os, efter udenlandsk Mønster, at oprette en særlig technisk Post for den Art Sager, da er dette heldigviis for Tiden ikke bedre motiveret end det i sin Tid gjorde Forslag til Udnævnelsen af autoriserede og beedigede Trichin-Undersøgere, ligesom det specielle Tilfælde, man har benyttet til Udgangspunkt, for saa vidt er mindre heldigt valgt, som dette fra Sundhedspoliets Side er fuldstændig correct behandlet. Derimod skal det indrømmes, at det vilde være hensigtsmæssigt, om en Chemiker af Faget og navnlig en Veterinærkyndig fik Sæde i Sundhedscommissionen, saaledes som Tilfældet er i alle andre Landes Sundhedscommissioner, skjøndt det maa bemærkes, at Commissionen med stor Imødekommen har erholdt den sagkyndige Assistance, den har søgt. En i «Pharm. Tidende» optagen Artikel, der har givet Anledning til hiint Forslag, kan jeg saa meget mere forbigaae, som det ikke er mig bekjendt, at denne Tidendes Redacteur er Chemiker ex professo, og som der til at dømme om den Art Sager udkræves en større Modenhed end den, der hidtil har været lagt for Dagen ved Redactionen af det paagjældende Blad.

Forholdet for Frankrigs Vedkommende (Statistique de la France 2e série 1863 T. XI. p. 78 ff.), da angives her de tilfældige og voldsomme Dødsmaader, efter en Gjennemsnitsberegning for Decenniet 1851—60, til ikkun 9705 aarlig. Men Sammenligningen med de engelske Opgivelser bliver, afseet fra den forskellige Folkemængde, i flere Henseender høist ulige, fordi under de franske morts accidentelles ikke findes medtagne Selvmord, Mord og Executions-Død, hvorimod der i det franske Tal er optaget alle paa offentlige Veie dødfundne Personer, der ere omkomne af Kulde, Drik eller pludselig Død, medens disse Kategorier paa de engelske Dødelister efter 1857 ere udsondrede fra de voldsomme Dødsmaader. Sammenligningen med andre Lande vil neppe give et bedre Udbytte; og man har saaledes Grund til at beklage sig over, at der, trods de mange afholdte statistiske Congresser, endnu finder saa liden Overensstemmelse Sted i Bearbejdelsen af de forskellige Landes officielle Statistik. Jeg skal ikke her nærmere indlade mig paa at undersøge Grunden dertil, saa meget mindre som denne Sag har været tilstrækkelig debatteret paa saagodtsom enhver af de statistiske Congresser, og navnlig ved Pariser-Mødet i 1856. Kun skal jeg gjøre opmærksom paa, at det forekommer mig, at man dog maatte kunne blive enig om en ensartet Classification og Rubricering af de Grupper af Dødsarsager, der maae ansees for at være af overveiende Vigtighed for hygieiniske, forensiske og social-økonomiske Formaal. Til disse regner jeg 1) Dødsfald af alle epidemiske Sygdomme, 2) alle voldsomme og pludselige Dødsfald, samt endelig 3) Dødsfald af Sygdomme, der fortrinsvis maae antages at deteriorere Racen: Syphilis, Kjørtler og Lungesvindst. For de øvrige, rigtignok langt talrigere Grupper Vedkommende maa man vistnok foreløbig renoncere paa at opnaae en fuldstændig Ensartethed, — fordi Uddannelsen af Lægerne i de forskellige Lande er saa høist forskjellig. Hvor imidlertid en nogenlunde ensartet Uddannelse af Læger finder Sted, er der al Anledning til at søge at op-

naae den størst mulige Overensstemmelse i denne Sag; og da der nu hos os er Haab om, at de tidligere autoriserede Schemata til Rubriceringen af Kjøbstædernes Dødsårsager snart ville blive reviderede, turde det vistnok ansees for tidssvarende at gjøre opmærksom paa det særdeles Ønskelige i, at der kunde opnaaes en Overensstemmelse med Sverige og Norge, hvis Statistik af Dødsårsagerne iøvrigt er langt fuldstændigere og mere specificeret end vor. Efter min Formening burde de skandinaviske Lande kunne afgive en Statistik i denne Retning, der kunde blive et Mønster for ethvert andet Land, fordi der her findes Betingelser, som savnes i alle fleste andre Stater. Deels staae nemlig de skandinaviske Landes Læger gjennemsnitlig paa et høiere videnskabeligt Trin end de fleste andre Landes, der maae lade sig nøie med flere forskellige Classer af Læger, og deels er selve den lægevidenskabelige Uddannelse her langt mere ensartet, paa Grund af de faa Universiteter. Hertil kommer endelig den Omstændighed, at selve Lægernes Uddannelse, i Sammenligning f. Ex. med den i Tydskland gjældende saakaldte physiologiske eller theoretiske Universitetsdannelse, maa ansees for langt mere praktisk, fordi — idetmindse hidtil hos os ifølge gammel Tradition — Lægernes Uddannelse fortrinsvis er udgaaet fra Hospitalerne, hvor som bekjendt hele Accenten lægges paa den kliniske Undersøgelse og Diagnostik.

Hvad angaaer Antallet af de voldsomme Dødsfald her i Landet, da lader det sig forudsætte, at disse maae være mindre end i England, naar man paa den ene Side søger Hensyn til vor i Sammenligning med England høi industrielle Udvikling, og paa den anden Side til, at vi fremfor England kunne glæde os ved en tidssvarende Medicinalforfatning og et velordnet Apothekervæsen. At angive dette Forhold tilnærmelsesvis lader sig, som tidligere anført, vanskeligt udføre; ikkun for Københavns Vedkommende seer jeg mig istand til at meddele dette, jeg endda kun noget ufuldstændigt, fordi nemlig det Schema, der nu benyttes til Rubriceringen af Dødsfaldene, som

allerede ovenfor antydte, i flere Henseender er høist mangelfuldt indrettet og navnlig ikke har nogen nærmere Specification af Rubret »Voldsom Død.« Til Sammenligning har jeg udarbejdet nedenstaaende Tabel.

London.

	Selv mord.	Anden voldsom Død.	Tilsammen.	Pludselig Død uden bekjendt Aarsag.	Andre og uangivne Sygdomme.	Totalsum af sam- lige Døde.	Forholdet mellem voldsom Død og samtlige Dødsfald.	Forholdet mell. pludselig Død og samtlige Dødsfald	Forholdet mellem andre og uang. Sygdomme og samtlige Dødsfald.
							pC.	pC.	pC.
1859	252	1796	2048	220	202	61860	3,3	0,4	0,3
1860	284	1899	2183	145	239	62309	3,5	0,2	0,4
1861	249	2047	2296	182	221	65251	3,5	0,3	0,3
1862	264	2009	2273	273	275	67371	3,4	0,4	0,4
1863	238	2271	2509	206	200	71060	3,5	0,3	0,3
Aarligt Gjsnit	257,4	2004,4*)	2261,8	205,2	225,4	65570,2	3,4	0,3	0,3

Kjøbenhavn.

1860	35	38	73	18	420	4126	1,7	0,5	10,2
1861	25	72	97	31	394	3833	2,5	0,8	10,3
1862	13	63	76	32	440	4125	1,8	0,8	10,9
1863	26	71	97	44	381	4052	2,4	1,1	9,4
1864	13	187	200	52	509	5531	3,6	0,9	9,2
1865	35	50	85	70	281	4782	1,8	1,5	5,9
Gjsnit for Aarene 1860—65 (1864 ikke medregnet)	26,8	58,8	85,6	39	383,2	4183,6	2,0	0,9	9,2

Af denne Sammenstilling vil det sees, at det tidligere af Farr brugte Udtryk om England i Ordets bogstaveligste Forstand er rigtigt, forsaavidt nemlig Kjøbenhavn kun i

*) Det kan bemærkes, at Mord og Manddrab i London, ifølge Gjennemsnit af samme Qvinquennium, forekommer aarlig i den Hyppighed af 117, altsaa omtrent et hver 3die Dag.

krigsaaet 1864, hvor som bekjendt en saa stor Mængde vore saarede Soldater bleve behandlede paa de herværende Lazarether, har naaet det samme Procentantal som London under sædvanlige Forhold. Forskjellen mellem London og Kjøbenhavn under sædvanlige Forhold er altsaa meget betydelig, idet London næsten har et dobbelt saa stort Forholdstal aarligt af den Art Dødsfald*). Gaaer man

*) Man vil af den foranstaaende Tabel blandt Andet kunne bedømme, hvor upraktisk vort Schema er indrettet, navnlig af Forholdet mellem «andre og uangivne Sygdomme» til samtlige Dødsaarsager, der i London kun udgjør 0,3, medens den hos os udgjør den betydelige Brøk 9,2. Jeg benytter her Leiligheden til at henlede Lægernes Opmærksomhed paa Nødvendigheden af at udfylde Dødsattesten med den størst mulige Omhyggelighed, hvilket navnlig gjælder om alle pludselige og voldsomme Dødsfald. Jeg skal saaledes henlede Opmærksomheden paa, at det af mig i Tabellen opgivne aarlige Tal af Selvmord i Kjøbenhavn, der er uddraget af Dødsattesterne, afviger meget betydeligt fra det i «Statistiske Meddelelser, 6te Bd, p. 174» meddelte, der støtter sig til andre officielle Kilder. Det Pietets-Hensyn, der bevæger Lægerne til i dette specielle Tilfælde at skjule Diagnosen, er neppe berettiget, thi Dødsattesten er et offentligt Dokument, hvorpaa man i alle Tilfælde bør kunne stole. Hvad der ofte har sat mig i Forlegenhed ved min Syslen med de kjøbenhavnske Dødsattester, er endvidere Betegnelsen «Død uden Lægebehandling», «Dødsaarsag ubekjendt» eller «pludselig Død», hvilke Betegnelser maae holdes strengt ud fra hverandre. Men navnlig er Udfærdigelsen af Dødsattester over dødfødte og nyfødte Børn i høj Grad mangelfuld. Efter min Formening bør der aldrig udstedes Dødsattest over et dødfødt Barn — navnlig intet uægte dødfødt — medmindre Liget er synet fuldstændig afklædt. Ved Bestemmelsen af Dødsaarsagen bør selvfølgelig for disses Vedkommende tages Hensyn til Fødselens Karakter, om den har været langsom og besværlig, med eller uden Konsthjælp, med Fremfald af Navlesnoren o. s. v. (i hvilke Tilfælde — som Lægen jo let vil kunne faae konstateret — Dødsaarsagen ligger i en intrauterin Standsning af Respiration og Kredsløb), eller om der findes Tegn paa en efter Fødslen opstaaet Asphyxie eller Suffocation. Hos Nyfødte bør derimod den større eller mindre Grad af Fuldbaarenhed, af Atrophie (medfødt Syphilis) eller andre med-

ud fra Forholdet af »voldsom Død« til samtlige Døde i England for hele Landet, der efter Beregning af Femaaret 1859—63 er 1 af 29, eller 3,40 p. C., med Tilgrundlæggelse af den i Tabellen fundne Forskjel mellem London og Kjøbenhavn, og anvender man denne Beregning paa samtlige Dødsfald her i Landet, der i Femaaret 1855—59 udgjorde i Gjennemsnit aarlig 34,584, da udkommer Tallet 698, som imidlertid neppe turde være ganske adækvat, fordi det usædvanlige Forhold hos os med Hyppigheden af Selvmord lader formode, at der ogsaa i andre Retninger er større Forskjel mellem her og andesteds. Imidlertid har jeg Grund til at antage, at dette Tal ikke afviger saa overmaade meget fra det virkelige, og i hvert Fald vil man heraf saa omtrent kunne bedømme, hvormange medico-legale Ligsyn der af den Art vilde behøves. Skulde engang med Tiden den af mig foreslaaede Foranstaltning blive indført, da tør man forudsige, at den paagjældende Statistik vilde meddele os mange for Landet vigtige Oplysninger; paa Forhaand kan man angive, at Befolkningens vanlige Levemaade og Beskæftigelser der ville blive afspeilede; navnlig kan man vide, at Drukning-Døden vil udgjøre en stor Brøkdel af denne Statistik, om end mindre Grad end i Norge, fremdeles Ihjelfrysning (navnlig i Snedriverne paa Jyllands Veie og Heder), Død ved Sammenstyrtning af Mergelgrave, ved uforsigtig Omgang med Tærsker- og Hakkelsemaskiner o. s. v.. Forhaabentlig turde maaskee derved tillige Aarsagen til de hos os saa hyppige Selvmord, hvorfor vort Land har faaet en saa sørgelig Berømmelse, finde en nærmere Belysning; men i ethvert Fald tør man med Bestemthed paastaae, at ikke faa Liv aarlig ville blive frelste, naar først Opmærksomheden

fødte Affectioner og Dannelsesfeil komme i særlig Betragtning ved Bestemmelsen af Dødsarsagen. En nøiagtig Angivelse af alle disse Momenter vil kunne lede til særdeles vigtige Oplysninger baade i forensisk og social-oekonomisk Henseende.

ed en nøiagtig Statistik desangaaende er bleven hendedet paa disse Forhold*).

*) Ved det for nylig afholdte Lægeforenings-Møde i Odense (jfr. Følgeblad til Ugeskrift for Læger, 3die Række, 4de Bd. Nr. 17) gjorde Etatsraad Dr. Hansen i Anledning af det fra Physikus Guldberg fremsatte Forslag om Afhjælpning af nogle Mangler ved Mortalitetstabellerne for Kjøbstæderne, nogle Bemærkninger om disse officielle Lister — som han kun meente »at være til Besvær« og »aldeles illusoriske« — der ikke tør henstaae upaatalte. Dr. Hansens derom fremsatte personlige Anskuelser gjøre det klart, at han ikke er tilstrækkelig bekendt med Behandlingen af statistiske Materialier. Den omtalte Mangel er aldeles ingen Grund til, at det forhaandenværende Materiale ikke skulde kunne benyttes; thi i Sammenligning med Summen af samtlige Kjøbstæders Dødsarsager vil denne Mangel efter al Rimelighed være en saa forsvindende Størrelse, at den maaskee ikke engang er Omtale værd; men Statistiken formaaer tilmed under den methodiske Behandling af sit Stof at udfinde den Art Feil, at bestemme Grændsen for dem o. s. v., ligesom det paa den anden Side er let, ad administrativ Vei at faae den Art Mangel hævede. Jeg skal saaledes bemærke, at en lignende Mangel, som jeg forefandt, da jeg begyndte at beskæftige mig med de kjøbenhavnske Dødsattester (med Hensyn til kjøbenhavnske Beboere under Frederiksberg Skole- og Kirkesogn), strax blev hævet uden at møde nogensomhelst Modstand fra de resp. Autoriteter. At skaffe sig sit Materiale saa paalideligt som muligt, er ganske vist en af de første Fordringer, som maa gjøres til en statistisk Behandling; men efter den almindelige Erfaring hidrøre de fleste Feil, hvori Statistiken desværre saa ofte gjør sig skyldig, langt sjeldnere fra et mangelfuldt Materiale end fra en mindre correct Methode. Ved Sammenligning mellem Kjøbstædernes og Landbefolkningens Dødelighedsstatistik maae ganske vist flere Momenter tages med i Betragtning, hvorpaa navnlig John Morgan, W. Sargant og andre engelske Statistikere have henedet Opmærksomheden — men herpaa skal jeg paa dette Sted ikke nærmere indlade mig. Det staaer iøvrigt fast, at Statistiken af Dødsarsagerne kan og bør være den paalideligste af al medicinsk Statistik. At den er af overveiende Vigtighed for Hygieinen, kan ikke ofte nok gjentages, og naar vi hos os klage over, at Sundhedsvedtægterne have vundet saa liden Fremgang, da er en af de væsenligste Grunde hertil at søge hos Lægerne selv, fordi

man har undladt at skaffe Befolkningen de [Oplysninger om den differentielle Mortalitetstatistik, som alene kunne danne det rette Udgangspunkt for en effektiv Sundhedspleie. Man sporer tydelig dette Savn ved Affattelses-Maaden i flere af vore Sundhedsvedtægter, hvoraf enkelte, navnlig den for Kjøbenhavn gjældende er i høj Grad mangelfuld, blandt Andet derved, at den aldeles har undladt at give Sundhedspolitiet Bemyndigelse til at sikre de fattige Classer mod Afbenyttelsen af saadanne Leieboliger, som i sanitær Henseende maae ansees for ubeboelige — en Mangel, som Sundheds-commissionen ved at henvende sig til Magistraten forgjæves har søgt at faae afhjulpet. (Jfr. Borgerrepræs. Forhandlinger for 1865—66, p. 149, 202, 253).

IV.

En af de Hovedgrunde, der navnlig blandt den store Meneenhed have skaffet Troen paa Skindød og Frygten for reende Begravelse en saa stor Udbredelse, maa, som jeg tidligere har berørt, søges i de meer eller mindre ufuldendige Lovbestemmelser, der i de forskjellige Lande ere indtagne med Hensyn til den Frist, inden hvilken Begravelsen maa finde Sted. I ældre Tider var man med Hensyn til dette Punkt meget rundhaandet, idet f. Ex. Ligudstillingen hos Romerne varede 6 à 7 Dage, og efter de Lykurgske Love Forbrændingen af Ligene ikke tilladt før 11 Dage efter Døden. Man har heri (Bruhier — Josat) saavel som i de forskellige antike Folks Begravelsesskikke, f. Ex. den romerske *conclamation* og de støiende Ligtog med Trompeter og Horn, set see en Trang til at sikre sig mod Skindød; men denne Forklaring er vistnok meget ubeføiet. Saa meget er vist, at Oldtidens Ægyptere aldeles ikke synes at have haft nogen Følelse om Skindød, thi ifølge Herodot's Beskrivelse (2den Bog, pp. 85—89) bleve Ligene (paa faa Undtagelser nær, som ikke her skal berøre,) saa godt som umiddelbart efter Døden overleverede til de offentlig ansatte Præparateurer, der maatte have rig Anledning til at constatere Skindød, saamt denne virkelig saa hyppigt skulde indtræde. Alt efterhvert som Diagnosen af Døden blev mere og mere sikker, og de hygieiniske Hensyn gjorde det nødvendigt at træffe Forandring heri, er den hos Romerne og Grækerne vedkomne Tidsfrist bleven betydelig indskrænket. I de sydlige og

varme Lande, hvor Forraadnelsen af Ligene gaaer hurtig for sig, er man derfor paa enkelte Steder gaaet til den modsatte Yderlighed, saaledes f. Ex. i Spanien, hvor Begravelsen meget hyppig — rigtignok ikke i Overeensstemmelse med de bestaaende Love — foretages 6 Timer efter Døden, og ligeledes tildeels i Frankrig, hvor Jordfæstelsen, skjøndt Begravelsesterminen ifølge code civile er fastsat til 24 Timer, paa Grund af den hyppige Misbrug med Antedateren af Anmeldelserne, ligeledes foregaaer usædvanlig hurtigt. At der saaledes efter den i Frankrig gjældende Praxis kan være grundet Anledning til at paatale denne Misbrug, skal villig indrømmes; men naar man deraf har taget Anledning til at fordre, at intet Lig maa begraves, førend utvivlsomme Tegn paa Forraadnelse ere indtraadte, en Fordring, der jo ogsaa hos os er fremsat under den i Dagspressen førte Discussion, da maa man af sanitære Hensyn herimod nedlægge den alvorligste Protest.

Denne Sag har nemlig en dobbelt Side, Pietetshensynet til de Afdøde og det sanitære Hensyn til de Levende. Hvad det sidste angaaer, da er det et gammelt Ord, som allerede i Anledning af det af Bruhier udgivne Værk blev benyttet mod ham af Desfontaines: »at Forraadnelsen af de Døde er istand til at forgifte de Levende«; og dette er i den Grad Tilfældet, at Hygieinen allerede for lang Tid siden ganske særligt har havt sin Opmærksomhed henvendt paa dette Punkt. Det er saaledes en Erfaringsætning, at i Middelalderens Krige opstode meget hyppig de meest morderiske Epidemier paa Grund af den Ligegyldighed, som man udviste for itide at begrave de paa Valpladsen faldne Krigere. Det er fremdeles Noget, som alle Hygieinikere ere enige om, at en af Hovedgrundene til den, navnlig i tidligere Tider, saa overveiende større Dødelighed i Kjøbstæderne fremfor nutildags, foruden i de samtidig tilstedeværende slette sociale Forhold, fornemlig maatte søges i den Skik at begrave de Døde indenfor Byens Volde, oftest i Centrum af de meest befolkede Qvarterer — en Praxis, der nu heldigvis er forladt.

saagodtsom overalt. Det er endvidere bekjendt, at Pariset, som var Medlem af den Commission, der i 1828 blev udnævnt af den franske Regering, for at undersøge Aarsagerne til den i Ægypten herskende Bubon-Pest, i den af ham derom afgivne Rapport søger den væsenligste Aarsag til denne Sygdom i Forraadnelsen af den Masse animalske Substantser, der i Ægypten under Indflydelse af dette Lands Klima, Regnskyl og periodiske Oversvømmelser finder Sted paa saagodtsom meget Fodsbred Jord, — og fornemlig i den utilstrækkelige Begravelse af Ligene^{*)}. Pariset opstillede endvidere den Hypothese, at Pesten ikke havde hersket i Ægypten under Pharaonerne, saalænge den Skik at balsamere de menneskelige og dyriske Lig — en Skik, som han væsenligst tilskrives hygieiniske Hensyn, — blev haandhævet og almindelig overholdt; derimod paastaaer han, at Pesten først fremkom, alt eftersom denne Skik ved fremmede Dynastiers Indtrængen mere og mere gik af Brug. Ihvørvel man tidligere har været tilbøielig til at betragte denne Hypothese som en Slags Paradox, har den ikke destomindre i den senere Tid faaet en høist mærkelig Bekræftelse. Hiin frygtelige Sygdom, som i mere end 13 Aarhundreder fra Tid til anden voldsomme Epidemier har udbredt sig over den største Deel af Europa, er nemlig nu fuldstændig ophørt, og man tør ikke at tilskrive dette anden Grund end de hygieiniske Foranstaltninger, som Mehemed-Ali, efter Opfordring af de franske Læger, lod indføre, navnlig med Hensyn til en omhyggeligere Begravelse af Ligene. — Dette i Sandhed overraskende Resultat er af en saa stor Interesse, ikke blot for Hygieinen, men ganske specielt for den foreliggende Undersøgelse, at det trænger til en noget nøiere Belysning.

Naar man betænker, at Pesten siden Justinians Tid saagodtsom i hvert Aarhundrede gjentagne Gange har hjem-

^{*)} Pariset: Mémoire sur les causes de la peste. Paris 1831; endvidere Prus: Rapport sur la peste et les quarantaines, Paris 1846, p. 891 ff.

søgt Europa, og at det endnu i 1844 af den af det franske Académie de médecine nedsatte bekjendte Pest-Commission blev opstillet som en Hovedsætning, »at Pestens egentlige Stammeland var Nedre-Ægypten, hvor den herskede endemisk, idet den hvert Aar indtraf sporadisk, og af og til, omtrent hvert 10de Aar, blev epidemisk« — en Lære, som af alle Datidens Læger blev accepteret, da maa det unegtelig overraske, at dette saa snart skulde blive omstødt ved de senere Aars Erfaring. Siden 1841 er nemlig Pesten, selv i dens sporadiske Optræden, fuldstændig ophørt i det europæiske Tyrki, siden 1843 i det asiatiske Tyrki og siden 1844 i Ægypten. Man finder derfor i de nyere Reisebeskrivelser og navnlig i de medicinske Topographier næsten ikke mere Tale om Pesten i Ægypten, saaledes f. Ex. ikke hos Hartmann (Naturgesch. medic. Skizze der Nilländer. Berlin 1865), der kun med et Par Linier (p. 380) omtaler Bubon-Pesten og bl. A. gjør opmærksom paa, at den Epidemi, som i 1858 fandt Sted i en af Tripolis's Søsteder, Bengazi, og som man urigtig har anseet for et Udbrud af Pest (Griesinger: *Infectionskrankheiten*, 1864 p. 296), var af en ikke-smitsom typhoid Charakteer. Dette Resultat maa som sagt for alle Hygieinens Venner være i høi Grad tilfredsstillende. Pariset's Lære gjorde i sin Tid overordentlig Opsigt; den blev stærkt angrebet af Flere af hans Landsmænd, og desuden i en senere Tid fornemlig af den bekjendte medicinske Historiker Hirsch (*Handbuch der hist.-geogr. Pathologie*, Bd. 1 1860, p. 193 ff.). Hirsch, som udelukkende tilskriver de strenge Quarantæne-Bestemmelser Pestens Ophør i Ægypten, gjør saaledes gjældende, at P.'s Paastand, at Pesten var ukjendt i Ægypten før Justinians Tid eller i al Fald før Balsamerings-Skikkens Forfald — er urigtig. Dette skulde fremgaae ved det af Cardinal May for faa Aar siden gjorde historiske Fund af Oribasius's *Coll. med.*, hvori findes en Beretning af Rufus Ephesius, der omtaler Pesten som herskende i »Libyen, Ægypten

og Syrien«, paa en Tid som man, ifølge Osann's Under-
 søgelser, har villet henføre til 125 før Christus. H. gjør
 endvidere gjældende, at Balsamerings-Skikken ikke har
 været saa almindelig, som P. antager, og at navnlig (Labat)
 ikke Slaverne bleve balsamerede; thi i modsat Fald vilde
 gjennem Aarenes Løb den talløse Mængde af balsamerede
 lig have indtaget et saa stort Fladerum, at hele Ægypten
 maatte være bleven en Kirkegaard af lutter Mumier. Uden
 at videre at indlade mig paa det subtile historiske
 Spørgsmaal, om paa hvilken Tid de 2 af Rufus nævnte
 albekjendte Læger (Dioscorides og Posidonius) have
 levet, skal jeg kun bemærke, at man ved at gennemlæse
 forskellige ældre og nyere Reisebeskrivelser om Ægypten, og
 navnlig ved at sammenholde Pariset's Paastand med Med-
 delelser fra andre samtidige Læger, der have bereist
 Ægypten (bl. A. Aubert-Roche og Hamont) faaer et
 noget andet Syn paa Sagen, end det H. har faaet.

Balsamerings-Skikken synes virkelig at have haft en over-
 ordentlig Udbredelse i Ægypten, hvilket man bl. A. kan slutte
 deraf, at der nøiagtigt foreskrives forskellige Methoder for
 alle forskellige Samfundsclasser, en for de Rige, en for de
 mindre Velhavende og en for de Fattige, hvilken sidste bestod
 i, at Liget i 70 Dage blev nedlagt i Soda, uden at man her
 indlod sig paa en forudgaaende Præparation eller Anven-
 delse af antiseptiske Harpixer, som ved de Fornemmes og
 mindre Velhavendes Lig. Hvorvidt ogsaa Slaverne bleve
 balsamerede, lader sig vanskeligt afgjøre; derimod blev,
 som bekjendt, en Masse forskellige Dyr balsamerede, ofte
 i Forening med deres Æg; og besynderlig nok blev der
 heri med Hensyn til Stedet truffet et vist Valg, idet
 man f. Ex. ved Thebæ fortrinsvis finder balsamerede Huus-
 dyr, Krokodiler, Aber og Slinger, sydligere ved Samon
 Schakaler, Ulve, Krokodileæg, Fårbeen, Frøer og Igler;
 endnu sydligere Aber og Ibiser med deres Æg o. s. v.
 o. s. v.. Alle Reisende ere nu enige om, at den Masse
 af balsamerede dyriske Lig, som den ægyptiske Jordbund

gjemmer, overgaaer Alt, hvad man tidligere havde formodet, idet navnlig de talrige Grotter og Huler, som overalt findes paa begge Sider af Nildalen i hele dens nedre Løb og strække sig dybt ind i Terrænet, ere eller have været opfyldte med Mumier. Der bruges oftere Udtrykket »Banker« eller »Bjerge af Mumier«; og Pariset (l. c. pag. 26) bemærker saaledes, at »naar man fra den store Pyramide kaster Blikket ud over den Plaine, der udstrækker sig for Ens Fødder mod Nord, Vest og Syd, og hører paa Araberen, da vil han udstrække Haanden og sige: »tout cela est momie«.« Denne Plaine udgjør næsten 7 Mile i Udstrækning til alle Sider og er overalt opfyldt med afblegede Menneskebeen. At denne Skik ^{fuld}udelukkende er bleven indført af hygieiniske Hensyn, som P. mener, turde imidlertid neppe være rimeligt, ligesaa lidt som den af Herodot antagne Aarsag synes tilstrækkelig forklarlig. Den almindelige Anskuelse herom fortjener vistnok fremdeles Tiltro, nemlig at hiin Skik hos dette vidunderlige Folk stod i Forbindelse med deres faste og eiendommelige Udødelighedstro, ifølge hvilken de betragtede Gravene som deres egentlige Boliger og deres Huse kun som midlertidige Opholdssteder — samt med den af dem hyldede Lære om en Sjælevandring.

Naar man nu hermed sammenligner Beskrivelserne om det moderne Ægypten paa den Tid, da Pariset, Aubert-Roche og Hamont bereiste Landet, navnlig om dets daværende Begravelsesskikke og Ligegyldighed for Forraadnelsen af de utallige dyriske Legemer, hvoraf denne yderst frugtbare, af en subtropisk Sol beskinne Jordbund vrimlede, da bliver man mere tilbøielig til at give P. Ret. Man faaer saaleles at vide, at Jorden overalt i Nildeltaet, navnlig omkring de af Fellaherne beboede Landsbyer, fandtes bedækket med Dynger af døde Dyr (Huusdyr, Faar, Geder, Oxer o. s. v.), som henlaae i en stadig Forraadnelse; at Begravelsen af de menneskelige Lig fandt Sted paa en høist ufuldstændig Maade, idet disse

Regelen kun nedgravedes i Fod under Jorden eller Sandet; at der overalt i de tæt bebyggede Byer med usle, snevre Gader fandtes talrige Kirkegaarde (35 i Cairo), hvoraf nogle vare saa uheldigt anlagte, at Nilen ved sine Oversvømmelser beskadigede og blottede Gravstederne, hvorved talrige forraadnende Rester af menneskelige Lig spredtes vidt omkring og bortførtes med Nilvandet; at der endelig under flere Huse, navnlig under dem, der beboedes af Kopterne, ofte fandtes Begravelser i selve Kjælderne o. s. v. o. s. v.. Saa fremt der nu altsaa heri, som tidligere antydet, paa de franske Lægers indtrængende Forestilling, ved Mehemed - Ali's energiske Foranstaltninger, er indført en saa væsenlig Reform, da tør man ikke negte, at dette Moment maa have haft en stor Betydning til at bevirke Pestens fuldstændige Ophør. At desuden andre samvirkende Aarsager kunne have bidraget dertil, er sandsynligt, og iblandt disse maa navnlig fremhæves den Omhu, som nu anvendes paa hele Dige- og Kanalvæsenet og den dermed forbundne Regulering af Nilens Oversvømmelser, som ligeledes i Oldtiden stod paa et saa høit Trin, men under de senere Dynastier lidt efter lidt forfaldt, — samt endelig det efter europæisk Mønster indførte Lazareth- og Qvarantænevæsen.

Saavidt jeg af de foreliggende Beskrivelser formaaer at danne mig en nogenlunde selvstændig begrundet Mening, skjønner jeg ikke rettere, end at Pesten, Choleraen og den gule Feber have een og samme fælles Oprindelse, nemlig den under visse Forhold indtrædende Forraadnelse af talrige dyriske Substantser (altsaa væsenlig forskjellig fra det, efter al Rimelighed fra en vegetabilsk Oprindelse hidrørende Sump-Miasma), og at det kun er de forskiellige locale Jordbunds- og klimatiske Forhold, der bevirke, at denne Fællesaarsag i Nildeltaet fremkalder Pest, i Gangesdeltaet Cholera og paa den mexikanske Havbugts flade Kyststrækning guul Feber. Idet jeg haaber ved en anden Leilighed at komme tilbage til denne Sag for Choleraen's Vedkommende og til de Conseqventser, som rimeligviis heraf ville

kunne uddrages med Hensyn til de beslægtede Forhold i Gangesdeltaet og de hygieiniske Foranstaltninger, som der maatte være at træffe, for at qvæle denne Sygdom i sin Fødsel, skal jeg iøvrigt henvise til en ikke uinteressant Afhandling om Cholera af Foissac »Les trois fléaux. etc. Paris 1865.«

Medens altsaa det saakaldte Grav-Miasma samt Uddunstningerne af putride animalske Substantser i Ægypten, paa Grund af de eiendommelige Forhold, synes at kunne fremavle Pest, maae de under vore klimatiske Forhold fornemlig antages at fremkalde Sygdomme, der henhøre til Typhernes Classe. Uden nærmere at gaae ind paa Detaillen heraf, skal jeg kun bemærke, at de af Parent-Duchatelet i sin Tid fremsatte Anskuelser om Virkningen af putride Uddunstninger, trænge til en væsenlig Modification, og jeg skal blot tilføie, at de skadelige Følger af disse Uddunstninger navnlig ere blevne iagttagne i Byernes Fattigdistricter, hvor som oftest samtlige Medlemmer af en Familie kun have eet Værelse til fælles Brug. Jeg tager derfor ikke i Betænkning at forudsige, at dersom den af Skindøds-Forfægterne foreslaaede Forholdsregel virkelig her i Kjøbenhavn blev tagen tilfølge, da vilde Byen inden kort Tid blive hjemsøgt af meget alvorlige Epidemier*). Det er rimeligviis Hensynet hertil, der har foranlediget, at den i den allernyeste Tid af det

*) Jfr. herom bl. A. Chadwick l. c. p. 4 ff., samt Gen. board of health's Report on a gen. scheme for extramural sepulture. 1850 p. 102 ff. P. 31 ff. giver Ch. nogle Oplysninger fra et af Londons Fattigdistricter, hvoraf ikke saa lidet kan finde Anvendelse paa vore Forhold; der oplyses saaledes, at ifølge de anstillede Undersøgelser fandtes i dette District 1465 Familier af Arbeiderclassen i Besiddelse af 2175 Værelser, med i det Hele 2510 Senge (929 Familier havde kun eet fælles Værelse og 623 Familier een fælles Seng). Naar Dødsfald af smitsom Syge opstaae under saadanne Forhold, kan man let forestille sig, hvad Følgerne maae blive af at have Liget længe staaende i Huset, og jeg troer, at Forfægterne af Skindød ville blive noget betænkelige ved at anbefale de 3 Dages Henstand af Lig, naar de efterlæse de engelske Vidneforklaringer og Beskrivelser om Følgerne af Ligs Forraadnelse under deslige Forhold.

franske Conseil de salubrité du département de la Seine til Drøftelsen af dette Spørgsmaal nedsatte Commission, som tidligere er bleven nævnet, ikke har vovet at gjøre nogen Forandring i den af code civile knapt tilmaalte Tidsfrist, undtagen ved det Forslag, at Terminen af 24 Timer skal regnes fra det Tidspunkt, da Dødsfaldet er blevet anmeldt hos Mairen, hvilket ogsaa er vedtaget i det ligeledes tidligere omtalte Circulære fra Indenrigsministeren, — og det uagtet man ved de i Senatet førte Forhandlinger indtrængende maavde forlangt denne Frist udvidet til 2 Gange 24 Timer.

I de mere tempererede Klimater, hvor Forraadnelsen ikke indtræder saa hurtigt, behøver Tidsfristen for Jordbæstelsen ikke at sættes saa kort som i de sydligere Lande, og de sømmelige Pietetshensyn til de Afdøde ville saaledes under disse Forhold bedre kunne iagttages. Imidlertid maa det fastholdes, at Betyggelsen mod en eventuel Levende-Begravelse ikke ligger i denne Tidsfrist, men derimod i den Garanti, som det sagkyndige Ligsyn og den derpaa grundede Dødsattest afgiver. Efterat Videnskaben har godtgjort, at Døden med Bestemthed kan diagnosticeres inden alle indtraadte Forraadnelsestegn, behøver Lovgivningen ikke at være saa scrupuløs ved Fastsættelsen af en længere eller kortere Tidsfrist, naar den kun sætter Dødsattest fra en autoriseret Læge som Betingelse for Begravelsen. Dette er i hygieinisk Henseende af stor Betydning.

Naar vi nu undersøge de hos os gjældende Lovbestemmelser angaaende dette Punkt, da er som bekjendt ifølge Pl. 13. Januar 1832 Begravelsesterminen i Landdistricterne i de Tilfælde, hvor der ei er meddeelt Dødsattest fra en Læge, fastsat til idetmindste 3 Gange 24 Timer efter Døden, hvorfra, i Henhold til tidligere bestaaende Lovbestemmelser, kun gjøres Undtagelse med Dødsfald af visse epidemiske Sygdomme. Denne Ordning er, som det vil fremgaae af det ovenfor Udviklede ikke heldig, fordi der ogsaa paa Landet findes uformuende Classer af Befolkningen (Indsiddere, Dagleiere o. s. v.), hvor en heel Familie kun har eet Væ-

relse til fælles Afbenyttelse, og hvor, skjøndt vel i mindre Grad end i Byerne, de samme skadelige Følger af Ligenes forlængede Ophold i Husene ville kunne spores. For Kjøbstædernes Vedkommende er der ifølge samme Placats § 1 ikke sat nogen Frist i saa Henseende, og dette er ifølge Pl. 26. Juni 1829 og 17. Februar 1832 heller ikke Tilfældet for Københavns Vedkommende. Paa Grund heraf maa det altsaa ansees for tilladt i alle Kjøbstæderne, inclusive København, at begrave Ligene umiddelbart efter Dødsattestens Udstedelse, hvad ogsaa Uldall (Haandbog i Sundhedspolitiet p. 362) antager. Thi naar man af Canc. Pl. 21. Mai 1811 og Canc. Skr. 19. Juli 1823 har villet søge en Analogi for, at Tidsfristen af 3 Dage ogsaa gjaldt for Kjøbstæderne, da maa det bemærkes, at disse Forordninger ere blevne hævede ved Pl. 17. Februar 1832, saaledes som det udtrykkelig synes at fremgaae af denne Forordnings Motiver (jfr. Collegialtidenden for 1832 p. 161 ff.). For saa vidt maa det altsaa indrømmes, at der finder en Lacune Sted i vor Lovgivning, ihvorvel det paa den anden Side maa gjøres gjældende, at den bestaaende Praxis og en mangeaarig Tradition — hvad der i Regelen er bedre end enhver Lov — medfører, at ordenligvis intet Lig hertillands begraves før 2 à 3 Dage efter Døden, ligesom en saadan Frist ogsaa forudsættes i det af Cultusministeriet under 18. December 1860 for København approberede Reglement for Begravelsesvæsenet, navnlig i sammes § 2.

Man har med Hensyn til København anket over forskjellige Forhold, der skulde indvirke forstyrrende paa Lægen ved Foretagelsen af det af ham udførte Ligsyn. Man har saaledes paastaaet, at den herværende Skifteret i Reglen forlangte Dødsattest fra Lægen inden 24 Timer efter Døden; men efter hvad der fornylig af den paagjældende Embedsmand i Skifteretten er blevet oplyst, turde denne Paastand neppe være fuldkommen berettiget, og i hvert Fald vilde en saadan Fordring fra Skifteretten være aldeles uhjemlet. Det er dernæst gjort gjældende — og vistnok med bedre

Grund — at Dødsattestens Udstedelse ofte søges fremskyndet af saadanne Personer og Familier, der ere Medlemmer af en Ligkasse eller et Begravelsesselskab. Selvfølgelig behøver ingen Læge at give efter for den Art Tilskyndelser, hvad der ogsaa maa være tilstrækkeligt indlysende deraf, at der gives enkelte Læger heri Byen, der have gjort sig det til Regel ikke at udstede Dødsattest før efter 3 Gange 24 Timers Forløb.

Da det imidlertid fremgaaer af det Ovenstaaende, at der for Kjøbstædernes Vedkommende ikke i vor Lovgivning findes fastsat nogen Tidsfrist, hverken med Hensyn til Udstedelsen af Dødsattesten, eller med Hensyn til Jordfæstelsen, turde der unegtelig være Anledning til, at denne Mangel i vor Lovgivning blev hævet, idet jeg dog maa tilføie, at jeg ikke anseer Fastsættelsen af en Tidsfrist for nødvendig af Hensyn til Betryggelse mod Begravelse af Skindøde, men derimod af forensiske Hensyn, — fordi en forhastet Begravelse i mange Tilfælde vil vanskeliggjøre en eventuel illegal Undersøgelse. Man kan i saa Fald henlægge Tidsfristen enten til Udstedelsen af Dødsattesten eller til selve Jordfæstelsen. I første Tilfælde bør formentlig 24 Timer ansees for en passende Frist, i andet Tilfælde skulde jeg være tilbøielig til at tilraade 2 Gange 24 Timer som Minimumsgrændse. Nærmere at indlade mig derpaa, turde imidlertid være uforment, fordi, saafremt denne Mangel tænkes afhjulpen, dette selvfølgelig neppe vil skee, førend de paagjældende sagkyndige Autoriteter have fundet Leilighed til at ytre sig derom. Paa den anden Side har jeg dog troet at burde henlede Opmærksomheden paa dette Punkt, for at enhver Kjøbstadslæge kan vide, at hele Garantien for Tiden ligger i den af ham udstedte Dødsattest, med Hensyn til hvis Udfærdigelse Forsigtighed især bliver nødvendig, hvor der er Tale om et pludseligt eller voldsomt Dødsfald*).

*) I Holland er Tidsfristen henlagt til Udstedelsen af Dødsattesten og er her fastsat til 36 Timer (v. Hasselt l: c. 77). Jeg anseer det

Endelig er der meget stærkt blevet ført Klage over den heri Byen stedfindende Praxis, ifølge hvilken Ligene saa hurtigt fjernes fra Husene og hensættes i de ved de fleste Kirker værende Capeller. I og for sig maa imidlertid denne Praxis i høi Grad billiges, alt under Forudsætning af, at dette ikke skeer før efter udstedt Dødsattest, og end mere vilde denne Praxis tilfredsstille Hygieinens Fordringer, hvis den kunde udvides ogsaa til de egentlig uformuende Classer, — hvad der desværre vanskelig lader sig udføre. Efter de Oplysninger, jeg har indhentet fra Begravelses-contoiret, bliver den saakaldte Capelseddel til Kirkegaardens Capeller ikke udstedt før efter udfærdiget Dødsattest; Undtagelser herfra ere kun gjorte i ganske enkelte Tilfælde om Sommeren, hvor Ligene vare overgaaede i Forraadnelse, inden Lægen havde udfærdiget sin Dødsattest. Med Hensyn til de Lig derimod, der henbringes til Kirkernes Capeller, paaligger det ifølge den bestaaende Praxis de respective Kirkebetjente at drage Omsorg for, at Dødsattest er skaffet tilveie inden Ligets Henbringelse til Capellet. Naar det med Hensyn hertil ved den i det medicinske Selskab førte Discussion fra en enkelt Læges Side blev oplyst, at Tilfælde vare indtrufne, hvor Liget var henbragt til Capellet inden Dødsattestens Udfærdigelse, da maa dette ganske sikkert betegnes som en Uskik, der ikke bør finde Sted. Vistnok indeholder ikke vor Lovgivning nogen udtrykkelig positiv Bestemmelse

for mere praktisk at henlægge Tidsfristen til selve Begravelsen, og kan i det hele ikke ganske samstemme med v. H. i hans derom gjorte Bemærkninger. Naar det Kgl. med. Selskab i et for nylig afholdt Møde, hvor denne Sag kom under Discussion, eenstemmig besluttede ikke at foretage noget udadgaaende Skridt, for at faae den formentlige Mangel i vor Lovgivning hævet, da maa denne Beslutning vistnok ansees for at være dicteret af en fuldkommen rigtig Tact, dels fordi den gennem Dagspressen vakte Agitation dengang var paa sit Høieste, og dels fordi Sagen i og for sig hverken er af en saa paatrængende eller vigtig Natur, at den kunde motivere et saadant Skridt fra med. Selskabs Side.

saa Henseende; men det allerede tidligere citerede Reglement for Begravelsesvæsenet i Kjøbenhavn har i sin § 2 optaget følgende Passus: »Den, som besørger en ens Begravelse, har mindst anden Dagen før den Dag, Begravelsen ønskes foretaget, at henvende sig med Dødsattesten og Attesten fra Skifteretten til Kjøbenhavns Begravelsescontoir, hvorfra, naar disse Attester ere fundne og bestgjørende, samtlige i § 3 nærmere omhandlede Bestemmelser til Begravelsen gjøres, og Betalingen derfor er betalt etc.« Naar man sammenholder denne Paragraph med § 3's Afdeling f, hvor Hensættelsen i Kirkernes Capeller omtales, da forekommer det mig, at der indirecte heri ligger et Forbud mod, at Lig maa hensættes i Capellerne (Dødsattestens Udstedelse*). Endvidere er det fra Begravelsescontoi-ret blevet mig meddeelt, at Kisterne vistnok indbringes til Kapellet med foreløbig paaskruet Laag, men at dette som oftest atter aftages i Capellet, fordi endog selve Klædningen af Liget foretages der. Der synes ligeledes ogsaa med Hensyn til dette Punkt, hvorover der ligeledes er blevet ført Anke, at være gjort Opinionen almindelig Indrømmelse, der lader sig forene med den tilbørlige hygieiniske Omsorg for de Levende.

At træffe yderligere Foranstaltninger, forekommer mig at være unødvendigt, og navnlig maa jeg bestemt udtale mig mod Oprettelsen af Lighuse eller Ligcapeller efter dansk Mønster, hvortil der ligeledes for Tiden er gjort Forslag. Jeg skal bemærke, at de fleste Retslæger udenfor

Da Kjøbenhavns Magistrat ikkun er Patron for et Par af Byens Kirker, er dette Skyld i, at det hele Begravelsesvæsen, trods det allerede tidligere citerede Reglement, ikke er saa centraliseret eller reguleret, som det formentlig burde være. Det paagjældende specielle Spørgsmaal, med Hensyn til hvilket jeg har confereret med den af Borgermestrene, under hvem Begravelsesvæsenet sorterer, er for Tiden netop under Ventilation i Magistratens 1ste Afdeling, og dette Punkt bør forhaabentlig forudsættes at ville finde sin tilfredsstillende Løsning.

Tydskland, som have behandlet denne Sag, enstemmig have erklæret sig herimod, hvilket endog er Tilfældet med v. Hasselt, der iøvrigt i hele dette Spørgsmaal synes at have ladet sig vel meget paavirke af visse ensidige, physiologiske Anskuelser. Jeg skal tilføie, at jeg for flere Aar tilbage har havt Leilighed til at see et Par af disse Etablissementer, men at jeg fik det samme Indtryk af dem som de fleste andre fremmede Læger, der have seet dem, nemlig at de kun vare til for et Syns Skyld, uden nogen egentlig praktisk Betydning. Saavidt mig bekjendt bliver af de mange Lighuse af den Art, der findes i Tydskland, ikkun det i Frankfurt am Main nogenlunde soigneret og vedligeholdt efter sin oprindelige Bestemmelse, og Grunden hertil angives at være det store Antal Reisende, der aarlig passere gjennem denne By, hvoraf ikke saa Faa mellem Aften og Dag døe i Byens Hoteller. Efter min Formening bør man navnlig af den Grund modsætte sig Oprettelsen af deslige kostbare Etablissementer, fordi de kun bidrage til at nære og vedligeholde den blandt den store Almenhed desværre saa meget udbredte Tro paa Skindød*).

*) Som en historisk Notits skal jeg hidsætte, at vi her i Kjøbenhavn allerede have gjort Erfaring i denne Retning. Gjennem en nulevende Søn af en ældre Graver paa Assistents Kirkegaard har jeg faaet Underretning om, at et lignende Etablissement efter tydsk Mønster en vis Aarrække var i Gang i et af de Kapeller paa Kirkegaarden der samtidig beboedes af Graveren; men at man opgav det — saavidt mindes efter 1820 — da det viste sig at være uden praktisk Betydning.

V.

I de foregaaende Afsnit er Ordet Skindød taget i den ældste eller, om man saa vil, populære Betydning. Det er imidlertid blevet antydet, at man fra Begrebet Skindød maa udelukke visse Sygdomsformer, der ikke i sædvanlig For- stand af Lægerne henregnes hertil, saasom de lethargiske Tilstande, der kunne opstaae i visse nerveuse Sygdomme, som Ex. i Hysteri, Epilepsi og Katalepsi, efter Apoplexi, og enkelte andre acute Sygdomme. Tager man ikke disse Tilstande i Betragtning, blive altsaa de tilbage, hvor Ordet Skindød hentyttes i strengere eller lægevidenskabelig For- stand, nemlig saadanne, hvor Individet pludseligt og paa en brat Maade er blevet berøvet en af de ydre Livs- betingelser, der ansees som nødvendige for Livets Fort- sættelse. Herhen høre saaledes de Tilfælde, der opstaae ved Kvælning, Drukning, Ihjelfrysning, Indaanding af irrespi- rable Gasarter, Død ved høie Varmegrader, Lynnedslag, samt endelig den talrigste Gruppe: Skindød hos nyfødte Børn. Man vil let skjønne, at Forskjellen mellem disse og de andre lethargiske Tilstande ligger i, at man her ikke har med et sygt Individ at gøre, men derimod med Individet, som maae antages at være i Besiddelse af fuldkommen udviklede Organer. Spørgsmaalet er nu, hvorledes man skal betragte denne Tilstand, der opstaaer ved, at Livs- virksomheden, pludselig berøvet en af sine væsenligste Grundbetingelser, er blevet reduceret til et Minimum; om

man, som flere Physiologer og Læger ere tilbøielige til, skal antage, at Livet i en længere Tid kan holde sig paa et lavere, vegetativt Trin; om Mennesket under visse Forhold kan reduceres til et vintersovende Dyr, eller, som man for ramme Alvor har paastaaet, til at vegetere som en Skrubtudse. For at afgjøre dette, vil det være nødvendigt at gaae noget nøiere ind paa de Anskuelser om Liv, Sygdom og Død, som til forskjellige Tider have gjort sig gjældende i Lægevidenskaben.

Anskuelserne herom have i Tidernes Løb vexlet meget, idet de dels ere blevne paavirkede af det Standpunkt, som Physiologien til hver Tid har indtaget, og dels af de philosophiske Theorier og Systemer, som i de forskjellige Tidsaldere have gjort sig gjældende. Snart har man, for at forklare Sygdommen og Livet, udelukkende havt Opmærksomheden henvendt paa det Dynamiske og Spirituelle (Vitalismen, Animismen), snart alene paa Sygdommens materielle Side (Solidar-Organ- og Cellulær-Pathologien), og snart endelig fortrinsvis paa selve Chemismen og Stofskiftet (Humoral-Pathologien, — Gjæringstheoriernes Anvendelse). Ethvert af disse Systemer, hvorigjennem Lægevidenskaben omtrent har gjort den samme dialektiske Bevægelse som Philosophien, frembyder altid en vis Side af Sandheden, men heller ikke mere. Spørger man nu om, hvilken den Opfattelse af Livet og Sygdommen er, der nutildags maa ansees for at være den meest gjældende, da maa Svaret blive: den reent materialistiske. Dette kan ikke undre, naar man paa den ene Side seer hen til de overordentlige Fremskridt, som Naturvidenskaberne have gjort i de sidste Decennier, og paa den anden Side til det Omslag, der er foregaaet med Philosophien, navnlig i Tydskland, der fra en tidligere speculativ Retning er slaaet over til en *cras* Materialisme*). Hvad Naturvidenskaberne

*) Den materialistiske Retning i Naturvidenskaberne og Lægevidenskaben er for Tiden især fremtrædende i Tydskland, ihvorvel den har sin Parallel i den franske Naturalisme eller Positivism (Comte, Littré etc.) og i en tilsvarende engelsk Retning

Angaaer, da have flere af den nyere Tids Fremskridt i høi Grad bidraget til at indvirke paa og modificere Lægernes Anskuelse af Livet. Naar saaledes Chemikeren omsider har bragt det til at kunne forklare idetmindste en stor Deel af de gaadefulde Gæringsprocesser, og i den senere Tid har formaaet at fremstille forskjellige chemiske Forbindelser med sammensatte Radikaler, hvad man tidligere ikke havde turdet vente, og som Følge heraf er bleven tilbøielig til at kaste Livskraften hinside overbord, da have flere Physiologer trolig fulgt dette Spor. Naar frømdes Botanikeren har gjort os bekendt med den skjulte Maade, hvorpaa de talløse, tilvæls giftige, snyltende Svampes Knopceller og Sværmporier bringe Død og Ødelæggelse over vore vigtigste Kulturanter (Kartoffelsvampen, Druesvampen, Rustsvampen,

(Stuart Mill). I Tydskland repræsenteres denne Retning navnlig af Carl Vogt, Moleschott, Spiess, Virchow og fornemlig Büchner, hvis Bog »Kraft und Stoff« allerede har oplevet 8 Oplag. Jevnsides hermed er gaaet en tilsvarende (atheistisk) Retning i Philosophien, repræsenteret fornemlig ved Bruno Bauer, Feuerbach, A. Ruge, Schopenhauer o. s. f., som bl. A. karakteriserer sig ved den Foragt, hvormed den behandler den tidligere saa overmodige hegelianske Skole, af hvis tomme Phraser man omsider var bleven kjed. Det er ikke uden Interesse, at Frankrig, som i forrige Aarhundrede sendte sine materialistiske Læresætninger, der culminerede i »L'homme machine«, ud i Verden, nu bekjemper den tydske Materialisme. P. Janet gjør i saa Henseende, i Anledning af de franske Oversættelser af disse Arbejder, som Tydskerne have foranlediget, opmærksom paa det Besynderlige i, at Tydskland nu sender deene plumpe Philosophi tilbage til Frankrig, imedens man skulde have ventet, at Mysticismen og Idealismen fremdeles som hidtil var forbeholdt Tydskland, men fremhæver tillige, at det Fortjenstfulde ved disse tydske Arbejder fornemlig er det, »at de fremsige høit, hvad en saa stor Mængde tænker ganske lavt« (Le Matérialisme contemporain. Paris 1864 p. 33 o. s. f.) Hos os er denne Retning kun glimtvis kommen frem, f. Ex. af og til i »Tidsskrift for populære Fremstillinger af Naturvidenskaben«. Angaaende Naturvidenskabernes nuværende Retning og Stilling til de mere aprioriske Videnskaber jfr. iøvrigt Rénans interessante Brev til Chemikeren Berthelot (Revue des deux mondes 1863. Sept. Hefte p. 326 ff.).

Meeldrøie o. s. v.); eller naar Zoologen gennem Læren om Generationsskiftet har oplyst os om Snyltedyrenes besynderlige Levemaade og Udbredning, da bliver Lægen let derved tilbøielig til at betragte Parasitismen som en universel Sygdomsaarsag, ogsaa for Mennesket. Naar endvidere Naturvidenskaben har gjort os opmærksom paa den Vexelvirkning, der finder Sted mellem de forskjellige Naturriger, og paa den talrige Mangfoldighed og rige Ødselhed, som Naturen lægger for Dagen i Frembringelsen baade af Arter og Individuer, navnlig i de lavere Sphærer, en Mangfoldighed, som ogsaa viser sig i den Ødelæggelse af Liv, der overalt paa Jorden finder Sted, og i den Kamp for Føden, der sætter den ene Art i et vist Afhængighedsforhold til den anden, og som synes at fortsættes uafbrudt paa enhver Plet af Jorden; naar specielt den Darwinske Theori i Henhold hertil har opstillet sin Lære om Arternes Udvikling ved Naturens Avlsvalg (natural selection) og har fremstillet Mennesket som et forsvindende Atom i en heel sammenhængende Udvikling af en eneste Urplante eller Urdyr, nærmest som en Fætter til Aben, — da har det ikke kunnet undgaaes, at Lægevidenskaben paa forskjellig Maade er bleven paavirket heraf: dels i sin Opfattelse af Mennesket i det Hele, dels i sin Anskuelse om visse Sygdommes Overgang i andre, Arvelighed o. s. v. o. s. v. Naar vi endelig efter Pasteurs betydningsfulde Undersøgelser maae søge at gjøre os fortrolige med den Tanke, at Atmosfæren er opfyldt af talløse rovbegjærlige Infusorier (Monader, Vibrioner, Bakterier), som vi indaande ved hvert Aandedrag, som vi til Stadighed huse i vor Tarmkanal, og som kun vente paa det Moment, da Livet forlader Legemet, for at indlede den Proces (forraadnende Gjæring), hvorved de mere sammensatte organiske Atom-Complexer henfalde til deres enkelte uorganiske Bestanddele, — da maa dette ligeledes modificere vor Anskuelse om Livet, idet det consequent synes at maatte føre til en mere pessimistisk Livsanskuelse, ifølge hvilken Livet opfattes som en fortsat Døen.

At der i hele denne Nutidens naturvidenskabelige Retning er en stærk Tendens til en pantheistisk Livsanskuelse, kan ikke miskjendes; men skjøndt Lægevidenskaben ikke kan undgaae at tage Hensyn til denne Retning, maa det paa den anden Side stærkt fastholdes, at der er Forskel paa Theorier og Facta, og at det navnlig ikke gaaer an at give enkelte Phænomener eller Livsytringer en saa universel eller almeengyldig Betydning, som de fleste Specialister ere tilbøielige til. Lægernes Opfattelse af Sjukdom og Liv er ganske vist ved flere af de ovenfor nævnte Undersøgelser og Opdagelser bleven udvidet og fuldstændiggjort. Skulde jeg sammenfatte i en Sum, hvad Lægevidenskaben har vundet ved de senere Aars naturvidenskabelige Undersøgelser, da er det dette, at man mere og mere er kommen til Sikkerhed om, at de samme physiske og kemiske Love, som gjælde i den uorganiske Verden, ogsaa komme til Gyldighed i den levende Organisme, kun at de her combineres eller skjules paa en saadan Maade, at de ofte undgaae Undersøgerens Blik; at man ikke ligger fra et reent physiologisk Standpunkt er tilbøielig til at betragte Mennesket en saa exceptionel eller eksklusiv Skabning i Skabningernes Række som tidligere; samt endelig, at man nu mere har faaet Øiet op for, at Sædet for det egentlige Livsskifte maa søges i selve de organiske Vævs mindste Former og Elementer, medens man tidligere var tilbøielig til at søge Livschemismen repræsenteret udelukkende i Blodet og forholdsvis af det vegetative Livs Organer. At den Vei, som man nyere physiologiske og patologiske Undersøgelser nu gaaer, seet fra et reent experimentelt Standpunkt, er den rette, derom kan der vist neppe være nogen Tvivl; men paa den anden Side maa man vel erindre, at det er en lang og høist besværlig Vei, og man maa være forberedt paa mange Skuffelser saavel fra Mikroskopets som fra den patologiske Chemi's og det physiologiske Experiment's Side, inden bestemt constaterede Facta kunne slaaes fast som almeengyldige Sandheder. Idet man derfor gjør vel i,

ikke at nære for sangvinske Forhaabninger med Hensyn til de endelige Resultater, som den praktiske Lægevidenskab vil erholde fra hele denne Retning, turde det tilmed være nødvendigt, stedse at være paa sin Post mod enhver exclusiv Theori og navnlig mod den saakaldte Cellulær-Pathologi, der i Nordtydskland har faaet en saa stor Udbredning. Denne Lære, der betragter Livet som en Sum af Celler og Mennesket som en Slags sammensat selskabelig Organisme, som en Slags Polyp-Colonie, vil, hvor talentfuld den end er construeret, og hvor let og lovende den end er i sin Anvendelse, ikke kunne undlade at medføre mange Vildfarelser og Skuffelser, blandt Andet ved sin Fornegten af de specifikke Sygdomme, hvorved den daglig vil komme til at støde an mod Erfaringens ubønhørlige Vidnesbyrd. Nærmere beseet vil man ogsaa finde, at vor Tids største Physiologer ikke støtte disse materialistiske Læresætninger. Claude-Bernard udtaler sig bestemt for, at Physiologien ikke kan undvære Livskraften, og ligesaa lidt som flere andre bekjendte Physiologer er han tilbøielig til at ansee alle organiske Vævs sidste Formelementer for udelukkende udgaaet fra Celler. Paa mange Steder gjør han fremdeles opmærksom paa den forskjellige Betydning og Rolle, som enkelte Organer (f. Ex. Hjertet og Hjernen) spille i de forskellige Dyreclasser, og paa den inderlige Vexelvirkning som hos Mennesket finder Sted mellem de vigtigste Organer, hvoraf Liv og Død betinges (Hjerne, Hjerte og Lunge) fremfor hos noget Dyr. Heraf kan man tillige lære, at man kun med stor Vaersomhed maa overføre de physiologiske Experimenter fra Dyr paa Mennesker, naar de ikke samtidig controlleres ved en nøiagtig klinisk Erfaring. Det kan for den praktiske Læge være temmelig ligegyldigt at vide, at Regnbuehinden paa et udtaget Aaleøie længere Tid kan vedblive at sammentrække sig for Lysets Paavirkning (efter Cl. Bernard endog i 2 à 3 Dage); eller at en Frø, efterat Hjertet er udtaget, nok saa muntert kan vedblive at bevæge sig og svømme omkring i 4 à 5 Timer; eller, som Gosselin har viist, at Flimmerbevægelsen paa

Næsens Slimhinde hos henrettede Personer kan spores fra 24 til 36 Timer efter Døden; eller at Muskel-Sammenstrækninger af Hjertets Forkamre hos Henrettede kunne vedblive nogen Tid efter Døden. Thi fra disse Livsnyttninger i de enkelte Væv eller i de lavere Dyreclasser tør man ikke gjøre nogen Slutning til Menneske-Livet i det Hele. For Retslægen, og vi kunne tilføie for den behandelende Læge, existerer kun det menneskelige Individ, ikke det Virchow'ske Celle-Aggregat, og heller ikke Physiologens zoologiske Object.

Sagen er altsaa den, at hverken Physiologen eller Chemikeren, trods den nyere Chemis Fremskridt, formaae i deres Laboratorium at fremstille en eneste lille Celle, — hvad de rimeligvis aldrig nogensinde ville komme til; at Physiologien endnu ikke har været istand til at forklare os den Kraft, som bringer Frøet til at spire gjennem sine Kimblade, eller at oplyse os om det punctum saliens, der bringer Hjertet i Hønsæget, endnu før der er Spor af Muskler og Nerver, til at bevæge sig. Dette ubestemte Noget eller, om man saa vil, Miraculøse vil den menneskelige Aand, hvormeget man end kredser omkring det, og hvormeget end baade Panspermister og Heterogenister indbilde sig at have løst Livets Gaade, neppe nogensinde kunne forklare. Det gaaer derfor ikke an, at kaste Livskraften overbord eller at slaae hele den ene Side af Tilværelsen (Bevidstheds- og Samvittighedslivet) ihjel; det gaaer heller ikke an, i atomistisk eller cellulær Fortabelse af Livsyttringerne, at oversee den multiple Eenhed, der under den uafbrudte Stofvexel altid bliver sig selv lig; og end mindre gaaer det an, at Lægen i det praktiske Liv for stærkt accentuerer den physiologiske Opfattelse, idet man stedse maa erindre, at Mennesket er hensat i Omverdenen med alle sine Lidenskaber, Tilbøieligheder og Drifter, under alle forskjelligste sociale Forhold, der i hvert Minut virke ind paa ham, og hvoraf der fremgaaer langt flere indre Sygdomsspirer, end Parasitismen og Panspermien tilsammen vilde kunne fremavle.

Man gjør derfor vel i at indrømme, at man ikke kan forklare Livets Oprindelse; mangfoldige Livsytringer og sygelige Phænomener seer Lægevidenskaben sig vistnok istand til at forklare paa en særdeles tilfredsstillende Maade, i Overensstemmelse med de antagne chemiske og physiske Love. Men at give en udtømmende Forklaring paa Livet i sin Helhed, er atter meget vanskeligt, og baade Physiologer og Philosopher ere ilde fjerne, naar de have forsøgt paa at definere dette Begreb. Paa Grund af den menneskelige Aands Begrænsning er det vanskeligt at sammenfatte Livets saa mangfoldige Phænomener under Eet; saameget kan man udsige, at Lægen gjør bedst i at erindre sig Cuvier's Udtalelse: at man ikke maa betragte Livet som et simpelt Baand, der holder det levende Legemes Elementer sammen, men snarere som den Drivfjer, der bevæger og forandrer dem.

Ligesom Livets Oprindelse ikke lader sig forklare, saaledes maa ogsaa dets Slutning, Døden, endnu tildeels siges at være et Problem. Man har baade fra et zoologisk og et physiologisk Standpunkt søgt at udfinde den normale Tidsgrændse for det menneskelige Liv. Flourens har saaledes sat den til 100 Aar, idet han, gaaende ud fra Sammenligning med Dyrene og efterat have bestemt den menneskelige Væxtperiode (navnlig Skelettets fuldstændige Forbening) til 20 Aar, mener, at man maa multiplicere denne Periode med 5, for at komme til den normale Tidsgrændse for Livets Varighed*). Physiologen Haller er gaaet den historiske Vei for at finde denne Grændse, og ved at samle de forskjellige mere eller mindre autentiske Beretninger om Personer, der have opnaaet en høi Levealder, kommer han til den Slutning, at den normale menneskelige Levealder kan sættes til henved 200 Aar; til denne Anskuelse har ogsaa Hufeland sluttet sig. Naar man erindrer, at de allerfleste Mennesker føre et konstigt Liv, og at den allerstørste Deel »i høiere eller ringere Grad dræber sig selv«, da synes der physiologisk talt ikke at være saa meget til Hinder

*) Flourens: De la longévité humaine etc. Paris 1860 p. 71 ff.

for, at et menneskeligt Liv kan fortsættes uden bestemt Grændse; eller for at benytte mig af materialistiske Udtryk, der sees egentlig ingen tilstrækkelig Grund til, at det Mekanikeri, der holdes vedlige af en Trykpumpe som Hjertet, af et galvanisk Batteri som Hjernen eller en Blæsebælg som Lungerne — gaaer istaa. Reveillé-Parise anseer Aarsagen til Affældigheden eller Grunden til, at den kraftfulde Livsperiode efterfølges af en regressiv (Cannstatt's Involutionconspiratorperiode), for et endnu uforklaret Problem; han synes tilbøielig til at søge Aarsagen hertil i et enkelt Organ, Lungerne, fordi han nemlig betragter disse som Livets egentlige Fornyere*). Durand-Fardel tilskriver ligeledes Lungernes Tilstand (den senile Catarrh og det senile Emphysem) stor Andeel i den begyndende Affældighed, idet han dog især søger denne i den utilstrækkelige Bloddannelse der characteriserer Oldingealderen**). Flourens udtaler lig imidlertid herimod, idet han mener, at den decrepide Alder ikke udgaaer fra et enkelt Organ, men derimod fra samtlige. Hermed synes ogsaa Bichat at stemme overens, idet han ligeledes udtaler, at Oldingen under normale Forhold dør stykkevis, »en détail«, eller udvendigfra indad***). Problemet er ganske vist vanskeligt at forklare; men raader spørger man den pathologiske Anatomi, da troer jeg dog, at man maa blive tilbøielig til at indrømme, at Oldingens Død, den physiologiske Død, der ikke bevirkes ved en af de sædvanlige Sygdomme, hidføres fra et enkelt Organ, nemlig fra Hjertet med Karsystemet. Man vil nemlig hos de fleste Oldinge finde enten en Hypertrophie af Hjertet, eller en større eller mindre Grad af Fedtdegeneration, samt en lignende Degeneration (atheromatøs eller fedtagtig) i Karvæggenes Hinder, ikke blot i de større og mindre Pulsaarestammer, men navnlig ogsaa i Ca-

*) Reveillé-Parise. *Traité de la vieillesse hygienique etc.* 1853 p. 36.

**) Durand-Fardel. *Traité clinique et prat. des maladies des vieillards.* Paris 1854. p. 335 ff. og Indtrod. p. XXVIII.

***) Bichat. *Recherches physiologiques sur la vie et la mort.* Octav-Udgaven, ved Dr. Cerice. 1866. p. 110.

pillærkarrene, hvilket medfører en Stivhed og Mangel paa Elasticitet og Energi i hele Pulsaarsystemet. Heraf kan igjen forklares den Atrophie, der findes saagodtsom i samtlige Væv og Organer (den senile Marasmus), samt den delvise Afstumpning i alle de animalske Functioner, som Bichat saa omstændeligt har beskrevet. Hermed kan fremdeles Buffons mærkelige Udtalelse bringes i Overensstemmelse, »l'homme périt à tout âge, au lieu que les animaux semblent parcourir d'un pas égal et ferme l'espace de la vie . . . Les passions et les malheurs, qu'elles entraînent, influent sur la santé et dérangent les principes, qui nous animent; si l'on observait les hommes, on verrait, que presque tous mènent une vie timide et contentieuse, et que la plupart meurent de chagrin« (hos Flourens: l. c. p. 73). Hallers bekjendte Ord »cor primum vivens, ultimum moriens« turde saaledes, hvis denne Forklaring er rigtig, have faaet en endnu fyldigere Betydning, idet man altsaa maatte sige: Hjertet er det, der først faaer Liv, først bliver sygt, men dør sidst. Under søger man Sagen nøiere, vil man saaledes komme til det Resultat, at ligesom Livets Oprindelse skyldes et immaterielt Princip, saaledes hidføres ogsaa dets Slutning paa naturlig Maade ved noget Immaterielt eller Psychisk, der lidt efter lidt virker ind paa Hjertet og Karsystemet og gjør det uskikket til at fortsætte sin tidligere Virksomhed.

Hvad endelig selve Dødsmaaden angaaer, da maa det fremhæves, at ligesom Livsytttringerne fornemlig komme tilsyne gennem de 3 Centralorganer, Hjertet, Lungerne og Hjernen, og det, man har betegnet som Organernes Organ, Blodet, saaledes vil ogsaa under sædvanlige Forhold Døden blive fremkaldt gennem et af disse Organ-Systemer, den synkoptiske, asphyktiske, apoplektiske (paralytiske) og toxikæmiske (eller dyskrasiske) Dødsmaade. Under naturlige Forhold dør altsaa Oldingen ved den synkoptiske Dødsmaade (Besvimelsesdøden); Livet slukkes som et Lys. Ordet Dødsdamp er derfor i flere Henseender vildledende; thi under saadanne Forhold finder der

ogensomhelst Kamp Sted; dette er ikke engang Tilfældet i de fleste acute Sygdomme; ikkun i de Sygdomme, der ere forbundne med stor Aandenød (visse Lungesygdomme og organiske Hjertesygdomme), har man Leilighed til at iagttage en egentlig Døds-kamp, uden at man imidlertid her, som Materialisterne ere tilbøielige til, behøver at antage nogen Kamp mellem den organiske Natur og de raae Naturkræfter *).

**) At den af mig givne Fremstilling af den Maade, hvorpaa den naturlige Oldingedød fremkaldes, er sandsynlig, turde blive bestyrket ved den Iagttagelse, at Pulsen hos gamle Folk er hurtigere end i en tidligere Livs-Periode (Durand-Fordel p. 651 og p. XXX), medens dog stadig Varmeudviklingen aftager — et Phænomen, der efter min Formening baade er meest constant og tillige det meest characteristiske for Oldinge-Alderen. Denne Anskuelse turde endvidere finde Bestyrkelse ved de Oplysninger, som Cl. Bernard har givet angaaende det særdeles inderlige Vexelforhold, der hos Mennesket fremfor hos nogen anden Dyreklasse finder Sted mellem Hjertet og Hjernen, samt den Rolle, han i det Hele tildeler Hjertet, der er det for Indtryk meest modtagelige af alle vore vegetative Organer (jfr. den Forelæsning, som Cl. Bernard har holdt i Sorbonne 27. Marts 1865 *«Sur la physiologie du coeur et ses rapports avec le cerveau»*, som findes aftrykt i den Udgave af hans *«Leçons sur les propriétés des tissus vivants»*, der er besørget af Alglave, Paris 1866). Man tør derefter vistnok være berettiget til at paastaae, at de fleste Mennesker, der ikke døe af en sædvanlig Sygdom, døe fordi de *«slides op»* (i ethisk eller psychisk Forstand). I Overensstemmelse hermed ere endvidere de Udtalelser, man har af de forskjellige Forfattere, der have behandlet Makrobiotiken bl. A. af L. J. Beale (*Health, disease and longevity*. London 1856). B. bemærker saaledes, at Grunden til, at enkelte Personer have opnaaet en saa høi Levealder, ikke maa søges i en særlig stærk fysisk Constitution, men derimod i en vis mental Disposition, en stor Sindsligevægt og Evne til at beherske sine Liden-skaber og Affecter, — hvori man vistnok maa give ham Ret. Han gjør fremdeles opmærksom paa, at de fleste Philosopher have opnaaet en meget høi Alder, f. E. Plato (81), Kant (80), Newton (85), Halley (86), Galilæi (78), Buffon (81), Herschel (84), Franklin (84), Morgagni (89), H. Sloane (93); — at derimod Digterne forholdsviis døe i en yngre Alder saasom Ovid og Horats (57), Virgil (52), Tasso (51), Shakespeare (52), Dante (56), Byron (36) o. s. v. o. s. v. Beale har benyttet et Haandskrift, der findes

Efter det ovenfor Udviklede vil det nu maaskee lettere forstaaes, at det ikke godt lader sig physiologisk forsvare, naar man med Hufeland antager forskjellige Grader i Døden, hvoraf den anden Grad skulde betegnes som »Livskraften i bunden Tilstand«, -- hvad allerede Sommer har søgt at imødegaae --, eller naar man ved en urigtig Anvendelse af Bichats vel skarpe Sondring imellem de animalske og organiske (vegetative) Livsyttninger har villet forklare Skind døden som en Tilbageførelse af det animalske Liv til det vegetative. Det er paa saadanne physiologiske Læresæt-

i Bibliotheket ved det chirurgiske Akademi i London, af en Mr. Easton, der har meddeelt en ret mærkelig Liste paa 1712 Personer, som have opnaaet en Alder af 100 Aar og derover, og hvoraf den største Deel maa ansees for autentiske. Den høieste Alder blandt disse opnaaede Thomas Parr, der blev 152³/₄ Aar. Efter at være bleven kaldt til Hoffet under Carl I, døde han som Følge af den ham uvante overdaadige Levemaade. Han blev obduceret af den berømte Harvey, der fandt alle hans Organer sunde. Den Omstændighed, at et vist Antal Personer i en Nation opnaaer en høi Levealder, behøver forresten ikke at falde sammen med en høi Middellevetid for den hele Nation; man anfører nemlig hiint Prærogativ for enkelte Lande, der netop have en meget lav Middellevetid; f. Ex. Jamaica, Peru og Rusland; men fra dette sidste Land turde dog Meddelelserne om de høie Levealdere være temmelig upaalidelige. Man anfører endvidere noget Lignende fra England, Sverige, Norge og Danmark. For det første Land turde det maaskee gjælde. Hvad der nemlig maa være paafaldende for enhver Fremmed, der i længere Tid har opholdt sig i England, er den usvækkede Aandsstyrke og Livsfriskhed, som saa mange engelske baade Statsmænd og Videnskabsmænd bevare langt ind i Oldingsalderen. Som Exempler herpaa kan nævnes Hertugen af Wellington, Lord Palmerston, den sidst afdøde Lord Cantsler, og blandt de Nulevende Lord Brougham, Lord Shaftesbury, og flere Andre. Grunden hertil maa søges i det engelske Opdragelsessystem, der ikke som vort, efter tydsk Mønster, gaaer ud paa at opnaae den størst mulige Alsidighed, men derimod paa at opnaae Dygtighed i en enkelt bestemt Retning, samt i den store Vægt, man lægger paa Ungdommens gymnastiske Opdragelse, der fortsættes gennem hele Livet ved de mangfoldige »sports«, hvorpaa det engelske Samfundsliv er saa rigt.

ninger, at de forskjellige Forfægttere af Læren om Skindød have bygget deres Anskuelse, blandt Andre Londe og Josat, hvilken Sidste opstiller en særegen Mellemtilstand mellem Liv og Død »mort intermediaire«, der efter ham skulde staae i samme Forhold til Døden, som Reconvalescens til Sundheden. J. er endog gaaet saa vidt, at han, for at diagnosticere denne Mellemtilstand paa Døende, har foreslaaet et af ham opfundet Instrument, en særegen Pincet med skarpe Hager, der skulde anvendes paa Brystvorten som det Sted paa Legemet, der er det meest ømfindtlige for ydre Indtryk. Det behøver neppe at udsiges, at dette Forslag, der staaer i saa stor Strid med det Begreb, som Lægerne ellers mylde om Euthanasien, er en sørgelig og høist stødende Udskeielse af hele Skindøds-Læren, og jeg skal kun tilføie, at Alt, hvad J. har meddeelt om denne Mellemtilstand, ikke er Andet, end hvad man i Almindelighed forstaaer ved Agonien. At denne kan være af en høist forskjellig Varighed i de forskjellige Sygdomme, er bekjendt for enhver Læge; og jeg har allerede tidligere antydnet, at det ofte er meget vanskeligt, bestemt at angive det Moment, da Livet indslukkes*).

Det vil ligeledes efter det ovenfor Udviklede nu bedre kunne forstaaes, hvorfor Skindøds-Læren — som Tilfældet er i næsten alle Lande — fra Tid til anden dukker op, undertiden med fornyet Styrke. Dette er nemlig altid et Tegn paa en stærkt fremtrædende materialistisk Retning i Tiden, og paa Bunden heraf ligger en sygelig hypochondrisk Fastklamren til Livet, der vel kan harmonere med den materialistiske Opfattelse, men derimod ikke med en sund og reen Livsanskuelse.

*) De, som ønske yderligere at gjøre sig bekjendt med de nugældende Anskuelse om Liv og Død, skal jeg henvise, foruden til de af mig tidligere citerede Værker af Bichat, Flourens, Reveillé-Parise og Cl. Bernard, navnlig til Bouchut: *La vie et ses attributs*. Paris 1862; Virchow: *Vier Reden über Leben und Kranksein*. Berlin 1862; Molechott: *Der Kreislauf des Lebens*, 4. Udg. 1863; A. Laugel:

Efter disse almindelige Bemærkninger, som jeg ikke tør udvikle videre, hvor stor end Opfordringen kunde være dertil, skal jeg nu gaae over til Sagens mere praktiske Side. Skindød i lægevidenskabelig Forstand, eller som jeg for Fremtiden hellere vil benævne den, *Asphyxien*, skjøndt dette Ord i Regelen tages i en endnu mere begrændset Betydning, udgjør en Deel af den almindelige Pathologi. Dette Afsnit er imidlertid i de fleste pathologiske Haandbøger stedmoderligt behandlet, hvilket er en Følge af, at det kun er faldet i meget faa Lægers Lod at faae den Art af Tilfælde under Behandling. Imedens den paa Hospitalerne anstillede nøiagtige kliniske Undersøgelse har kastet et saa klart Lys over næsten alle andre pathologiske Tilstande, har en saadan Belysning ifølge Sagens Natur ikke godt kunnet blive *Asphyxien* tildeel. Man er derfor blevet nødt til her at tage sin Tilflugt til physiologiske Experimenter paa Dyr, hvorfra ikke saa faa vildledende Analogislutninger have indsneget sig under Behandlingen af dette Spørgsmaal. Vil man søge sikkrere og mere erfaringsmæssige Oplysninger i denne Sag, da maae de hentes fra de saakaldte »Redningsanstalter til Oplivning af Skindøde og Drukne«, hvilke jeg

Les problèmes de la nature. Paris 1864; idem: Les problèmes de la vie. Paris 1867; E. Magy: De la science et de la nature. Paris 1865 o. s. v. Forsaavidt den Darwinske Theori har paavirket den lægevidenskabelige Opfattelse af Livet, skal jeg foruden til Darwins Hovedværk: *On the origin of species*, hvis 4de Udgave, London 1866, er forøget med endel Tilsætninger og Rettelser, blandt de talrige herhenhørende Skrifter henvise til: *Quatrefages: Unité de l'espèce humaine* 1861; idem: *Métamorphoses de l'homme et des animaux*. Paris 1862; Flourens: *Examen du livre de M. Darwin etc.* Paris 1864; Huxley: *Evidence as to man's place in nature*. London 1864, samt til »*Vestiges of the natural history of creation*«, og Sir H. Holland: *Essay's on scientific and other subjects*, London 1862, fornemlig Artikelen: *Life and organisation*. M. H. t. Pasteur's Undersøgelser, der maaskee vilde kunne faae en stor Betydning til at forklare flere epidemiske Sygdommes Oprindelse, skal henvises til de forskjellige Meddelelser, der findes i *Comptes rendus de l'académie des sciences*, T. LVI, 1863, ditto T. LXI, 1865, T. LXIII, 1866 o. s. fr.

mere skal komme til at omtale — hvoraf enkelte, navnlig det kjendte Londonske »Royal humane society«, ere saaledes organiserede og forsynede med en særegen Central-Station, de derved ansatte Læger ere blevene satte istand til anstille deres Iagttagelser og Undersøgelser paa en saadan nøiagtig Maade, som ellers kun Hospitals-Praxis tillægger. Idet jeg ikke her har isinde at give en tilstøttende Behandling af Asphyxien, skal jeg derimod, ved Benyttelse af de antydede Kilder, og idet jeg væsentligst har Drukknings-Asphyxien og de Nyfødtes Asphyxi for Øie, i det Følgende fremsætte nogle praktiske iagttagelser angaaende denne Tilstand, med det Ønske, at disse maatte danne Udgangspunktet for en af vore yngre Læger eller et af vore medicinske Selskaber til at undersøgte den hele Sag en nøiere Prøvelse, hvortil den hos os ønske vist maa siges at trænge.

Hvad denne Tilstands Prognose angaaer, da er den forskjellig ved de forskjellige Arter af Asphyxi. Vanskeligheden ved Gjenoplivelse er saaledes størst ved Asphyxi efter Nedslag af Lynild, mindre derimod ved Asphyxi efter Tængning, end mindre ved den, der er opstaaet efter Drukning (?), dernæst ved den rene Qvælning, de Nyfødtes Asphyxi endelig mindst ved den, der er opstaaet ved høie Kuldebaader, hvor Prognosen er gunstigst. Dette er den af os opstillede asphyxiologiske Lov, der i det Væsentligste synes at stemme med Erfaringen.

Hvad Asphyxiens Varighed angaaer, da komme her forskjellige Momenter i Betragtning. Livsalderen og den forskjellige Art af Asphyxi kunne saaledes udøve en stor Indflydelse. Den større eller mindre Varighed kan ligeledes paavirkes af visse eiendommelige Tilstande, idet man allerede hos Drukne har gjort den Erfaring, at de, der vare smægtige, inden de faldt i Vandet, havde en større Udsigt til længere Tid at kunne udholde Asphyxien end de, der vare drukne med fuld Bevidsthed. Selve Asphyxiens Varighed, der maa defineres som den Tid, der forløber fra det Tids-

punkt, da Individet unddrages en af de væsenligste Livsbetingelser, indtil de første synlige Respirationsbevægelser vise sig forvexles i Almindelighed med det Tidsrum, som noget Individ overhovedet kan taale at være en saadan Livsbetingelse unddraget. At kunne bestemme dette [sidste Tidsrum, er af Vigtighed for Spørgsmaalets Behandling; men dette er imidlertid forbundet med stor Vanskelighed. Dersom man tage Hensyn til de forskjellige Forfattere, der have behandlet Læren om Skindød, da vil man her faae de mærkeligste Oplysninger Bruhier (T. 2. l. c. p. 95 ff.) meddeler saaledes enkelte Historier, f. Ex. den bekjendte om Gartneren paa Drottningholm, der havde været druknet i samfulde 16 Timer en anden lignende om en Person, der havde været druknet i 3 Dage, ja endog en om en Person, der havde været druknet i 7 Uger. End mere miraculøse ere de Fortællinger, man har om de indiske Fakirer, som uden Skad skulle kunne lade sig levende begrave i 4 til 6 Uger — hvilke Relationer imidlertid synes at grunde sig paa et bestemt Bedrag (v. Hasselt l. c. p. 108). Josat regne Varigheden til 40 Timer. Endog en mere moderat Skribent som Londe meddeler, efter Kilde af en Dr. Bourgeois et Drukningstilfælde, der havde været 20 Minuter, og flere, hvor Personerne skulde have været fuldstændigt under Vandet endog i 6 Timer (Londe l. c. p. 8). Ja selv v. Hasselt mener, at Skindøden, eller dog en skindø Tilstand, kan vare i 12 Timer, i enkelte Tilfælde endog 2 Gange 24 Timer; men det maa erindres, at v. H. hertil regner alle lethargiske Sygdomsformer.

Raadspørger man nu de Læger, der virkelig have havt nogen Erfaring i denne Sag, f. Ex. den ved the human society's Hovedstation ansatte Dr. Christian, som i 1 Aar har behandlet 443 Drukningstilfælde, hvoraf 181 kom tillive uden særegen Behandling og 165 ved Behandling paa Hovedstationen, medens 97 trods alle anvendte Forsøg ikke kom tillive, — da udtaler han som sin Overbevisning, »at Gjenoplivelse er haabløs, naar Individet har været mere end 8 Minuter fuldstændigt under Vandet«. (87th an

al report of the Royal humane society p. 35). John
 richsen, der ligeledes synes at have en stor Erfaring i
 mne Specialitet, og som har udgivet et interessant Arbeide
 i Asphyxien, der er blevet belønnet med den Fothergillske
 edaille (An experimental inquiry into the pathology and
 atment of asphyxia. Second edition, London 1847), be-
 rker (l. c. p. 38), at han i sin første Udgave, i Over-
 ssstemmelse med Sir Benjamin Brodie og den den-
 ng ved Centralstationen ansatte Læge Mr. Woolley,
 vde ansat denne Tidsfrist til 4, i det Høieste 5 Minuter,
 n at han senere har maattet forandre sine Anskuelser
 om noget. Idet han gjør opmærksom paa, at de fleste
 ttagelser i denne Retning let blive upaalidelige, fordi
 en naturlige Ængstelse og Raadvildhed, der som oftest er
 mherskende under saadanne Forhold, bevirker, at Secunder
 ve til Minuter og Minuter til Qvarterer, og at man
 rfor kun kan tage Hensyn til meget detaillerede Beret-
 ager fra Læger eller andre koldblodige Personer, der
 ve været tilstede, — refererer han et af Dr. Douglas
 Havre meddeelt Tilstælde, som indtraf i December 1842
 Havre's Havn, og som jeg her, fordi det i flere
 unseender er af pathologisk Interesse, skal meddele in-
 censo. Den Paagjældende var en Sømand, J. Wilson,
 n hørte til et Paquetskib, der laa ved Bolværket i
 vnen. Da han i beruset Tilstand vilde gaae ombord i
 ilbet, faldt han fra Landgangsbrædtet ned i Vandet, som
 at dette Sted havde en Dybde af 12 til 16 Fod. Det var
 op Helligdag, og derfor vare meget faa Matroser til-
 ede; 2 Søfolk, som paa Anskrig af nogle tilstedeværende
 beidsfolk bleve hidkaldte, sprang strax i Vandet, men
 re ikke heldige i at finde ham, fordi han, som det senere
 tte sig, var sunket ned i Mudderet. En Mand blev nu
 ndt efter en Baadshage til et af de nærmestliggende
 ggthuse; han fik ingen paa de 2 første Steder, han søgte
 men endelig paa det 3die, og ved Hjælp af denne blev
 Wilson omsider trukket op af Vandet. Det var af Hovedets

og Kroppens Udseende tydeligt, at han var sunket paa Hovedet ned i Mudderet. Han blev først bragt til Vagthuset ligeoverfor Skibets Liggeplads og derfra paa en Baare ført til Hospitalet, som laae i en Afstand af mindst $\frac{1}{2}$ Mi (engelsk) fra Havnen. Paa Hospitalet indkom han 10 Minuter efter Kl. 3 Middag, paa hvilken Tid Dr. Douglas overtog Behandlingen. D. bemærker, at der dengang ikke sporedes »the slightest appearance of animation«. 4 Mand bleve nu satte til Hjælp ved Oplivningsforsøgene, med Frottering, Anvendelse af varme Sandposer, stimulerende Klysma o. s. v. o. s. v.; Indblæsning af Lungerne blev forsøgt, men strax opgivet, da den viste sig uden Virkning. D. bemærker, at han ofte var lige ved at opgive alt Haab, men da han saa, eller mente at see, nogle lette convulsiviske Trækninger i det høire nederste Øielaag og omkring Munden, opmuntrede dette ham til at fortsætte sine Anstrengelser, og Kl. $11\frac{1}{4}$ om Aftenen, $8\frac{1}{2}$ Timer efter Tilfældets Opstaaen, lykkedes det ham at see Respirationen, skjøndt overordentlig svagt, at blive retableret. Det udfordrede i nogen Tid stor Omhu at holde den svage Livsgnist vedlige; Bevidstheden vendte ikke tilbage før efter 2 Dage, hvorimod der 24 Timer, efterat Respirationen var retableret, indtraadte en saa voldsom Reaction, at det var nødvendigt at anvende Igler i Tindingen og en Aareladning paa den Unzer; herefter faldt Pulsen igjen pludselig og blev næsten ikke til at føle, hvorhos Respirationen blev meget kort og hyppig, en Tilstand, der imidlertid hævedes ved Anvendelsen af stimulerende Medicamenter. Derefter udviklede sig nu typhoide Symptomer, som holdt ved i 6 Uger, og først efter 4 Maanedes Forløb kunde Patienten som helbredet forlade Hospitalet. Ved at beregne den Tid, som maatte medgaae til de første mislykkede Forsøg, Gangen til de forskjellige Vagthuse o. s. v. o. s. v., kommer Dr. Douglas til det Resultat, at den Paagjældende har været under Vandet fra 12 til 14 Minuter.

Denne Sygehistorie er i flere Henseender af stor pa-

oblogisk Interesse. Der kan neppe være nogen Tvivl om, at den Omstændighed, at den Paagjældende var beruset, i dette Tilfælde har været til hans Held og foranlediget, at han i saa lang Tid har kunnet taale at være under Vandet. Maad der ved Drukning-Asphyxi gjør Prognosen ugunstigere end ved den rene Kvælnings-Asphyxi, er den Omstændighed, at de Paagjældende under de krampagtige Inspirations-svælgelser indsuge Vand, der trænger ned i Lungernes øeste Luftceller. I den halvt paralytiske Tilstand, hvori Respirations-Mechanismen befinder sig under en stærk Ruus, tør det antages, at denne Inspiration af Vand tildeels indgaaes*). Af ikke mindre Interesse i det anførte Sygdoms-

2)) Det er efter al Sandsynlighed den samme paralytiske Tilstand af Aandedrætsmusklerne, hvori omvendt maa søges Forklaringen til den pludselige Død, der saa ofte indtræder efter en stærk Intoxikation med Spiritus. Læger, navnlig paa Landet, ville vist ofte have gjort den Erfaring, at Personer, der efter en stærk Ruus som livløse ere blevne henkastede paa en Vogn og bortkjørte, eller paa anden Maade ere blevne udsatte for en eller anden raa Behandling, pludselig ere døde. Dette har oftere givet Anledning til forensiske Undersøgelser, og i en tidligere Tid hørte det til de saakaldte pludselige Dødsmaader — Retslægevidenskabens svageste Punkt — som man ikke kunde forklare. Taylor har imidlertid (l. c. p. 790) givet flere Oplysninger angaaende dette Punkt, og Casper har ligeledes (i sine Klinische Novellen. 1863 p. 479) meddeelt flere derhen hørende Obductioner. Under saadanne Forhold maa Grunden til Døden i Reglen søges i, at en Deel af Mavens Indhold regurgiterer op i Svælget og indkiles i Strubehovedet — saa at Døden altsaa bliver fremkaldt ved en reen Kvælning. At dette er den hyppigste Aarsag til den pludselige Død under en Ruus, tør man vistnok antage; dog skal jeg bemærke, at jeg engang har foretaget en saadan Obduction, hvor der ikke fandtes Noget i Luftrøret eller i det Hele Noget, hvorefter Døden med Bestemthed kunde forklares. At Undersøgelsen af Luftrøret overhovedet ved en legal Obduction — der i saa mange Punkter adskiller sig fra en sædvanlig — har en ganske overordentlig Betydning, næsten lige saa stor som Undersøgelsen af Ventriklen og Tarmkanalen, kan ikke ofte nok gjentages; bl. A. maa det fremhæves, at enkelte flygtige Gifte, f. Ex. Blaasyre, ofte afsætte deres pathologiske Residuum med større Tydelighed og Skarphed i Luftrøret end i Ventriklen.

tilfælde er den stærkt indtrædende Reaction med den paafølgende secundære Synkope, der saa hyppigt indtræder i Asphyxierne og gjør det nødvendigt, at man ved Aareladningen ikke tager for meget Blod. — Et andet Drukningstilfælde refereres paa samme Sted af Erichsen, hvor det antoges, at den Paagjældende i endnu længere Tid havde været under Vandet; men dette er langt fra meddelt i en saadan Detail, at man kan skjænke det ubetinget Tiltro.

Da det ovenfor meddelte Sygdomstilfælde, paa Grund af den Paagjældendes særegne Tilstand, danner en Undtagelse fra den sædvanlige Drukning-Asphyxi, turde der saaledes ikke deraf være fremkommet Noget, der taler mod det af Dr. Christian som Regel opstillede Tidsrum. Dr. C.'s Bestemmelse stemmer tvertimod overeens med de høist interessante Undersøgelser og Forsøg, som den i sin Tid af »the Royal medical and chirurgical society« i London nedsatte Comitee (Williams, Brown-Séguard, Harley, Kirkes, Salter Sanderson, Savory og Sieveking) har anstillet, og som findes meddelt i den 89de Rapport fra the human society. Ved 9 Forsøg paa Hunde fandt Comiteen, at Gjennemsnitstiden, hvori Hjertet kan vedblive at fungere efter den sidste Respiration, i den rene Kvælning maatte sættes til 3 Minuter 15 Secunder (Maximum 4 Minuter Minimum 2); fremdeles, at en Hund kan unddrages Luft 3 Minuter 50 Secunder og atter komme sig uden Anvendelse af kunstige Midler; at en Hund derimod ikke har Chance for at gjenoplives, naar den har været unddrage Luft i 4 Minuter 10 Secunder; samt endelig, at meden dette gjaldt om den rene Kvælning, var $1\frac{1}{2}$ Minuts fuld stændige Nedsænkning i Vand i Reglen tilstrækkelig til at dræbe en Hund. Disse Tidsangivelser viste sig forskjellig for de forskjellige Arter af Dyr. Hermed kan sammenholdes et andet Udsagn af Dr. Christian »at Gjenoplivelse i Reglen er haabløs, naar der er forløbet 10 Minuter efter at den Paagjældende er kommet op af Vandet, uden at der har viist sig noget Spor til Respirationsbevæ-

«Indlser». Man kan heraf uddrage Regler med Hensyn til Indicationerne for, hvor længe man skal fortsætte Gjenoplivningsforsøgene. Den Regel, som v. Hasselt opstiller, »at Humaniteten byder at fortsætte Behandlingen, indtil Dødsstivheden indtræder«, forekommer mig at være tilføj vid. Jeg skal villig indrømme, at der haves flere eksempler paa, at en mange Timers fortsat Behandling endelig har ført til et lykkeligt Resultat, og at det navnlig gjælder med Hensyn til de Nyfødtes Asphyxi, at ikke Faa døde, fordi man for tidlig har opgivet Forsøgene; men det maa dog fra et lægevidenskabeligt Synspunkt fastholdes, at der ikke er meget Haab om Gjenoplivelse, naar der ikke findes mindste Spor eller Antydning af svage respirationsbevægelser, — hvilke vistnok i lignende refererede Tilfælde altid have været tilstede — samt at fortsatte forsøg maae ansees for frugtesløse, naar man i 5 à 10 Minuter med Sikkerhed har overbeviist sig om, at Hjertets function er aldeles ophørt.

Hvad Behandlingen angaaer, da opstiller v. Hasselt som en Hovedregel: »Man skade ikke derved, at man vil gøre for meget, men man lade heller ikke Individet døe, derved at man gjør for lidt eller aldeles intet.« Indicationen er en tredobbelt, 1) at kalde Respirationsprocessen tilbage, 2) at fremkalde Legemets naturlige Varme og regulere Blodomløbet, samt 3) at gjenopvække Nervevirksomheden.

Hvad den første og vigtigste Indication angaaer, da er forskellige Methoder bragte i Forslag, som deels gaae ud paa ved mekaniske Bevægelser af selve Legemet, der skulle efterligne de naturlige Respirationsbevægelser, at fremkalde disse, deels at opnaae dette ved Luftindblæsning, enten fra Mund til Mund, eller ved Hjælp af meer eller mindre sammensatte konstige Apparater. Ved Ertrængnings-Asphyxien er fornemlig den første Methode bragt i Anvendelse, og i saa Henseende have 2 forskellige fremgangsmaader i længere Tid staaet imod hinanden,

Marshall-Halls saakaldte »ready method« og den af Dr. Silvester foreslaaede. Efter M. H.'s Methode lægges den forulykkede Person plat paa Maven, idet man lader Næse og Mund være frie, medens Panden hviler paa den bøiede Forarm; det er herved Hensigten, at lette Udfloddet af indsugede Vædske, samt at faae den hos Asphyktiske halvt paralytiske, ofte langt tilbagetrukne Tunge til at falde frem. 3 Medhjælpere tage nu fat paa Patienten, den ene ved den frie Arm, den anden ved Benene og den tredie ved Kroppen. De dreie ham nu samtidig og ligeligt om paa Siden og lidt om paa Ryggen, og lægge ham strax igjen paa Maven, idet der samtidig udøves et Tryk paa Ryggen. Med disse Dreininger fortsættes der 15 Gange i Minuten, i et Qvarteer eller i det Høieste en Time. Theorien for denne Methode er indlysende nok og behøver ikke nogen nøiere Forklaring. Efter Dr. Silvesters Methode, som med Afbildninger findes forklaret i de senere Rapporter fra the humane society og desuden findes i en særlig lille Brochure (The discovery of the physiological method of inducing respiration in cases of apparent death etc. by H. R. Silvester. London 1863), føres begge Armene paa den asphyktiske Person med et kraftigt Tag i Veiret op over Hovedet, saaledes at de komme til at staae lodret, for at Ribbenene ved Spændingen af Brystmusklerne kunne blive hævede; derpaa blive Armene hurtigt bragte ned igjen og i bøiet Stilling lagte paa hver sin Side af Brystkassen, og trykkes fast ind imod denne. van Hasselt synes endnu at foretrække den første Methode, idet han formener, at naar the humane society i den senere Tid har adopteret Silvesters Methode, da skulde det være en Følge af, at Marshall-Hall er død, medens Silvester endnu er ilive. Dette forholder sig imidlertid ikke rigtigt. De 2 Redningsselskaber i England, det oftere af mig omtalte »humane society« og »the national life-boat institution«, havde nemlig i længere Tid hver for sig offentliggjort Anvisninger til Behandling af Asphyxi, der indbyrdes vare meget forskellige, idet det ene Selskab

holdt sig til M. H.'s Forslag, det andet til Silvesters; paa Grund heraf er der i England blevet anstillet meget grundige og nøiagtige Undersøgelser, hvorved det er godtgjort, at Dr. S.'s Methode er den, der bør foretrækkes. Dette fremgaaer for-
 meemlig af de Undersøgelser, som den tidligere omtalte Co-
 mittee har anstillet ogsaa angaaende dette Punkt. Comi-
 teen kom saaledes til det Resultat, at der ved de af
 M. H. foreslaaede Bevægelser ikke kunde opnaaes at skaffe
 Individet en større Quantitet af inspireret Luft end fra
 —8 Cubiktommer, i Regelen langt mindre end 8, medens
 der ved Silvesters Methode kunde opnaaes et Rumfang af
 —44 Cubiktommer. Allerede tidligere havde baade Sir
 Benjamin Brodie og Dr. Christian bestemt udtalt sig
 mod Marshall-Halls Methode, idet de gjorde opmærk-
 som paa flere Inconvenientser, der kunne følge af den,
 samt Vanskeligheden ved paa rette Maade at anvende de
 af M. H. tilraadte Manipulationer. Som Følge heraf ere
 siden 1862 de af the humane society offentliggjorte Regler
 for Behandlingen af Drukneblevne omredigerede, og
 Silvesters Methode er i de nyere bleven optaget og stillet
 i første Række. Den oftere omtalte Dr. Christian reassu-
 merer i Følgende de Regler, som nu følges ved Hoved-
 stationen i London: »Rens Munden og Næsen strax, efterat
 den Forulykkede er taget op af Vandet. Brug Dr. Silve-
 sters Methode, lad saa hurtig som muligt Personen
 bringe til Hovedstationen, og sæt ham i et varmt Bad lige
 op til Halsen. Tag ham i 20 Secunder ud af Badet og
 sænk koldt Vand paa Brystet; hold Salmiakspiritus under
 Næsen. Brug igjen Silvesters Methode og, dersom den
 mislykkes, Indblæsnings-Apparatet. Tag Personen ud af Badet,
 dækl ham over hele Legemet med varme Haandklæder, og
 vedbliv fremdeles uafbrudt med den øvrige Behandling.«

Indblæsningen af Luft, enten fra Mund til Mund eller
 ved kunstige Apparater, er navnlig bragt i Anvendelse ved
 de Nyfødtes og ved den narkotiske Asphyxi. Den kunstige
 Luftindblæsning er, efter det fra Frankrig givne Exempel, i

den seneste Tid kommen i Miscredit. Men v. Hasselt udtaler sig meget mod den franske Opfattelse og er af den Formening, dels at de farlige Følger, som man vil have sporet heraf (Emphysem og Bristning af Lungecellerne), aldrig kunne indtræffe hos nyfødte Børn, naar Indblæsningen foretages med nogenlunde Forsigtighed, dels at de svigtende Resultater, som angives af Flere, maae søges deri, at denne Methode anvendes for seent eller paa en utilstrækkelig Maade. Jeg skal ikke kunne udtale mig nærmere herom, da jeg savner tilstrækkelig Erfaring, men kun bemærke, at man i England synes at lægge megen Vægt paa den konstige Indblæsning. Med Hensyn til den konstige Udpumpning af Luft synes derimod de Fleste at være enige om, at denne let kan medføre Skade, og Sundhedsraadet i Paris har derfor ved Forordning 17de Juni 1850 vedtaget, at den pompe à air, som tidligere fandtes i Redningsetuierne, skal bortfalde.

Uden her nærmere at indlade mig paa at beskrive Indretningen af de forskjellige konstige Inspirations-Apparater eller Indblæsning gennem Anvendelse af Strube-Sonden, skal jeg endnu kun tilføie, at man har foreslaaet og anvendt Indblæsning af reen Ilt. Dr. Erichsen har i den tidligere citerede Afhandling udtalt sig meget herfor og meddeler Beskrivelsen af et transportabelt Apparat, der i saa Henseende vilde kunne anvendes. Imidlertid turde denne Behandling vistnok neppe kunne finde Anvendelse uden paa Fødselsstiftelser, hvor den efter min Formening burde forsøges.

Angaaende Anvendelsen af det varme Bad som Middel til at fremkalde Livsvarmen og bringe Kredsløbet i Orden, har der ligeledes i England været ført megen Strid. Man har, navnlig af physiologiske Grunde, stærkt udtalt sig mod dette Middel, idet man har paastaet, at Respirationen derved blev retarderet og standset i sin Gjenoplivelse. Dette er imidlertid et af de ikke faa Exempler, som den praktiske Medicin frembyder paa, at man ikke udelukkende

man støtte sig til physiologiske Theorier, uden at udsætte sig for at blive skuffet og komme til kort. Erfaringen har paa det Evidenteste godtgjort Virksomheden af dette Hjælpemiddel. Dr. Christian udtaler sig bestemt for dets Anvendelse og bemærker, at det meget hyppigt er indtruffet, at en Person, der var bragt ind som asphyxieret, og af de Omkringstaaende blev anseet for død, umiddelbart efter at være kommen i Badet har givet det første Gisp eller Suk, hvilket alleier at være Forløber for Respirationen. Det skal tilføies, at det rimeligviis er ved den methodiske Anvendelse heraf, at man ved Hovedstationen i London har opnaaet saa overordentlig gunstige Resultater ved Behandlingen af Asphyktiske. Endvidere maa det bemærkes, at dette Middel jo hyppigst kommer til Anvendelse ved de Nyfødtes Asphyxi, hvor man navnlig har anbefalet den afvexlende Neddyppen i koldt og varmt Vand.

Til de Midler, der anvendes for at kalde Nervevirksomheden tillive, høre de forskjellige Frotteringer af Huden, med eller uden Anvendelse af Lægemidler (Salt), Indvirkningen af Kulde og Hede, samt forskjellige Stimulantser paa Huden og Slimhinderne o. s. v. o. s. v. Hvad angaaer Anvendelsen af Tobaks-Klyster, der ligeledes henhører under denne Kategori, har dette i længere Tid været fraraadet i England, og i de senere af the humane society trykte Anvisninger blev Fraraadelsen heraf endogsaa stillet i Spidsen. I den seneste Tid synes der imidlertid med Hensyn til dette Punkt at være indtraadt en Forandring. van Hasselt roser meget den omtalte Anvendelse og meddeler, at der i Beretningerne fra Amsterdams Redningsselskab findes mange Tilfælde refererede, hvor Drukne ere blevne kaldte tillive ved Tobaks-Klysterer, uden at der var blevet anvendt anden Behandling. Hvad endelig Elektricitetens Anvendelse i Asphyxi angaaer, da ere de Fleste enige om, at denne er uden nogensomhelst Virkning, og at den (efter Brown-Séquards Vidnesbyrd) snarere bør fraraades som skadelig.

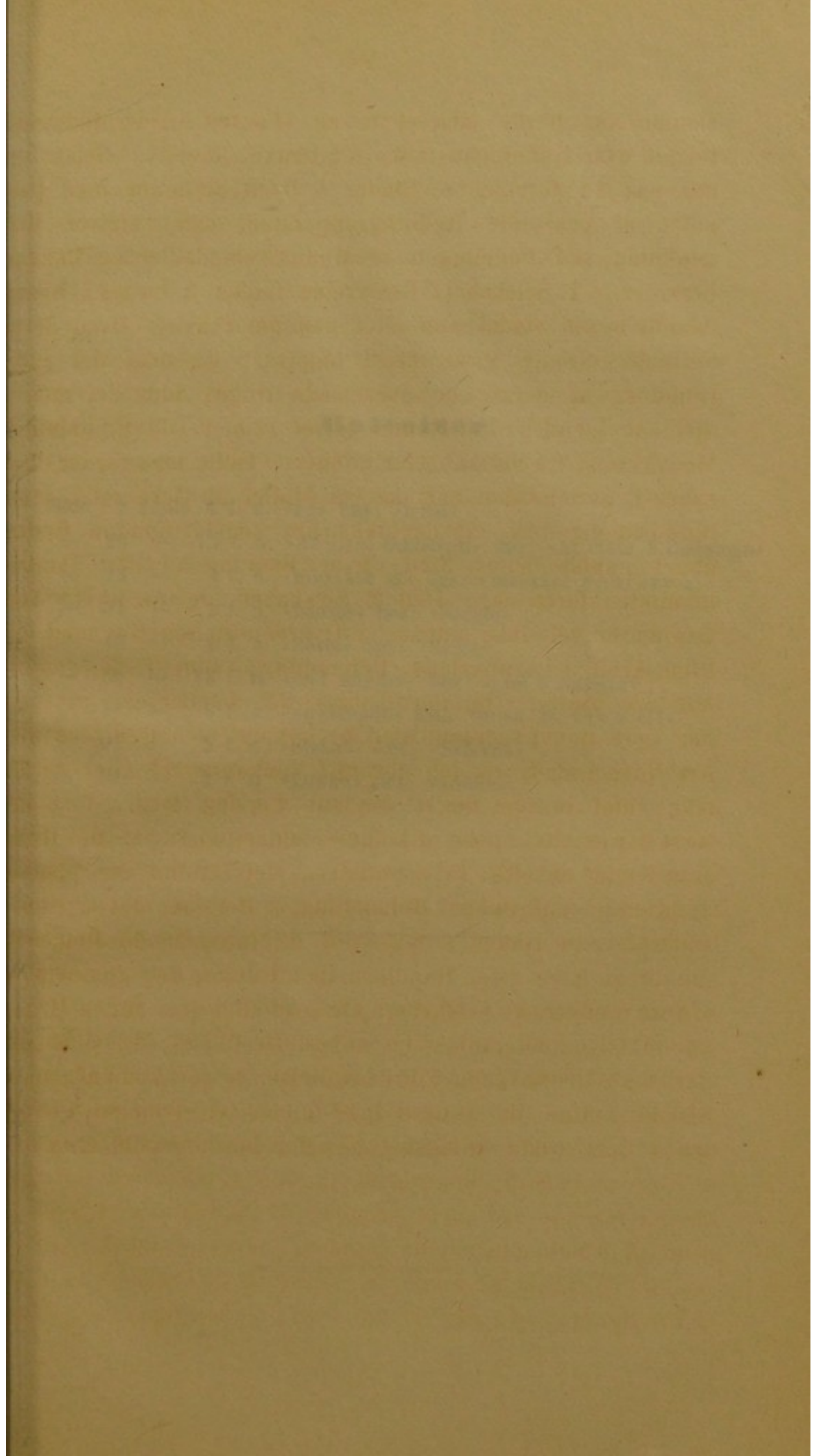
Det er tidligere blevet omtalt, at de saakaldte Red-

ningsanstalter med Hensyn til Asphyxien træde i Stedet for eller spille samme Rolle som Hospitalerne for andre Sygdomme. Disse Selskaber fortjene derfor lidt nærmere Omtale. Et af de ældste, der er blevet Udgangspunkt og Mønster for alle de senere dannede, er Redningsselskabet i Amsterdam, som oprettedes i 1767 (— *Maatschappy ter Redding der Drenkelingen* — jfr. Kool: *Aperçu historique au sujet de la société pour secourir les noyés*. Amsterdam 1855). Derpaa blev det i Hamborg oprettet, som skal være meget hensigtsmæssigt organiseret, derpaa det engelske, franske o. s. f. Disse Selskabers Opgave er, dels at tilkjende og uddele Belønninger til Personer, der have udmærket sig ved at redde Forulykkede, dels igjennem trykte Anvisninger at give populære Veiledninger til Behandlingen af de forskellige Arter af Asphyxi, og dels endelig directe at overtage Behandlingen, ved paa passende Steder i de større Byer at indrette Receptionshuse, der ere forsynede med alle nødvendige Apparater, som tjene til Gjenoplivelse af Asphyktiske. Det Londonske Selskab er imidlertid det, der vistnok af alle har opnaaet den høieste Udvikling og fuldstændigste Organisation. Det udgiver aarlige Rapporter, hvis Meddelelser vel ere holdte i en noget populær Form og nærmest beregnede paa Subscribenterne og det større Publicum, men hvori dog af og til findes særdeles værdifulde Meddelelser med Hensyn til Behandlingen af Asphyxi. I de sidste Rapporter (den 92de og 93de) findes fuldstændig Forklaring og Afbildning af alle de forskellige Apparater, Isslæder, Stiger, Hager, Redningsbelter o. s. v., som Selskabets vel instruerede Betjente afbenytte. Af disse Rapporter sees det endvidere, at Selskabet, dels ved Legater og dels ved forskellige Subscriptioner og aarlige Gaver, har en aarlig Indtægt af 2,018 £. Selskabets Hovedstation (Receptions hus) er i Hyde-Park, paa den nordre Side af Serpentine Floden, og her ere altid, foruden Overopsynsmanden, flere Betjente (boatmen og icemen) tilstede, ligesom der til enhver Tid findes varme Bade i Beredskab, opredte Senge og alle nødvendige Apparater.

Dette Sted, i hvis Nærhed ogsaa den tilsynshavende Læge boer, er særdeles heldigt valgt, fordi den største Deel af den londoniske Ungdom bader sig i Serpentine Floden. Man vil kunne gjøre sig en Forestilling om, at Ulykkestilfælde her hyppig maae indtræffe, naar man faaer at vide, at i et enkelt Aar behandede her et Antal af 246,926, — 7 à 8,000 daglig —, ligesom ogsaa de fleste Skøiteløbere, hvis Antal i et enkelt Aar er blevet anslaaet til 563,750, her foretage deres Øvelser. Foruden denne Hovedstation har Selskabet desuden talrige Filialer, oprettede paa forskjellige Steder i London. Alle Læger, som ere attachedede ved disse, fungere gratis. Af Beretningen for 1866 fremgaaer det, at der i det paagjældende Aar kom 277 Tilfælde af Drukning, der vedrørte 282 Personer, for største Delen i og omkring London, til Selskabets Kundskab, hvoraf 267 bleve behandlede med heldigt Udfald, medens 15 ikke bleve kaldte tillive. Det hele Antal Personer, som siden Selskabets Stiftelse 1774 indtil Datum ved dets mere eller mindre directe Medhjælp angives at være blevne reddede, anslaaes til 36,000. Dog er der ved denne sidste Angivelse at bemærke, at Beretningerne, hvad der maa ansees for en stor Mangel, undlade at meddele, hvormange virkelig Asphyktiske der fandtes blandt disse Forulykkede, idet man efter tidligere Meddelelser af Dr. Christian maa antage, at næsten Halvdelen af de Forulykkede ere komne til sig selv uden Anvendelse af nogen særegen Behandling.

Hos os, hvor den paagjældende Lovgivning (navnlig Pl. 27. April 1812, Canc. Circ. 10. Juni 1820, ditto 10. April 1824 og Justitsm. Skriv. 15. Febr. 1856) ikke staaer tilbage for andre Landes med Hensyn til passende hygieinisk Omsorg for Forulykkede, og hvor navnlig vort Redningsvæsen for strandede eller i rum Sø forulykkede Personer, ved en Ujælden Liberalitet fra Rigsdagens Side, har opnaaet en saa hurtig og heldbringende Udvikling, findes der her i Kjøbenhavn et »Selskab til Druknedes og andre Skindødes Redning«, som blev oprettet i 1796, efterat Herholdt og Rafn

samme Aar havde udgivet deres »Forsøg til en historisk Udsigt over Redninganstalter for Drukne etc.«. Selskabet har paa 11 forskjellige Steder i Byen Stationer med Depoter af passende Redningsapparater, samt afgiver Betænkning ved Tildelingen af Redningsmedailler og Pengepræmier. I Selskabets Bestyrelse findes 3 Læger, hvoriblandt ogsaa Stadslægen efter gammel Praxis. Hvad dette Selskabs directe Virksomhed angaaer, da maa det indrømmes, at denne er overmaade ringe, idet det meget sjældent hændes, at Nogen bliver reddet ved umiddelbar Medvirkning fra Selskabets Stationer. Dette maa for en Deel søges i, at Selskabet har saa faa Midler at virke med, men hovedsagelig deri, at der ikke her som i London findes noget enkelt fælles Sted, hvor Badningen eller Skøiteløbningen foregaaer. Den af Selskabet udgivne trykte Anvisning er vel ikke ganske i Overeensstemmelse med de Fremskridt i Asphyxiens Behandling, som i de senere Aar ere gjorte. Imidlertid maa det bemærkes, at man bør være noget vaersom med for hyppigt at omredigere den Art Anvisninger, og jeg for mit Vedkommende har derfor ikke villet bringe noget saadant Forslag frem, idet jeg først har maattet ønske at komme fuldkommen paa det Rene angaaende enkelte Tvivlspunkter, der endnu ere tilstede angaaende Asphyxiens Behandling. Dersom det derimod skulde være lykkedes mig ved de foregaaende Bemærkninger at have givet Impulsen til, at denne Sag gjennem et af vore medicinske Selskabers Omsorg eller paa anden Maade kunde blive underkastet en nøiere Drøftelse, da vilde jeg deri finde tilstrækkelig Tilfredsstillelse, og vort kjøbenhavnske Selskab kunne da senere tage under Overveielse, hvorledes dets trykte Anvisning herefter burde modificeres.

Rettelser.

Side	2	Linie	4 f. n.	»og« læs: »und«
—	20	—	13 f. n.	»At disse Dødstegn« læs: »At disse 3 Dødstegn«
—	23	—	3 f. o.	»maaskee af« læs: »maaskee snarere af«
—	31	—	7 f. n.	»bcdste« læs: »bedste«
—	40	—	4 f. o.	»ffeste« læs: »fleste«
—	50	—	13 f. n.	»end mindre« læs: »end i mindre«
—	94	—	8 f. n.	»angaaende« læs: »med Hensyn til«
—	94	—	2 f. n.	»Slskab« læs: »Selskab«
—	94	—	2 f. n.	»kunne« læs: »kunde«
